

PRANEŠIMAS

APIE LIETUVOS BANKO PAGRINDINIO TIKSLO ĮGYVENDINIMĄ,
FINANSŲ RINKOS BŪKLĘ IR FUNKCIJŲ VYKDYMĄ

TEIKIAMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

2015 m. spalio mėn.

Lietuvos banko valdyba Pranešimą apie Lietuvos banko pagrindinio tikslo įgyvendinimą, finansų rinkos būklę ir funkcijų vykdymą patvirtino 2015 m. spalio 29 d. Jį rengiant, panaudoti Lietuvos banko, Lietuvos statistikos departamento, Europos Centrinio Banko, Europos Sąjungos statistikos tarnybos, Tarptautinio valiutos fondo ir kiti duomenys, paskelbti iki 2015 m. spalio 2 d.

Santrumpos

AB	akcinė bendrovė
BPM	Bendras priežiūros mechanizmas
BVP	bendrasis vidaus produktas
KRR	Kapitalo reikalavimų reglamentas
KRD IV	Ketvirtoji Kapitalo reikalavimų direktyva (angl. <i>Capital Requirements Directive IV</i> , CRD IV)
ECB	Europos Centrinis Bankas
ECBS	Europos centrinių bankų sistema
ES	Europos Sąjunga
ESRV	Europos sisteminės rizikos valdyba
Eurostatas	ES statistikos tarnyba
ITRO	ilgesnės trukmės refinansavimo operacijos
JAV	Jungtinės Amerikos Valstijos
LCKU	Lietuvos centrinė kredito unija
LCVPD	AB Lietuvos centrinis vertybinių popierių depozitoriumas
NCB	nacionaliniai centriniai bankai
PFĮ	pinigų finansų įstaiga
SVKI	suderintas vartotojų kainų indeksas
SVP	skolos vertybiniai popieriai
TITRO	tikslinės ilgesnės trukmės refinansavimo operacijos
TPP	turto pirkimo programa
TVF	Tarptautinis valiutos fondas
UAB	uždaroji akcinė bendrovė
VĮ	valstybės įmonė
VKM II	antrasis valiutų kurso mechanizmas
VSPP	viešojo sektoriaus pirkimo programa
VP	vertybiniai popieriai
VVP	vyriausybės vertybiniai popieriai

Kai kuriose lentelėse ir paveiksluose dėl apvalinimo eilučių suma ir procentai nesutampa su bendrais duomenimis („iš viso“ ir 100 %).

TURINYS

Santrauka.....	6
I. EKONOMIKOS IR FINANSŲ APŽVALGA	8
Pasaulio ekonomikos raida	8
Lietuvos ekonomikos raida	9
Ekonomikos prognozės	9
Realusis sektorius	11
Išorės sektorius	12
Kainos ir sąnaudos	14
Valdžios sektoriaus finansai	15
Ekonomikos finansavimas	16
Ne finansų įmonių atidedami prekybos kreditai	18
II. PAGRINDINĖS LIETUVOS BANKO FUNKCIJOS	22
Dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant Eurosistemos pinigų politiką	22
Eurosistemos pinigų politikos sprendimai	22
Eurosistemos pinigų politikos įgyvendinimas euro zonoje ir Lietuvoje	25
Eurosistemos pinigų politikos priemonės	25
Šiuo metu vykdomos Eurosistemos operacijos	27
Eurosistemos pinigų politikos įgyvendinimas Lietuvoje	28
Finansų rinkos priežiūra	29
Priežiūros kryptys ir rezultatai	29
Finansų rinkos dalyviai, jų priežiūra	31
Bankai	31
Draudimo rinka	34
Kredito unijos	36
Kitos finansų įstaigos	38
Finansinės paslaugos ir rinkos, jų priežiūra	40
Pensijų fondai	40
Kolektyvinio investavimo subjektai	41
Pirminė ir antrinė rinkos	41
Vartojimo kreditų rinka	42
Ginčų nagrinėjimas	43
Finansinis švietimas	43
Makroprudencinė politika	44
Sisteminės rizikos analizė	44
Makroprudencinės politikos priemonės	47
Grynieji pinigai	48
Finansinio turto valdymas	49
Finansinis turtas	49
Finansinio turto valdymo politika ir rezultatai	50
Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos	51
Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra	51
Bendros mokėjimų eurais erdvės projektas	52
Valstybės išdo ir kitų institucijų sąskaitų tvarkymas	53
Dalyvavimas Europos centrinių bankų sistemoje ir tarptautinis bendradarbiavimas	53
Dalyvavimas Eurosistemoje ir Europos centrinių bankų sistemoje	53
Dalyvavimas ES institucijų ir Europos finansų priežiūros institucijų sistemos veikloje	54
Bendradarbiavimas su TVF	55
III. EURO ĮVEDIMAS LIETUVOJE	56
Grynųjų pinigų pakeitimas	56
Visuomenės informavimo veikla	57
Vartotojų interesų apsauga euro įvedimo laikotarpiu	58
Prisijungimas prie bankų sąjungos	58
IV. LIETUVOS BANKO VEIKLOS ORGANIZAVIMAS	60
Misija, vertybės ir etika	60
Personalas	60

LENTELIŲ IR PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

LENTELĖS

- 1 lentelė. Pasaulio realusis BVP
- 2 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2015–2016 m.
- 3 lentelė. PFĮ paskolų portfelio bendrosios vertės kaita
- 4 lentelė. Grynas pinigų išleidimas

PAVEIKSLAI

- 1 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)
- 2 pav. Nominaliojo eksporto kaitos veiksniai (3 mėn. slenkamosios sumos)
- 3 pav. Einamosios sąskaitos balanso veiksniai
- 4 pav. Metinės infliacijos pagal SVKI veiksniai
- 5 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir balansas
- 6 pav. Grynąjį skolinimą (skolinimąsi) lemiantys veiksniai (keturių ketvirčių slenkamoji suma)
- 7 pav. Ne bankų teikiamų paskolų namų ūkiams kaita per ketvirtį
- 8 pav. PFĮ iš rezidentų pritrauktų indėlių kaita per metus
- 9 pav. Nacionaline valiuta išleistų euro zonos vyriausybės obligacijų, artimų 10 m. trukmei, metinis pajamingumas
- 10 pav. PFĮ naujų paskolų ne finansų sektoriui vidutinės palūkanų normos euro zonoje bei Lietuvoje
- 11 pav. PFĮ paskolų namų ūkiams ir ne finansų įmonėms likučių kaita euro zonoje bei Lietuvoje
- 12 pav. Eurosistemos likvidumo didinimo ir mažinimo pinigų politikos operacijos
- 13 pav. Bankų atsargų eurais Lietuvos banke raida
- 14 pav. Bankų veiklos rodiklių raida
- 15 pav. Draudimo įmonių veiklos rezultatų kaita
- 16 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai
- 17 pav. Antrosios pakopos PF dalyvių skaičiaus ir turto kaita
- 18 pav. Vartojimo kredito likutis pagal vartojimo kredito sutartis 2014 m. birželio 30 d., 2014 m. gruodžio 31 d. ir 2015 m. birželio 30 d
- 19 pav. PFĮ suteiktų paskolų privačiam ne finansų sektoriui ir BVP santykio ilgalaikė tendencija ir atotrūkis nuo jos (taikant prognoze papildytą metodą)
- 20 pav. Būsto kainų atotrūkis nuo ilgojo laikotarpio vertės įverčių
- 21 pav. PFĮ paskolų privačiam sektoriui ir privačiojo sektoriaus indėlių (pašalinus sezono įtaką) santykis
- 22 pav. Lietuvoje veikiančių bankų ir kredito unijų turimų SVP ir turto santykis bei bankų kapitalo pakankamumo rodiklis
- 23 pav. Lietuvos banko išleisti į apyvartą eurų banknotai
- 24 pav. Lietuvos banko išleistos į apyvartą apyvartinės eurų monetos
- 25 pav. Užsienio atsargų ir kitas finansinis turtas, nesusijęs su pinigų politikos operacijomis
- 26 pav. Investicijų pasiskirstymas
- 27 pav. Užsienio atsargų ir kito finansinio turto grąža bei 1 m. trukmės Vokietijos vyriausybės SVP pajamingumas
- 28 pav. Grynieji pinigai apyvartoje
- 29 pav. Organizacinė schema

SANTRAUKA

Šiame pranešime pristatomi 2015 m. Lietuvos banko atlikti darbai įgyvendinant Lietuvos Respublikos centrinio banko tikslus ir vykdant funkcijas šalies ir pasaulio ekonomikos bei finansų sistemos raidos kontekste.

2015 m. sausio 1 d. Lietuva tapo devynioliktąja euro zonos nare, o Lietuvos bankas prisijungė prie Eurosistemos, kurią sudaro euro zonos valstybių NCB ir ECB. Mūsų šalies centrinis bankas nuo šiol dalyvauja priimant ir įgyvendinant euro zonos pinigų politikos sprendimus, Lietuvos banko valdybos pirmininkas tapo visateisiu ECB valdančiosios tarybos nariu.

Eurosistemos pagrindinis tikslas yra palaikyti kainų stabilumą euro zonoje. Eurosistemos siekiamo kainų stabilumo tikslą apibrėžia Valdančiosios tarybos 2003 m. gegužės 8 d. nutarimas – tai metinis euro zonos SVKI pokytis, kuris vidutiniu laikotarpiu neviršija 2 proc., bet yra artimas šiam lygiui. Vykdydama pinigų politiką, Eurosistema derina centralizuotą sprendimų priėmimą bei koordinavimą ir decentralizuotą jų vykdymą. Lietuvos bankas nuo 2015 m. pradžios įgyvendina standartines ir nestandartines Eurosistemos pinigų politikos priemones mūsų šalyje.

2015 m. Eurosistema sustiprino skatinamąjį bendrosios pinigų politikos pobūdį, sausio mėn. patvirtindama ir kovo mėn. pradėdama įgyvendinti išplėstinę TPP. Pagal šią programą Eurosistema planuoja per mėnesį nupirkti viešojo ir privačiojo sektorių SVP už 60 mlrd. Eur. Tai ketina daryti bent iki 2016 m. rugsėjo pabaigos, o jei bus poreikis, ir ilgiau. Galutinė išplėstinės TPP pabaigos data priklausys nuo to, kaip pavyks įgyvendinti šiai programai keliamą tikslą – grįžti prie tvaraus infliacijos lygio, atitinkančio pagrindinį pinigų politikos tikslą.

Išplėstinė TPP ir kitos nestandartinės pinigų politikos priemonės paskatino palūkanų normų ir jų sklaidos euro zonos šalyse sumažėjimą, realiosios ekonomikos kreditavimo atsigavimą, euro kurso susilpnėjimą. Lietuvos bankas prognozuoja, kad išplėstinė TPP daugiausia paveiks šalies eksportuojantį ekonomikos sektorių dėl didesnės euro zonos paklausos mūsų šalies eksportui ir sumažėjusio euro kurso. Vertinama, kad išplėstinė TPP Lietuvos realiojo BVP augimą 2015 m. gali padidinti apie 0,17, o 2016 ir 2017 m. – atitinkamai apie 0,13 ir 0,08 proc. punkto.

2015 m. ir toliau buvo stiprinama kredito unijų priežiūra, siekiant užtikrinti šio finansų sektoriaus segmento veiklos tvarumą. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komitetui pritarus Tvarios kredito unijų veiklos koncepcijai, parengti ir Lietuvos Respublikos finansų ministerijai pateikti Kredito unijų ir Centrinės kredito unijos įstatymų pakeitimų įstatymų projektai. Teisės aktais sugriežinti kredito unijų investavimo į ne nuosavybės VP reikalavimai, vietoj diferencijuoto nustatytas vienodas kapitalo pakankumo normatyvas, asocijuotiesiems nariams daug paskolų teikiančios kredito unijos privalės skaičiuoti papildomą kapitalo poreikį. Vienas iš svarbiausių kredito unijų sektoriaus uždavinių yra kapitalo stiprinimas – panaudodamos visas priemones, kredito unijos privalo suformuoti tvarų kapitalą, kuris yra būtinas siekiant užtikrinti finansinių paslaugų teikimo saugumą ir patikimumą. Intensyvi rizikingiausių kredito unijų priežiūra, griežtesni riziką ribojantys normatyvai, kai kurioms kredito unijoms taikomos individualios priežiūros priemonės turėjo įtakos jų veiklai – kredito unijos atsakingiau vertino prisiimamą riziką.

Finansinių paslaugų priežiūros srityje Lietuvos bankas itin daug dėmesio skyrė vartojimo kredito davėjų veikloms – vykdoma šių subjektų reklamos stebėseną, inspektavimas, tiriami gauti vartotojų skundai, nagrinėjami Vartojimo kredito įstatymo pažeidimo atvejai. Lietuvos banko dažniausi nustatomi pažeidimai yra susiję su netinkamai atliktu vartojimo kredito gavėjo mokumo vertinimu ir atsakingojo skolinimo principų nesilaikymu, pavėluotų įmokų mokėjimo atvejais ribojamo netesybų dydžio reikalavimo nesilaikymo atvejais. Be to, Lietuvos bankas šiuo metu vertina vartojimo kredito davėjų taikomą vartojimo kredito gavėjų pradelstų įsipareigojimų išieškojimo praktiką.

Lietuvos bankas 2015 m. kovo 12 d. patvirtino Makroprudencinės politikos strategiją, kuria nustatomi pagrindinis ir tarpiniai šios politikos tikslai, taip pat sprendimų priėmimo, viešinimo ir derinimo su kitomis institucijomis tvarka. Remiantis šioje strategijoje iškelto pirmuoju tarpiniu tikslu – riboti perteklinį kredito augimą, pernelyg didelį finansinį svertą ir siekti jų išvengti – Lietuvos bankas pradėjo

taikyti anticiklinio kapitalo rezervo reikalavimą. Ši priemonė yra nustatoma kiekvieną ketvirtį įvertinus padėtį kredito ir nekilnojamojo turto rinkose. Šiuo metu taikoma 0 proc. anticiklinio kapitalo rezervo norma. Taip pat, kad būtų užtikrintas atsakingas skolinimasis mažų palūkanų normų sąlygomis ir namų ūkiai būtų apsaugoti nuo perteklinio įsiskolinimo imant ilgos trukmės paskolas, buvo peržiūrėti Atsakingojo skolinimo nuostatai ir priimti 2015 m. lapkričio 1 d. įsigaliojantys pakeitimai. Be to, iki 2015 m. pabaigos Lietuvos bankas identifikavo ir paskelbs Lietuvos sisteminės svarbos institucijas, kurioms bus taikomas papildomo kapitalo rezervo reikalavimas, siekiant didinti šių institucijų atsparumą galimiems nuostoliams.

Įsivedus eurą ir sumažėjus likvidumo poreikiui, Lietuvos banko finansinis turtas valdomas prioriteta teikiant saugumui. Saugumas yra užtikrinamas skaidant investicijas, sudarant sandorius tik su investicinį reitingą turinčiomis finansų institucijomis bei investuojant tik į investicinį reitingą turinčių emitentų SVP. Investuodamas finansinį turtą, Lietuvos bankas siekia skaidyti investavimo riziką ir didinti tikėtiną investicijų pelningumą per 3 m. investavimo laikotarpį. Šiais metais vidutinė investicijų grąža buvo 0,42 proc. Didžioji dalis Lietuvos banko investicijų grąžos buvo gauta iš palankių akcijų kainų ir valiutų kursų pokyčių.

Įvedus eurą Lietuvoje veikiančių bankų ir kitų mokėjimo paslaugų teikėjų prioritetu tapo pasirengimas nuo 2016 m. sausio 1 d. atitikti SEPA reglamento reikalavimus, pagal kuriuos bus suvienodinta mažmeninių mokėjimų eurai forma ir vykdymas Europos lygmeniu. 2015 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas vertino, kaip Lietuvos mokėjimo paslaugų teikėjai atitinka Lietuvos banko suformuotus lūkesčius parengti jų vidaus sistemas bei sąsajas su klientais iki 2015 m. liepos 1 d., ir nustatė, kad trumpas laikotarpis po euro įvedimo vėlina mokėjimo paslaugų teikėjų pasirengimą. Lietuvos bankas paragino juos pateikti įmonėms ir viešojo sektoriaus subjektams visą techninę dokumentaciją, reikalingą pasirengti vykdyti SEPA mokėjimus, sudaryti galimybę atlikti testus, greičiau pateikti elektroninės sąskaitos paslauga besidominčioms įmonėms visą reikalingą techninę ir komercinę informaciją. Nusprendęs įdiegti SEPA reglamento reikalavimus atitinkančią mažmeninių mokėjimų eurai sistemą Lietuvos bankas sėkmingai vykdė jos kūrimo darbus.

I. EKONOMIKOS IR FINANSŲ APŽVALGA

Pasaulio ekonomikos raida

2015 m. pirmąjį pusmetį pasaulio ekonomikos augimas sulėtėjo, o tolesnės ūkio augimo perspektyvos vertinamos atsargiai. Pastaruosius kelerius metus didėję išsivysčiusių valstybių ir besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ekonomikos augimo netolygumai, dar labiau išryškėjo metų viduryje, smukus daugelio minėtų šalių valiutų kursams, padidėjus kapitalo pasitraukimo iš jų srautams, pablogėjus padėčiai finansų rinkose, suprastėjus skolinimosi sąlygoms. Vis dėlto lūkesčius tik iš dalies atitiko ir išsivysčiusių valstybių ūkių augimo tempai: JAV ekonomikos augimas šių metų pirmąjį ketvirtį sulėtėjo daugiau, negu numatyta, paskutiniu metu mažiau, nei prognozuota, augo euro zonos ūkis, o Japonijos ekonomika po kelių ketvirčių teigiamo augimo antrąjį ketvirtį vėl smuko. Padidėjęs susirūpinimas dėl Kinijos ir pasaulio ekonomikos augimo perspektyvų lėmė didelius tiek išsivysčiusių šalių, tiek besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių akcijų rinkų svyravimus.

Nors ir buvo tikėtasi, kad pagrindinių pasaulio centrinių bankų pinigų politikos kryptys vis reikšmingiau skirsis, ypač griežtinant pinigų politiką JAV, tačiau Federalinio rezervo sistema ir rugsėjo mėn. pagrindinės palūkanų normos nekėlė. Eurosistema, Japonijos bei Švedijos centriniai bankai ir toliau vykdė skatinamąją pinigų politiką taikydami standartines ir nestandartines priemones. Nuo gegužės mėn. atsinaujinus žaliavų kainų nuosmukiui, suprastėjo lūkesčiai dėl tolesnės infliacijos raidos, o rugpjūčio mėn. akcijų rinkų svyravimai padidino neapibrėžtumą dėl pasaulio ekonomikos atsigavimo. Tokia aplinka sustiprino lūkesčius, kad pagrindinių centrinių bankų nustatomos palūkanų normos bus laikomos žemo lygio ilgiau, nei manyta anksčiau.

1 lentelė. Pasaulio realusis BVP
(procentais)

	Realiojo BVP augimas			
	2013	2014	2015*	2016*
Visas pasaulis	3,4	3,4	3,3	3,8
Išsivysčiusios šalys	1,4	1,8	2,1	2,4
JAV	2,2	2,4	2,5	3,0
Euro zona	-0,4	0,8	1,5	1,7
Besiformuojančios rinkos ekonomikos šalys	5,0	4,6	4,2	4,7
Kinija	7,7	7,4	6,8	6,3
Rusija	1,3	0,6	-3,4	0,2

Šaltinis: TVF.

Pastaba: * prognozės.

Nepaisant sulėtėjimo pirmąjį ketvirtį, tolesnės JAV ekonomikos augimo perspektyvos vertinamos palankiai. Antrąjį ketvirtį JAV realusis BVP paaugo 3,7 proc. (remiantis antruoju įverčiu) ir padidino lūkesčius, kad šalies atsigavimas stiprėja. Augimą, kaip įprasta, labiausiai skatino privatusis vartojimas, šiek tiek mažiau – investicijos ir grynasis eksportas. Infliacija JAV tebėra mažesnė už tikslinį Federalinio rezervo sistemos nustatytą lygį (2 %), o padėtis darbo rinkoje tolygiai gerėja: nedarbo lygis rugpjūčio mėn. sumažėjo iki 5,1 proc. (žemiausias nuo 2008 m. balandžio mėn.), mažėja dirbančių ne visą darbo dieną, kyla darbo užmokestis. Nekilnojamojo turto rinka taip pat atsigauja – auga naujų gyvenamųjų būstų skaičius ir pardavimai, kyla turto kainos.

Euro zonos ekonomikos atsigavimas tęsiasi, tačiau lėčiau, nei tikėtasi. Antrąjį ketvirtį euro zonos BVP paaugo 0,4 proc. per ketvirtį ir 1,5 proc. per metus. Sparčiausiai iš didžiųjų euro zonos valstybių augo Ispanijos ekonomika, o Vokietijos, Italijos, Prancūzijos ūkių augimo tempai buvo nuosaikūs. Nepaisant gerėjusių verslo ir gyventojų pasitikėjimo rodiklių, mažmeninės prekybos pardavimai augo

nedaug, pramonės produkcijos augimo tempai tebebuvo nedideli, o investicijos antrąjį ketvirtį mažėjo. Metinė infliacija euro zonoje, birželio–liepos mėn. sudariusi 0,2, rugpjūčio mėn. sumažėjo iki 0,1 proc. – daugiausia dėl atsinaujinusio energijos kainų nuosmukio. Nuo 2013 m. pabaigos pradėjęs mažėti nedarbo lygis, šių metų liepos mėn. sumažėjo iki 10,9 proc. Nors jis buvo mažiausias per pastaruosius trejus metus, tačiau, palyginti su kitomis išsivysčiusiomis šalimis ar regionais, tebėra gana aukštas. Augimą taip pat riboja didelis dalies euro zonos šalių valdžios sektoriaus įsiskolinimas, tebetvyrantis neapibrėžtumas dėl Graikijos, besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ekonomikos augimo sulėtėjimas, galintis neigiamai paveikti euro zonos užsienio paklausą.

Rusijos ekonominė padėtis tebėra sudėtinga, o šalies atsigavimo perspektyvas blogina itin sumažėjusios žaliavų, o ypač naftos, kainos. 2015 m. pirmąjį ketvirtį Rusijos realusis BVP krito 1,9 proc., o antrąjį ketvirtį nuosmukis dar labiau pagilėjo – išankstiniais duomenimis, šalies BVP sumažėjo 4,6 proc. per metus. Nuo vasario iki gegužės mėn. pakilus žaliavų kainoms, padidėjo rublio kursas, sumažėjo infliacija, Rusijos centrinis bankas pradėjo mažinti pagrindines palūkanų normas, o dalis institucijų pagerino 2015 ir 2016 m. Rusijos ekonomines prognozes. Tačiau, atsinaujinus naftos ir kitų žaliavų kainų nuosmukiui, vėl pablogėjo tolesnio augimo perspektyva: trečiąjį ketvirtį toliau mažėjo pramonės produkcija, realusis darbo užmokestis, mažmeninės prekybos pardavimai, investicijos, todėl ekonomikos atsigavimo artimiausiu metu nesitikima. Kritus naftos kainoms, taip pat sumažėjo Rusijos federalinio biudžeto pajamos, didėjo deficitas, itin sumažėjo Rezervo fondas. Dėl didelės infliacijos ir mažėjančių realiųjų disponuojamųjų pajamų Rusijos namų ūkių perkamoji galia toliau menko: mažėjo vartojimas, krito importo apimtys. Nesikeičiant geopolitinei padėčiai, iki 2015 m. liepos mėn. turėjusios galioti sankcijos buvo pratęstos: Rusija jas pratęsė iki kitų metų vasaros, o euro zona – iki 2016 m. sausio mėn. Taigi Vakarų šalių kapitalo rinkos daliai Rusijos bankų ir įmonių liks uždarytos, todėl išorės skolinimasis tebebus ribotas ir toliau neigiamai veiks investicijas ir Rusijos ekonomikos augimo potencialą, o dėl draudimų įvežti technologijas ir įrenginius, Rusijos energijos bendrovės patirs su sunkumų plėtodamos naftos žvalgybos ir kitus infrastruktūros projektus.

Svarbiausių Lietuvos eksporto partnerių ūkių augimo tendencijos yra nevienodos. Baltijos valstybės toliau neigiamai veikia blogėjanti Rusijos ekonomikos padėtis ir taikomi prekybos apribojimai: į eksportą orientuoti sektoriai patiria sunkumų, o eksporto į kitas rinkas plėtra tik iš dalies atsvėria eksporto į Rusiją sumažėjimą. Latvijos ekonomikos augimas antrąjį ketvirtį buvo spartesnis, nei tikėtasi, – 2,7 proc. per metus, nuosaikiai augo Estijos ūkis (1,9 % per metus). Lenkijos ekonomikos augimas, skatinamas sparčiai didėjusios vidaus ir išorės paklausos, buvo vienas iš didžiausių ES tiek pirmąjį (3,4 %), tiek antrąjį (3,6 %) ketvirčiais. Vokietijos ekonomikos augimą antrąjį ketvirtį labiausiai skatino daugiau augęs eksportas, tačiau investicijos mažėjo, o privatusis vartojimas augo lėčiau. Vis dėlto itin gera padėtis darbo rinkoje – mažas ir mažėjantis nedarbo lygis bei kylantis darbo užmokestis – turėtų paspartinti vartojimo augimą.

Nuo gegužės mėn. daugelio žaliavų kainos, o ypač metalų ir naftos, vėl pradėjo sparčiau mažėti. Tai itin neigiamai veikia besiformuojančios rinkos ekonomikos šalių ūkius, sunkumų patyrė ir žaliavas eksportuojančios išsivysčiusios šalys. Pavyzdžiui, antrąjį ketvirtį nedaug augo Australijos ūkis, du ketvirčius iš eilės mažėjo Kanados realusis BVP. Naftos kainų nuosmukis daugiausia siejamas su pertekline pasiūla: daugiau naftos, nei nustatyta kvota, pastaruoju metu išgavo naftą eksportuojančių šalių organizacijos narės. Nepaisant menkesnių investicijų naftos gavyba JAV reikšmingai nesumažėjo, lūkesčius dėl naftos kainų mažėjimo padidino ir pasiektas susitarimas su Iranu dėl branduolinės programos nutraukimo. Naftos ateities sandorių rinkos rodo, kad naftos kainos turėtų atsigaivinti, tačiau artimiausiu metu tebebus žemos.

Lietuvos ekonomikos raida

Ekonomikos prognozės

Metų pradžioje sulėtėjęs, Lietuvos ekonomikos augimas tebėra nedidelis. Prie ūkio plėtros daugiausia prisideda vidaus paklausa. Gerokai didėja privatusis vartojimas. Metų pradžioje, įvedus naująją valiutą, privatusis vartojimas trumpam stabtelėjo ir tuo metu prastino ūkio raidos rezultatus. Dabar,

nors vartotojų lūkesčiai šiek tiek blogesni, namų ūkių taupymas nedidėja, taigi, augant pajamoms ir vis mažėjant kainoms, privatusis vartojimas kyla.

Itin daug auga ir investicijos. Šiuo metu didėja visų rūšių investicijos – tiek į gamybos priemones, tiek į gyvenamuosius pastatus, tiek į negyvenamuosius pastatus ir statinius. Jau ilgą laiką užtikrintai didėja investicijos į mašinas ir įrenginius. Palyginti su laikotarpiu prieš ekonomikos krizę, jos pakilo daugiau nei visos kitos. Tai visų pirma sietina su tendencija, kad ūkio atsigavimo laikotarpiu atvirasis ekonomikos sektorius augo daugiau nei visa ekonomika ir, palyginti su laikotarpiu prieš ekonomikos krizę, dabar sukuria maždaug šeštadaliu daugiau pridėtinės vertės, o šalies realusis BVP prieš krizę buvusį lygį viršija tik labai nedaug. Tiesa, investicijas į mašinas ir įrenginius didina ir kiti veiksniai, pavyzdžiui, intensyviai įgyvendinami infrastruktūros projektai.

Kita itin pagausėjusių investicijų rūšis – gyvenamųjų pastatų statyba. Šių investicijų dabar yra maždaug tiek, kiek jų buvo prieš ekonomikos krizę. Tokią investicijų raidą lemia įvairūs veiksniai – pagerėjusi ekonomikos būklė, didėjančios namų ūkių pajamos, palankios skolinimosi iš bankų sąlygos. Gyvenamųjų pastatų statyba jau netrumpą laiką gana svariai prisideda prie statybos ekonominės veiklos plėtros: pernai ji lėmė maždaug ketvirtadalį, o šiemet – maždaug du trečdalius šios veiklos metinio augimo.

Investicijos auga daug daugiau, nei tikėtasi, tačiau tai nesumažina neapibrėžtumo dėl jų plėtros. Neaiškumo tebesama dėl svarbių užsienio prekybos partnerių ekonominės raidos. Gana daug jo yra dėl to, kiek tvarus ir spartus bus ekonomikos atsigavimas Europos šalyse, kur paskutiniu metu vidaus paklausa kilo mažiau, nei prognozuota. Prekybos partnerių ūkinę raidą nepalankiai gali veikti vis mažesnis ekonomikos augimas besivystančios ekonomikos šalyse, pastarojo perspektyvos jau kurį laiką bloginamos. Prastesnė, nei tikimasi, gali būti ir Rusijos ekonomikos raida, nes pasaulinės žaliavų kainos toliau krinta ir šios šalies ūkio augimo potencialą riboja jau ilgą laiką smunkančios investicijos. Mažesnė, nei prognozuojama, užsienio prekybos partnerių ekonominė plėtra neigiamai veiktų investicijų, ypač į gamybos priemones, raidą ir Lietuvoje.

Tebesama neapibrėžtumo ir dėl investicijų į gyvenamuosius pastatus. Jų tolesnį augimą gali varžyti tik nedaug didėjantis aktyvumas gyvenamojo būsto rinkoje ir santykinai didelė jau pastatytų naujų gyvenamųjų būstų pasiūla. Mažiau veržli investicijų į gyvenamuosius pastatus raida turėtų paveikti įvairiems ūkio rodikliams, visų pirma statybos ekonominės veiklos aktyvumo, darbo rinkos ir kt.

Prognozuojamu laikotarpiu didėjanti vidaus paklausa tebebus svarbus ūkio augimo veiksnys. Veikiant jau aptartiems veiksniams, 2015 m. nemenkai kils tiek privatusis vartojimas, tiek investicijos. Tačiau grynojo eksporto poveikis ūkio plėtrai, pradėjęs ypač blogėti 2014 m., tebebus neigiamas. Dabar numatoma, kad 2015 m. Lietuvos ekonomika ūgtels 1,6 proc. Eksportas šiais metais didės nedaug. Veržlesnės jo raidos tikimasi kitais metais, kai labiau kils importas užsienio šalyse Lietuvos prekybos partnerėse, o jis labiau augs, pasaulyje esant palankioms finansinėms sąlygoms, mažoms žaliavų kainoms ir gerėjant artimiausio laikotarpio perspektyvoms kai kuriuose pasaulio regionuose, būtent išsivysčiusiose šalyse. Visa tai turėtų prisidėti prie didesnio ūkio aktyvumo Lietuvoje. Prognozuojama, kad 2016 m. Lietuvos ūkio augimas paspartės iki 3,2 proc.

Vartotojų kainos tebekrinta, tačiau gerokai lėčiau nei metų pradžioje, kai jas labai sumažino naftos rinkos tendencijos. Naftos kaina eurais tarptautinėse rinkose tada buvo maždaug perpus, o degalų kainos Lietuvoje – penktadaliu mažesnės nei prieš metus. Nors metų viduryje nafta vis dar buvo atpigusi, tačiau nebe tiek daug – apie trečdaliu per metus. Todėl ir degalų kainų kryptis sumažėjo, o bendroji infliacija, nors vis dar buvo neigiama, priartėjo prie nulio. Vis dėlto artimiausiu metu ji dar neturėtų tapti teigiama, nes vartotojams palankią kainų raidą ir toliau palaikys atpigusi energija ir nedaug kylančios ne energijos kainos. Prognozuojama, kad 2015 m. infliacija sudarys –0,5 proc., o 2016 m. jau bus teigiama, nors ir nedidelė (1,5 %), nes energija, lemianti kainų kritimą šiemet, kitąmet nebeturėtų pigti, o kitos kainos turėtų kilti šiek tiek sparčiau.

2 lentelė. Numatoma Lietuvos ekonomikos raida 2015–2016 m.
(pokyčiai per metus, jei nenurodyta kitaip, procentais)

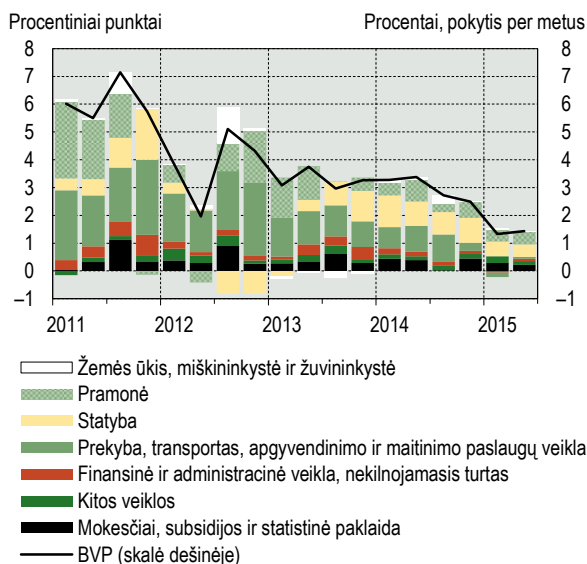
	2015	2016
Vidutinė metinė infliacija pagal SVKI, proc.	–0,5	1,5
Vidutinis darbo užmokestis	4,5	4,9
BVP (grandine susieta apimtis)	1,6	3,2
Privatusis vartojimas	4,0	4,0
Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimas	5,9	3,3
Eksportas (prekės ir paslaugos)	0,7	4,0
Importas (prekės ir paslaugos)	3,4	4,2
Einamosios sąskaitos balanso ir BVP santykis, proc.	–1,9	–2,8
Nedarbo lygis, proc.	9,6	9,1

Šaltinis: 2015 m. rugsėjo mėn. Lietuvos banko prognozės.

Realusis sektorius

Lietuvos ūkio plėtra yra sulėtėjusi. Tokią ūkio raidą lemia tarptautinė aplinka. Dėl Rusijos įvesto embargo ir pablogėjusios jos ekonomikos padėties šioje ekonomikoje labai sumenko eksportas į šią valstybę. Kadangi didžiąją prekių eksporto į Rusiją dalį sudaro reeksportas, šis eksporto kryptis reikšmingai veikia paslaugų eksportą. Nepalanki padėtis užsienio rinkose kol kas nepaveikė vidaus paklausos. Sparčiai auga tiek privatusis vartojimas, tiek investicijos. Vis dėlto, sulėtėjus Lietuvos ūkio plėtrai, vėl susidarė neigiamas BVP atotrūkis nuo potencialiojo BVP lygio, prie jo Lietuvos ūkis buvo priartėjęs 2014 m.

1 pav. Realiojo BVP kaitos veiksniai (gamybos metodu)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl sunkios ūkio padėties Rusijoje ir šios valstybės įvesto embargo daugiausia nuostolių patiria transportavimo ir saugojimo veikla. 2014 m. transportavimo ir saugojimo paslaugų eksportas į Rusiją sudarė daugiau nei dešimtadalį visų Lietuvos transportavimo ir saugojimo sektoriaus teikiamų paslaugų, todėl daugiau nei trečdaliu sumažėjęs transporto paslaugų eksportas į Rusiją daro reikšmingą įtaką veiklos raidai. Transportavimo ir saugojimo paslaugų teikėjai palengva persiorientuoja į kitas rinkas, pavyzdžiui, Vokietiją, Prancūziją, Latviją, bet tai netekimų Rusijoje nekompensuoja. Tarp transportavimo ir saugojimo veiklų didžiausių netekimų patiria sandėliavimo paslaugų teikėjai. Tai sietina su pastarosios veiklos mažesnėmis galimybėmis persiorientuoti į kitas rinkas. Kitaip nei, pavyzdžiui, pervežimo įmonių, kurių gamybinis kapitalas yra labai mobilus (pvz.,

vilkikai), sandėliavimo įmonių gamybinis kapitalas yra itin nemobilus ir labai priklausomas nuo valstybės užsienio prekybos tendencijų.

Juntamas Rusijos veikslių poveikis apdirbamajai gamybai, tačiau jis yra ribotas. Rusija nėra pagrindinė apdirbamosios gamybos produkcijos eksporto rinka: 2014 m. į Rusiją keliavo tik 2,5 proc. šios produkcijos, o 2015 m. pirmąjį pusmetį ši dalis sumažėjo iki 1,4 proc. Vertinant Rusijos embargo poveikį apdirbamajai gamybai, paminėtinas tik labiausiai su Rusija susijusios apdirbamosios gamybos šakos – pieno ir mėsos produktų gamyba. Pieno produktų gamintojai kol kas nesugeba kompensuoti dėl Rusijos įvesto embargo kritusių pajamų. Mėsos produktų gamintojų padėtis geresnė, šios veiklos įmonės kritusias pajamas sugebėjo kompensuoti didesniais pardavimais vidaus rinkoje ir padidėjusiu eksportu į kitas užsienio rinkas. Apdirbamosios gamybos plėtrą riboja ir gana nedaug auganti paklausa pagrindinėse prekybos partnerėse. Tiesa, didinamos eksporto rinkos dalys šiose rinkose leidžia palaikyti spartesnį pardavimų nei paklausos augimą. Teigiamai prie apdirbamosios gamybos raidos prisideda ir atsigavusi naftos perdirbimo veikla. Palankią jos raidą lemia padidėjusios naftos perdirbimo maržos.

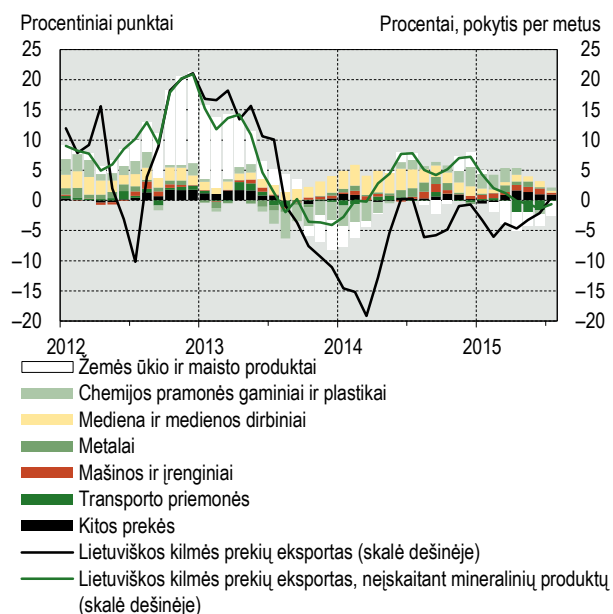
Kol kas įmonės patiriamus netekimus daugiausia amortizuoja iš savo pelno, o darbo užmokesčio fondo nemažina. Toks įmonių elgesys lemia namų ūkiams palankią darbo rinkos raidą – gana sparčiai didėja tiek užimtumas, tiek darbo užmokestis. Gerėjanti padėtis darbo rinkoje ne tik didina namų ūkių pajamas, bet ir nemažina namų ūkių paskatų vartoti. Tai kartu su mažėjančiomis kainomis ir itin žemomis už paskolas mokamomis palūkanų normomis lemia didelį namų ūkių vartojimą bei didelį mažmeninės prekybos aktyvumą.

Kita ekonominė veikla, jau tam tikrą laiką reikšmingai prisidedanti prie augančio ūkio aktyvumo, yra statyba. Pastaruoju metu itin sparčiai didėja būsto statyba. Tokią jos raidą lemia įvairūs veiksniai: pagerėjusi ekonomikos būklė, gausėjančios namų ūkių pajamos, gerėjanti namų ūkių finansinė padėtis, palankios skolinimosi iš bankų sąlygos. Gausesnę pastarojo meto būsto statybą, tikėtina, paskatino ir tai, kad 2014 m. statytojai vis dar turėjo nemažai parengtų statybos projektų, kurie 2008 m. antrąją pusę dėl kilusios finansų krizės nebuvo pradėti vykdyti, todėl, pastebėję paklausos suaktyvėjimą, jie galėjo imtis šių projektų įgyvendinti. Tiesa, tolesnį būsto statybos augimą gali varžyti tik nedaug didėjantis aktyvumas gyvenamojo būsto rinkoje ir santykinai gausi jau pastatytų naujų gyvenamųjų būstų pasiūla. 2015 m. pirmąjį pusmetį augo ir negyvenamosios paskirties pastatų bei statinių statyba, prie jos plėtros prisidėjo ES finansinės perspektyvos lėšų panaudojimas.

Išorės sektorius

Šių metų pirmąjį pusmetį eksporto rezultatai nebuvo džiuginantys: nominalioji eksporto vertė sumažėjo 4 proc. Tokią eksporto raidą daugiausia lėmė prekybos su Rusija raida: dėl sumažėjusios paklausos Rusijoje ir vis dar galiojančių prekybos ribojimų eksportas į šią šalį buvo daugiau kaip trečdaliu mažesnis nei prieš metus. Rusija vis dar yra svarbi Lietuvos prekybos partnerė, tačiau didžioji ten iškeliaujančios produkcijos dalis yra reeksportas, sukuriantis gerokai mažiau pridėtinės vertės nei lietuviškos kilmės eksportas. Eliminavus Rusijos įtaką, analizuojamu laikotarpiu eksportas paaugo 5 proc. Eksporto augimui teigiamą įtaką ir toliau darė medienos ir baldų pramonės konkurencingumas ir dėl to vis didėjantys pardavimai ES šalyse. Pastaraisiais metais medienos gaminių eksportas ypač auga Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje ir JAV. Jau kurį laiką užsakymų baldų gamintojams gausėja, o baldus gaminančios įmonės toliau investuoja į gamybos modernizavimą.

2 pav. Nominaliojo eksporto kaitos veiksniai (3 mėn. slenkamosios sumos)

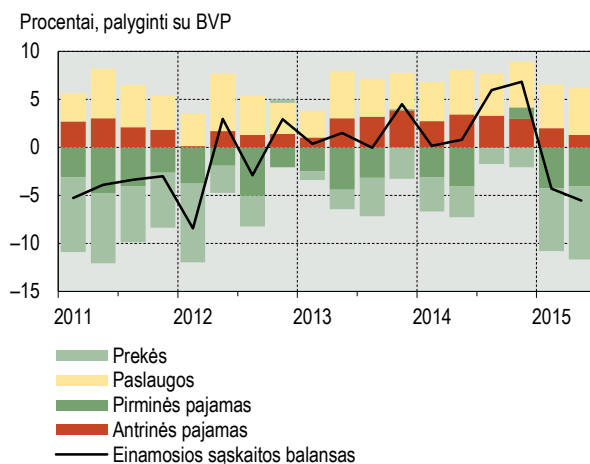
Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Dėl palankių makroekonominių sąlygų ir dėl to išaugusių naftos perdirbimo maržų pagerėjo padėtis mineralinių produktų rinkoje: didėjo AB „Orlen Lietuva“ gamybinių pajėgumų panaudojimo lygis ir parduodamos produkcijos kiekis. Per šių metų pirmąjį pusmetį AB „Orlen Lietuva“ uždirbo 145 mln. JAV dolerių pelno. Tai vienas iš geriausių rezultatų nuo 2006 m., kada Mažeikių naftos perdirbimo gamyklą įsigijo Lenkijos koncernas „PKN Orlen“. Didelės perdirbimo maržos trečiąjį ketvirtį leidžia tikėtis gerų mineralinių produktų eksporto rezultatų ir artimiausiais mėnesiais.

Be to, artimiausiu metu turėtų šiek tiek padidėti javų eksportas, nors pirmąjį pusmetį jis buvo ketvirtadaliu mažesnis nei prieš metus. Javų kaina stipriai veikia ūkininkų sprendimą parduoti javus, todėl prastesni pirmojo pusmečio rezultatai gali būti labai susiję su tuo, kad javų eksportuotojai produkciją pardavė 2014 m. pabaigoje. Šiomet prognozuojamas rekordinis javų derlius, tačiau jų kokybės klasė yra žemesnė. Tai mažina eksportuojamų javų kainą, todėl vargu ar javų eksporto vertė šiemet bus daug didesnė nei prieš metus.

Kaip jau minėta, didžiąją eksporto į Rusiją dalį sudaro reeksportas, kurį nepalanki ekonominė padėtis Rusijoje paveikė labiausiai. Jau ilgą laiką mažėjančio transporto priemonių reeksporto tendencija tęsėsi ir pirmąjį pusmetį. Nusilpusios pagrindinių transporto priemonių importuojančių šalių (Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano) valiutos gerokai sumažino jų paklausą. Prie tokios valiutų kursų raidos nemažai prisideda prasta ekonominė padėtis Rusijoje, kuri daro reikšmingą įtaką kitoms su ja ekonominiais ir finansiniais ryšiais susijusioms NVS šalims.

3 pav. Einamosios sąskaitos balanso veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas, Lietuvos bankas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Nepalanki eksporto ir gerokai išaugusio importo raida prisidėjo prie suprastėjusio einamosios sąskaitos balanso metų pradžioje: jis buvo prasčiausias per pastaruosius trejus metus ir sudarė šiek tiek daugiau kaip –5,0 proc. BVP. Pirminių pajamų balansas pablogėjo dėl didesnio dividendų srauto iš Lietuvos. Mažesnės emigrantų perlaidos į Lietuvą taip pat neigiamai prisideda prie einamosios sąskaitos balanso: jos šių metų pirmąjį pusmetį buvo ketvirtadaliu mažesnės nei prieš metus. Tokią raidą, tikėtina, lėmė su valiutos pasikeitimu susijusios priežastys, kada emigrantai mažiau investavo į nekilnojamąjį turtą Lietuvoje.

Kainos ir sąnaudos

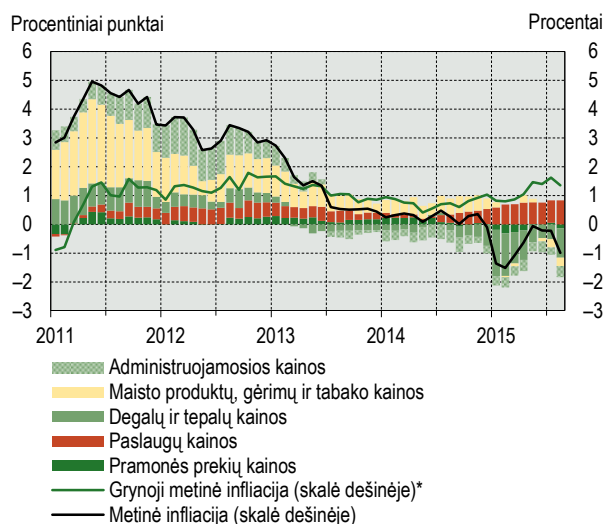
Metinė infliacija, apskaičiuota pagal SVKI, 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo neigiama (–0,8 %). Infliacija Lietuvoje retai būna neigiama: paskutinį kartą taip buvo prieš maždaug penkerius metus – 2010 m. pirmąjį ketvirtį. Neigiamos infliacijos priežastys tuo metu buvo visiškai kitos, nei yra dabar. Tuo metu, esant vis dar gana nestabiliui vidaus padėčiai, su ja labiau sietinos kainos, t. y. pramonės prekių ir rinkos paslaugų kainos, buvo gerokai nukritusios, taigi iš šių kainų apskaičiuojamas rodiklis – grynoji infliacija – buvo neigiamas. 2015 m., priešingai, grynoji infliacija buvo teigiama, o neigiamą bendrąją infliaciją lėmė energijos, ypač degalų, kainų kritimas, susijęs su energijos žaliavų atpigimu tarptautinėse rinkose. Dabartinė neigiama infliacija Lietuvoje nėra išskirtinė: dėl šio pasaulinio veiksnio – atpigusios naftos ir kitų energijos žaliavų – energijos prekių kainos vartotojams nukrito visose ES valstybėse. Kai kuriose iš jų būtent dėl to 2015 m. pirmąją pusę infliacija buvo neigiama. Nukritusios kainos Lietuvos užsienio prekybos partnerėse mažina importuojamų prekių kainas. Tiesa, priešingą – didinantį – poveikį importo kainoms daro nuo 2014 m. pavasario silpnėjęs euro kursas JAV dolerio atžvilgiu.

Kaip minėta, svarbiausias neigiamos infliacijos Lietuvoje veiksnys yra nukritusios degalų kainos. Būtent dėl jų metinė infliacija tapo neigiama (bet artima nuliui) pačioje 2014 m. pabaigoje, o 2015 m. kainų kritimas dar paspartėjo ir pirmąjį ketvirtį sudarė 1,3 proc. Pirmąjį ketvirtį degalų kainų metinis kritimas buvo apie 20 proc. – dvigubai didesnis nei 2014 m. pabaigoje. Tokį didelį kritimą lėmė per trumpą laikotarpį labai sumažėjusi naftos kaina tarptautinėse rinkose. 2015 m. sausio mėn. *Brent* naftos kaina buvo vos 48 JAV dol. už barelį – per pusę mažesnė nei prieš metus ir apskritai mažiausia nuo 2009 m. pavasario. Nors vėliau ji šiek tiek pakilo (vasario–birželio mėn. buvo apie 60 JAV dol.), tačiau metinis kainos kritimas tebebuvo didelis. Sumažėjusi naftos kaina aiškinama gausia pasiūla ir lėtai didėjančia paklausa. Reikšmingos įtakos naftos rinkai turėjo ir 2014 m. pabaigoje priimtas OPEC sprendimas nemažinti gavybos: jį priėmus, kainos pradėjo kristi dar sparčiau.

Neigiamą infliaciją lėmė ir kitos vartotojų krepšelio sudedamosios dalys, bet jų įtaka buvo kur kas mažesnė nei degalų. Toliau krito administruojamosios kainos, ypač skatinamos pingančios šilumos energijos. Jos kainų kaita labai susijusi su dar vienos energijos žaliavos – gamtinių dujų – atpigimu. Pramonės prekių ir maisto kainos nemažėjo taip akivaizdžiai kaip degalų ar administruojamosios kainos, tačiau kai kuriais 2015 m. mėnesiais jos irgi buvo mažesnės nei atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu. Maisto kainas slopino jau ilgokai krintančios maisto žaliavų kainos pasaulyje. Tai daro poveikį ir maisto gamintojų bei vartotojų kainoms Lietuvoje.

Nemažėja tik paslaugų kainos. Priešingai, jos nuosekliai kyla sparčiau. Tai skatina jau gana ilgą laiką didėjanti vidaus paklausa, palaikoma gerėjančios padėties darbo rinkoje – didėjančio užimtumo ir kylančio darbo užmokesčio. Tiesa, darbo sąnaudų spaudimas nėra ypač didelis: nominalusis bruto darbo užmokestis spartokai kyla, tačiau vienetines darbo sąnaudas slopinamai veikia didėjantis darbo našumas. Be makroekonominių veiksnių, paslaugų kainas veikiamiausiai didina ir euro įvedimas. Tačiau šis poveikis – nedidelis: manoma, kad dėl euro įvedimo bendroji infliacija Lietuvoje padidėjo ne daugiau kaip anksčiau eurą įsivedusiose šalyse. Palankiai susiklosčius aplinkybėms – atpigus naftai ir pan., – tas mažas poveikis buvo su kaupu nusvertas stiprių kainas mažinančių veiksnių, ir Lietuvoje įsivyravo neigiama infliacija.

4 pav. Metinės infliacijos pagal SVKI veiksniai

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: * SVKI, neįskaitant maisto, degalų ir tepalų bei administruojamųjų kainų, pokytis.

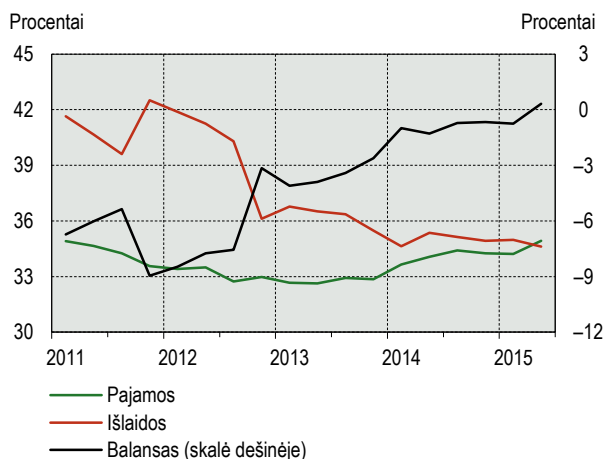
Metinė infliacija artimiausiu metu ir toliau bus neigiama: vartotojams palankią kainų raidą 2015 m. antrąją pusę palaikys nukritusios energijos ir mažai kylančios ne energijos kainos. Tačiau tikėtina, kad kitamet naftos kaina atsigaus ir energija vartotojams nebepigs. Ne energijos kainos turėtų kilti sparčiau nei 2015 m., skatinamos, be kita ko, ir didėjančių maisto žaliavų kainų. Taigi 2016 m. jau bus nedidelė teigiama infliacija.

Valdžios sektoriaus finansai

Palyginti su 2014 m. pirmuoju pusmečiu, 2015 m. pirmąjį pusmetį valdžios sektoriaus finansų padėtis stipriai pagerėjo – valdžios sektoriaus deficito ir BVP keturių ketvirčių sumų santykis sumažėjo daugiau nei 1,5 proc. punkto. Labiausiai deficitas mažėjo dėl ūgtelėjusio valdžios sektoriaus pajamų ir BVP santykio ir sumažėjusio valdžios sektoriaus išlaidų ir BVP santykio. Tačiau būtina nepamiršti, kad 2014 m. valdžios sektoriaus balansui įtaką darė vienkartiniai veiksniai. Atmetus vienkartinių veiksmų – papildomų pajamų dėl į valdžios sektorių įtrauktos VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ ir pensijų kompensavimo – poveikį 2014 m. pirmąjį pusmetį, valdžios sektoriaus balanso pagerėjimas 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo mažesnis. Vertinant institucinių sektorių požiūriu, matyti, kad valdžios sektoriaus balansas labiausiai pagerėjo dėl mažesnio socialinės apsaugos fondų deficito, o nuosaikiau pagerėjusių centrinės ir vietinės valdžios balansų įtaka buvo mažesnė.

5 pav. Valdžios sektoriaus pajamos, išlaidos ir balansas

(keturių ketvirčių slenkamosios sumos, palygintos su BVP)

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Valdžios sektoriaus pajamų ir BVP santykis 2015 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su tuo pačiu laikotarpiu prieš metus, padidėjo ir sudarė 34,9 proc. Nominalioji valdžios sektoriaus pajamų vertė 2015 m. pirmąjį pusmetį per metus padidėjo apie 5 proc., tačiau atskirų pajamų dedamųjų pokyčiai skyrėsi. Toliau kylantis darbo užmokestis ir užimtųjų skaičius didino valdžios sektoriaus pajamas iš tiesioginių mokesčių ir socialinių įmokų. Gerėjanti darbo rinkos padėtis darė teigiamą įtaką namų ūkių vartojimo išlaidoms, kurių besitęsiantis didėjimas didino valdžios sektoriaus pajamas iš netiesioginių mokesčių. Pastarųjų augimui įtakos turėjo ir vienkartiniai veiksniai – nuo 2015 m. kovo 1 d. padidinti akcizų tarifai apdorotam tabakui ir alkoholiniams gėrimams. Tačiau teigiamą tebeaugančios vidaus paklausos poveikį valdžios sektoriaus pajamoms nusvėrė ketvirtadaliu sumažėjusios valdžios sektoriaus pajamos iš kapitalo pervedimų. Šį kryptį lėmė aukštos palyginamosios bazės efektas: 2014 m. pirmąjį pusmetį valdžios sektorius gavo apie 160 mln. eurų pajamų iš VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ veiklos, o 2015 m. ši suma buvo gerokai mažesnė ir sudarė apie 65 mln. Eur.

Valdžios sektoriaus išlaidų ir BVP santykis 2015 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su tokiu pat laikotarpiu prieš metus, sumažėjo nuo 35,4 iki 34,6 proc. Nominaliosios išlaidos per metus sumažėjo 0,6 proc. – daugiausia dėl per pusę sumažėjusių išlaidų kapitalo pervedimams. Pagrindinė kapitalo pervedimų kritimo priežastis – aukšta palyginamoji bazė dėl 2014 m. pirmąjį pusmetį VĮ „Indėlių ir investicijų draudimas“ atliktų išmokų ir pensijų kompensavimo išlaidų. 2015 m. kapitalo pervedimams dar stipriau mažėti neleido 2015 m. birželio mėn. Seimo priimtas neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio dalies grąžinimo įstatymas¹. Įstatymo projektui įgyvendinti iš viso numatyta apie 121 mln. Eur. Faktiniai pinigų išmokėjimai planuojami 2016–2020 m., tačiau pagal nacionalinių sąskaitų principus visa suma parodyta įsipareigojimo susiformavimo metu. Didesnės išlaidos investicijoms buvo svarbiausias visas išlaidas didinęs veiksnys. Jos daugiausia didėjo dėl gausesnių VĮ „Turto bankas“ išlaidų investicijoms ir didesnių asignavimų iš valstybės biudžeto transporto priemonėms įsigyti. 2015 m. pirmąjį pusmetį padidėjo socialinės išmokos – daugiausia dėl didesnių išlaidų pensijų draudimui ir paramai šeimoms. Didesnės išlaidos pensijoms galimai lėmė šiek tiek didėjanti vidutinė senatvės pensija dėl didesnių naujų pensijų gavėjų pajamų.

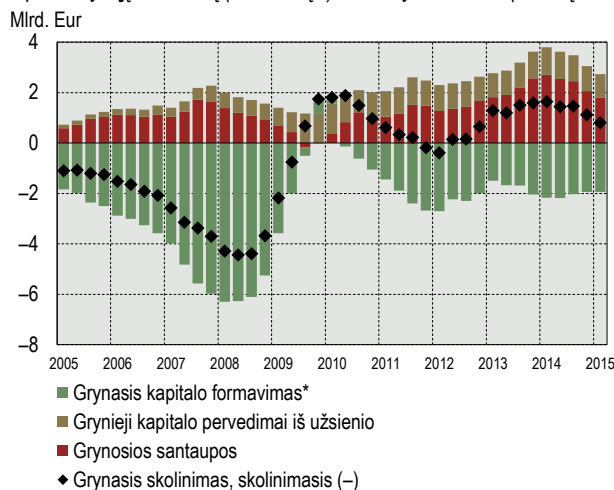
Valdžios sektoriaus skolos ir BVP santykis per 2015 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo 3 proc. punktais ir sudarė 37,6 proc. Nominalusis skolos dydis 2015 m. pirmąjį pusmetį, palyginti su 2014 m. pabaiga, krito daugiau nei 1 mlrd. Eur – daugiausia dėl sumažėjusio ilgalaikių VVP portfelio, 2015 m. sausio mėn. išpirkus 1,5 mlrd. JAV dol. vertės obligacijų emisiją. Finansų ministerijos duomenimis, Lietuvos Respublikos Vyriausybės grynasis skolinimasis 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo neigiamas: iš viso pasiskolinta 0,7 mlrd., o grąžinta – 1,9 mlrd. Eur. Tikėtina, kad 2015 m. antrąjį pusmetį Lietuvos Respublikos Vyriausybės grynasis skolinimasis vėl bus teigiamas, nes bus kaupiamos lėšos 2016 m. pradžioje numatomi išpirkti stambiai obligacijų emisijai.

Ekonomikos finansavimas

Lietuvos ekonomikai kelerius pastaruosius metus yra būdingas grynasis skolinimas ir grynojo finansinio turto didinimas. Po ekonomikos nuosmukio atotrūkis tarp disponuojamųjų pajamų ir vartojimo išlaidų Lietuvoje didėjo, o tai leido didinti santaupas. Didėjančios santaupos kartu su grynaisiais kapitalo pervedimais iš užsienio pranoko grynąjį kapitalo formavimą ir leido susidaryti ekonomikos grynam skolinimui. Tai daugiausia pakeitė privačiojo sektoriaus, kuris mažino grynusius finansinius įsipareigojimus, elgseną. Vis dėlto nuo 2014 m. pradžios lėčiau pradėjo mažėti grynieji finansiniai įsipareigojimai, o 2015 m. privatusis sektorius pradėjo didinti skolinimąsi.

¹ Asmenų, kuriems už darbą mokama iš valstybės ar savivaldybės biudžeto lėšų, dėl ekonomikos krizės neproporcingai sumažinto darbo užmokesčio (atlyginimo) dalies grąžinimo įstatymas, 2015 m. birželio 30 d., Nr. XII-1927.

6 pav. Grynąjį skolinimą (skolinimąsi) lemiantys veiksniai (keturių ketvirčių slenkamoji suma)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: * bendrojo kapitalo formavimas sumažintas pagrindinio kapitalo vartojimu; neigiamas dydis rodo, kad kapitalo formavimas viršijo jo vartojimą.

Įpusėjus 2015 m. PFĮ paskolų portfelis padidėjo. 2015 m. liepos mėn. Lietuvoje PFĮ (daugiausia bankų ir užsienio bankų filialų) paskolų portfelis² buvo 0,4 proc. didesnis negu prieš metus. Paskolų portfelis iš esmės augo dėl paskolų namų ūkiams didėjimo ir mažesnio nei anksčiau paskolų ne finansų įmonėms kritimo. Per 2015 m. pirmus septynis mėnesius paskolų ne finansų įmonėms portfelis sumažėjo 30,5 mln. Eur (0,4 %). Per tą patį laikotarpį paskolų būstui įsigyti portfelis padidėjo 32,6 mln. Eur (0,5 %). Paskolų portfeliui pamažu atsigaunant, o BVP augimui prislopus, įsiskolinimas šiek tiek ūgtelėjo ir įpusėjus 2015 m. sudarė 47,9 proc. Nuo didžiausios reikšmės prieš daugiau negu penkerius metus šis santykis yra sumažėjęs 21,8 proc. punkto.

3 lentelė. PFĮ paskolų portfelio bendrosios vertės kaita (proc.)

	2012	2013	2014	2015*
Bendras paskolų portfelis	0,4	-0,6	-2,1	0,4
Paskolų ne finansų įmonėms portfelis	0,2	-6,5	-3,8	-1,5
Paskolų namų ūkiams portfelis	-3,1	-0,4	1,2	2,3
Paskolos būstui įsigyti	-1,3	0,6	2,3	1,7
Vartojimo ir kitos paskolos	-8,7	-4,0	-3,0	4,8
Paskolų valdžiai portfelis	3,9	24,2	-4,6	-7,7
Paskolų finansiniams tarpininkams portfelis	34,6	25,0	-12,8	13,9

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: * liepos mėn., palyginti su atitinkamu laikotarpiu prieš metus.

2015 m. pirmąją pusę (ypač antrąjį ketvirtį) ne finansų įmonės savo veiklą pradėjo aktyviau finansuoti bankuose. Pasiskolinti iš bankų įmonėms tapo patraukliau dėl ypač žemų palūkanų normų, didėjančios konkurencijos tarp bankų ar toliau gerėjančių įmonių veiklos rezultatų, leidusių sumažinti maržas. Per 2015 m. antrąjį ketvirtį PFĮ paskolų ne finansų įmonėms portfelis padidėjo 2,0 proc., o reikšmingiausią įtaką tam darė skolinimas didžiausius įsipareigojimus bankų sektoriui turinčioms ekonominėms veikloms, tokioms kaip apdirbamoji gamyba, prekyba, energijos tiekimas. Įpusėjus 2015 m. paskolos joms sudarė beveik pusę viso bankų suteiktų paskolų ne finansų įmonėms portfelio, kuris per metus padidėjo 0,9 proc. Ateityje šių ekonominių veiklų įmonių paskolų paklausa turėtų toliau didėti, nes, pavyzdžiui, gamybos įmonės intensyviai panaudoja turimus pajėgumus,

² Šiame skirsnyje, vertinant paskolų ir indėlių kaitą Lietuvoje, naudojami koreguoti Lietuvos banko parengti statistinės atskaitomybės duomenys (plačiau apie tai skaitykite 2014 m. gruodžio mėn. Lietuvos banko parengtos Lietuvos ekonomikos apžvalgos antrame priede), jie gali skirtis nuo priežiūros tikslais renkamų duomenų.

prekybos įmonių plėtrą skatins augantis vidaus vartojimas, o energijos įmonės įgyvendina tiekimo saugumą didinančius projektus.

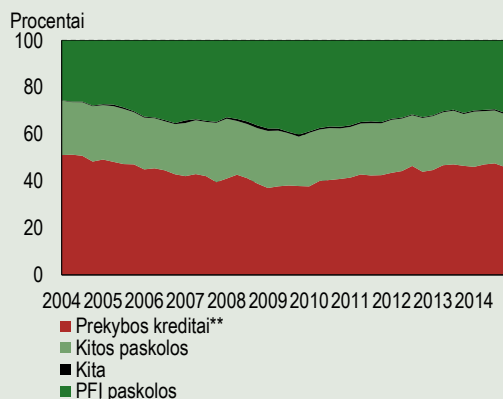
Galimybės gauti paskolą (ypač kai kurioms ekonomikos veikloms) varžė vis dar esantis neapibrėžtumas dėl ateities ir su tuo susijęs atsargesnis verslo perspektyvų vertinimas. Trečdali PFĮ suteiktų paskolų ne finansų įmonėms portfelio sudarė statybos ir nekilnojamojo turto operacijų veiklą vykdančioms įmonėms suteiktos paskolos, tačiau po pastarojo ekonomikos nuosmukio bankai vis dar yra atsargūs skolinami su šiuo sektoriumi susijusioms įmonėms (per metus paskolų portfelis joms sumažėjo 9,6 %). Be to, dėl Rusijos ekonomikos nuosmukio bankai ėmė atsargiau vertinti transportavimo veiklą vykdančias įmones ir kai kuriais atvejais ribojo skolinimą joms. Verslas Lietuvoje, be skolinimosi iš bankų, taip pat gausiai naudojo prekybos kreditus ir skolinosi iš kitų negu bankai finansų įstaigų ar verslo partnerių (nuosavos lėšos vis dar buvo reikšmingiausias veiklos finansavimo šaltinis).

Ne finansų įmonių atidedami prekybos kreditai

Ne finansų įmonių veikloje įprasta, kad piniginiai atsiskaitymai už pateiktas prekes ar suteiktas paslaugas įvykdomi ne iš karto, ir tai tam tikrais atvejais leidžia sutaupyti (pvz., vykdant vieną mokėjimą vietoj kelių). Be to, mokėtinos sumos ar skolos tiekėjams (toliau – prekybos kreditai) yra nemokamas veiklos finansavimo šaltinis, kuris gali būti pasitelkiamas tada, kai galimybės pasinaudoti kitais veiklos finansavimo šaltiniais yra ribotos. Tais atvejais, kai prekybos kreditai nieko nekainuoja, įmonėms gali kilti paskatų piktnaudžiauti šiuo finansavimosi šaltiniu. Tam gali būti pasitelkta ir turima derybinė galia rinkoje, pavyzdžiui, oligopsoninėje, pasižyminčioje stambiais ir dominuojančiais pirkėjais, kurie gali būti suinteresuoti siūlyti sau naudingas bendradarbiavimo su smulkiaisiais tiekėjais sąlygas. Atsižvelgiant į tai, siekiama nepagrįstą prekybos kredito naudojimą reguliuoti teisinėmis priemonėmis, tačiau Lietuvoje yra požymių, kad kai kurie sektoriai šia veiklos finansavimo priemone naudojasi pernelyg intensyviai.

Lietuvoje veikiančių ne finansų įmonių finansinių įsipareigojimų struktūra po 2009 m. patirto ekonomikos nuosmukio pradėjo keistis: skolinimasis iš bankų mažėjo, vis dažniau buvo linkstama naudotis prekybos kreditais. Pavyzdžiui, 2009 m. ne finansų įmonių finansinių įsipareigojimų struktūroje (be akcinio kapitalo ir kitų nuosavybės priemonių) prekybos kreditai vidutiniškai sudarė 37,7 proc., o 2014 m. pabaigoje ši dalis padidėjo iki 46,0 proc. (žr. A pav.). 2014 m. trečiąjį ketvirtį Lietuva iš kitų ES valstybių taip pat išsiskyrė palyginti dideliu prekybos kreditų naudojimu veiklai finansuoti (žr. B pav.), o tai būdinga mažesnių pajamų šalims, kurių finansų rinkos prasčiau išvystytos. Nors intensyvesnį prekybos kreditų naudojimą galima sieti ir su ekonomikos augimu (didėjant įmonių apyvartai ir namų ūkių vartojimui, savaime didėja ir veiklos finansavimo poreikiai), augant prekybos kreditų daliai visoje įmonių įsipareigojimų struktūroje, mažėja juos taikančių įmonių atsparumas galimiems likvidumo sukrėtimams.

A pav. Ne finansų įmonių finansinių įsipareigojimų* struktūra

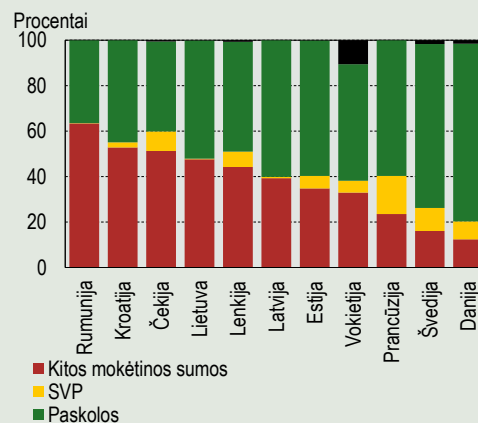

Šaltiniai: Lietuvos banko skelbiami finansinių sąskaitų duomenys ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: * be akcinio kapitalo ir kitų nuosavybės priemonių;

** prekybos kreditai, išankstiniai mokėjimai ir kitos mokėtinos sumos.

B pav. Kai kurių ES valstybių narių ne finansų įmonių finansinių įsipareigojimų* struktūra

Šaltiniai: Eurostatas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Skolų tiekėjams³ duomenys rodo, kad didelės įmonės Lietuvoje aktyviau naudoja prekybos kreditus veiklai finansuoti, galimai pasinaudodamos turima rinkos galia. Didelių, t. y. daugiau nei 50 darbuotojų turinčių, įmonių skolos tiekėjams, palyginti su visu turtu, 2012 m. sudarė apie 37,6 proc.⁴ Analogiškas mažų, t. y. mažiau nei 50 darbuotojų turinčių, įmonių rodiklis minėtu laikotarpiu sudarė 27,1 proc. Nuo 2006 m. iki 2012 m. didelių įmonių rodiklis visą laiką buvo didesnis negu mažų. Be to, mažesnių įmonių gautinų sumų ir skolų tiekėjams skirtumas, rodantis grynąjį finansavimą prekybos kreditais⁵, buvo didesnis nei didelių įmonių. Beveik 90 proc. visų skolų tiekėjams sudarė penkių ekonominių veiklų įmonių skolos – prekybos, apdirbamosios gamybos, energijos tiekimo, statybos ir transporto (žr. A lentelę). Taigi, skolos tiekėjams, kaip veiklos finansavimo šaltinis, priklauso ne tik nuo įmonės dydžio, bet ir nuo vykdomos veiklos pobūdžio.

A lentelė. Ne finansų įmonių skolos tiekėjams
(mlrd. Eur)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Iš viso	4,7	5,1	6,5	7,0	5,4	6,0	6,3	7,0	7,4	7,2
Apdirbamoji gamyba	1,1	1,2	1,6	1,4	1,2	1,6	1,7	1,7	1,9	1,8
Energijos tiekimas	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4
Vandens tiekimas	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Statyba	0,4	0,6	0,8	0,9	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7
Prekyba	2,2	2,2	2,8	3,0	2,1	2,3	2,4	2,8	2,8	2,7
Transportas ir saugojimas	0,3	0,3	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,7	0,8	0,7
Informacija ir ryšiai	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Nekilnojamojo turto operacijos	0,3	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2
Profesinė, mokslinė ir techninė veikla	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Administracinė ir aptarnavimo veikla	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2

Šaltinis: Statistikos departamentas.

Pastaba: kai kurių ekonominių veiklų rūšių pavadinimai yra sutrumpinti ir kai kurių ekonominių veiklų rūšių įmonės nėra minimos dėl to, kad jų skolos tiekėjams buvo mažesnės negu 0,1 mlrd. Eur.

Ne finansų įmonės, vengdamos laiku atsiskaityti su tiekėjais, patiria naudą, nes paprastai už tokį prekybos kreditą nemoka palūkanų, kurias turėtų mokėti (pvz., iš banko gavusios trumpalaikį kreditą). Kartu prekybos kredito teikėjai patiria nuostolį, nes negauna palūkanų, kurias galėtų gauti (pvz., padėję indėlį į banką). Atsižvelgus į anksčiau nurodytas prielaidas ir apklausų duomenis⁶, pagal kuriuos 2004–2014 m. vidutiniškai apie trečdalis visų verslo atsiskaitymų buvo įvykdomi po 60 dienų, galima apskaičiuoti, kad 2012 m. ne finansų įmonės Lietuvoje greičiausiai negavo apie 51,3 mln. Eur palūkanų už suteiktą prekybos kreditą ir nesumokėjo apie 89,7 mln. Eur palūkanų už tai, kad pasinaudojo prekybos kreditu. Taigi, dalies ne finansų įmonių gauta grynoji nauda⁷ iš prekybos kreditų naudojimo galėjo sudaryti apie 38,4 mln. Eur, o tai kitiems rinkos dalyviams tapo negautomis alternatyviomis pajamomis. Be to, tikėtina, kad du trečdalius šios naudos patyrė didelės įmonės, nors jų apyvarčios dalis, palyginti su visomis kitomis įmonėmis, ir buvo mažesnė.

³ Skolos tiekėjams yra alternatyvus ne finansų įmonių naudojamo prekybos kredito įvertis, gaunamas iš agreguotų ne finansų įmonių finansinių ataskaitų duomenų. Šios skolos rodo siauresnę prekybos kredito aprėptį nei Lietuvos banko skelbiami prekybos kredito duomenys.

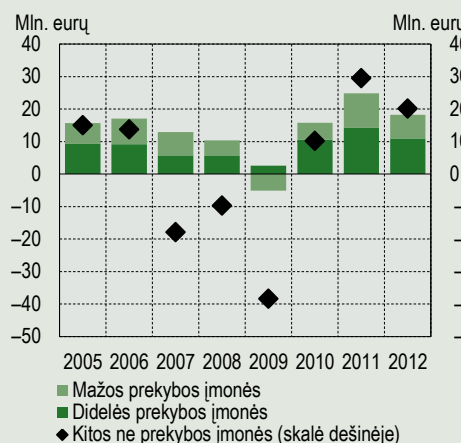
⁴ Šio dokumento rašymo metu tai buvo naujausi duomenys, nes metinių duomenų apie ne finansų įmonių finansines ataskaitas parengimas trunka ilgai.

⁵ Grynasis finansavimas susidaro tada, kai įmonė turi daugiau gautinų nei mokėtinų sumų (skolų tiekėjams), o grynasis finansavimasis – kai įmonė turi daugiau mokėtinų nei gautinų sumų (skolų tiekėjams).

⁶ „European Payment Index“ leidiniai 2004–2014 m., „Intrum Justitia“.

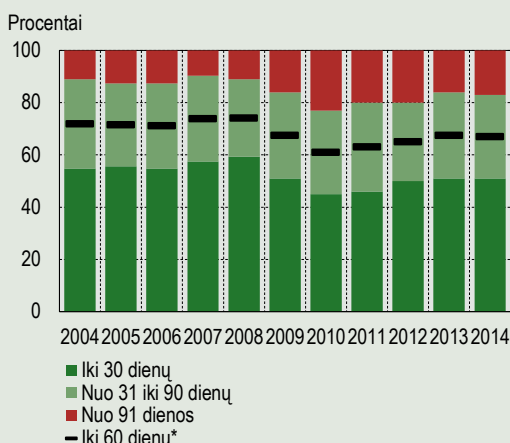
⁷ Grynoji naudojimosi prekybos kreditu nauda patiriama tada, kada už skolas tiekėjams mokėtinos palūkanos yra didesnės už iš gautinų sumų gautinas palūkanas. Priešingu atveju patiriamas grynasis nuostolis.

C pav. Ne finansų įmonių gaunama naudojimosi prekybos kreditu grynoji nauda (atsiskaitant po 60 dienų)

Šaltiniai: Statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

D pav. Atsiskaitymų trukmė Lietuvoje

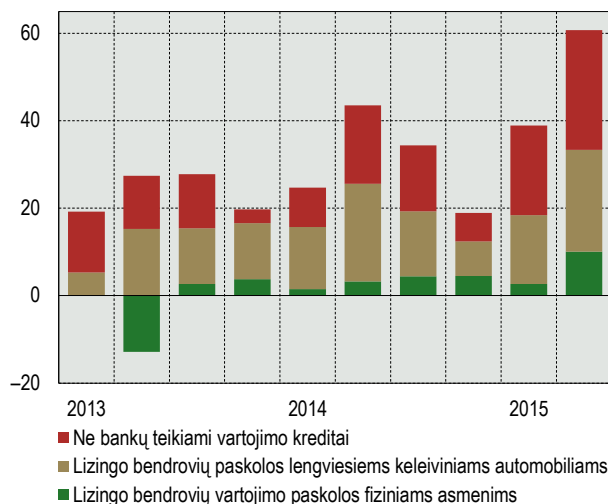
Šaltiniai: „Intrum Justitia“ ir Lietuvos banko skaičiavimai.
Pastaba: * dalijant atsiskaitymų nuo 31 iki 90 dienų dalį į dvi lygias dalis.

Pastaruosius kelerius metus apie pusę visos grynosios naudos iš naudojimosi prekybos kreditais patiria prekybos įmonės. Naudojimasis prekybos kreditais yra įprastas prekybos sektoriuje, o jame Lietuvoje dominuoja keletas didelių įmonių, turinčių pakankamai rinkos galios, kad galėtų diktuoti atsiskaitymo su tiekėjais už prekes ir paslaugas sąlygas. 2005–2012 m. didelių įmonių grynoji nauda (nesumokėtų paskolų palūkanų išlaidų už gautą prekybos kreditą ir negautų indėlių palūkanų pajamų už suteiktą prekybos kreditą skirtumas) dėl naudojimosi prekybos kreditais, atsiskaitant vėliau nei per 60 dienų, galėjo sudaryti apie 58,8 mln., o mažų prekybos įmonių – apie 37,8 mln. Eur; tikėtina, kad visoms kitoms ekonominėms veikloms teko apie 7 mln. Eur grynosios naudos (žr. C pav.). Taigi išeitų, kad naudojimasis rinkos galia ir sau palankių sutarties nuostatų taikymas vieniems rinkos dalyviams teikia apčiuopiamą naudą, tačiau ji yra netekti kitiems rinkos dalyviams.

PFĮ paskolų namų ūkiams būstui įsigyti portfelis didėja antrus metus iš eilės. Pamažu atsigaunantis skolinimasis būstui įsigyti yra susijęs su stiprėjančia namų ūkių finansine padėtimi ar didesnės gražos investicijų stygiu. Be to, paskolų būstui įsigyti palūkanų normos mažėjo, o skolinimo sąlygos nuo metų pradžios iš esmės nesikeitė. Kol kas nėra pagrindo skolinimo būstui įsigyti vertinti kaip nesubalansuoto, nes didžioji sandorių dalis yra finansuojama iš nuosavų lėšų, daugeliu atvejų būsto rinkoje pasiūla viršija paklausą. Be skolinimosi būstui įsigyti, namų ūkiai taip pat didino vartojimo ir kitų poreikių finansavimą iš skolinčių lėšų. Komeraciniai bankai taip pat teigia, kad kelerius metus iš eilės didėja tokių paskolų paklausa⁸. 2015 m. antrąjį ketvirtį bankų suteiktų vartojimo ir kitų paskolų namų ūkiams portfelis padidėjo 20,5 mln. Eur, tačiau kiti panašių paskolų teikėjai (įmonės, teikiančios greituosius vartojimo kreditus, ir lizingo bendrovės) portfelį padidino 60,7 mln. Eur.

⁸ Lietuvos banko atliekamos komercinių bankų apklausos dėl skolinimo sąlygų.

7 pav. Ne bankų teikiamų paskolų namų ūkiams kaita per ketvirtį
Mln. Eur

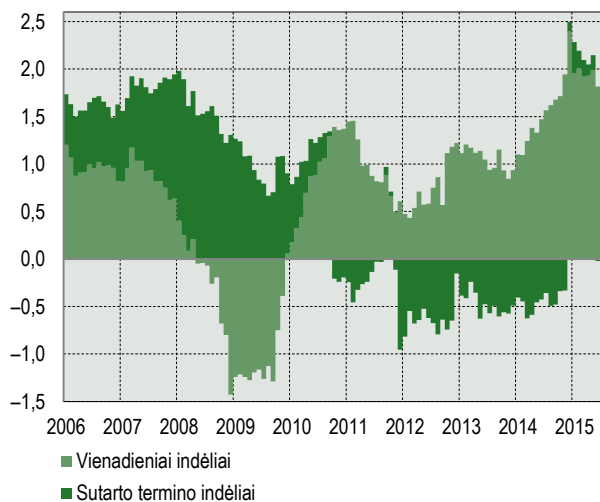

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Skolinimasis iš PFĮ 2015 m. pirmąją pusę toliau pigo dėl ECB įgyvendinamos skatinamosios pinigų politikos, bet kitos skolinimosi sąlygos beveik nesikeitė. Kaip niekada anksčiau mažos tarpbankinės palūkanų normos (kai kurių trukmių – neigiamos) 2015 m. pirmus septynis mėnesius lėmė naujų PFĮ suteiktų paskolų palūkanų normų mažėjimą, nes apie 80 proc. jų palūkanų normų yra fiksuojamos iki vieno metų. Be to, gerėjant namų ūkių ir ne finansų įmonių finansinei padėčiai bei jų galimybėms gražinti skolą, bankai tai vertino kaip skolinimo riziką mažinantį veiksnį ir šiek tiek skirtingais laikotarpiais sumažino skolinimo maržas. 2015 m. liepos mėn. vidutinė naujų paskolų privačiam sektoriui palūkanų norma sudarė 2,8 proc. ir buvo 1,1 proc. punkto mažesnė negu prieš metus.

8 pav. PFĮ iš rezidentų pritrauktų indėlių kaita per metus

Mld. Eur

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Prieš litų pakeitimą į eurus komerciniuose bankuose sparčiai padidėjo indėliai per 2015 m. pirmus septynis mėnesius šiek tiek sumažėjo. Liepos mėn. jie sudarė 16,1 mlrd. Eur ir buvo 1,1 proc. mažesni negu metų pradžioje. Dėl mažų palūkanų normų sutarto termino indėlių patrauklumas mažėjo, todėl iš esmės visi komercinių bankų pritraukiami indėliai buvo vienadieniai. Ilgiausio termino (nuo 2 m.) naujų privačiojo sektoriaus indėlių palūkanų norma 2015 m. liepos mėn. sudarė 1,0 proc. ir buvo 0,7 proc. punkto mažesnė negu prieš metus. Žemos už indėlius mokamos palūkanų normos prisidėjo prie to, kad namų ūkiai pradėjo intensyviau investuoti į kitas finansines priemones. Pavyzdžiui, pastaruoju metu aktyviau buvo investuojama į įvairius fondus, didėjo namų ūkių turimas finansinis turtas pensijų fonduose ir draudimo įmonėse.

II. PAGRINDINĖS LIETUVOS BANKO FUNKCIJOS

Dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant Eurosistemos pinigų politiką

Eurosistemos pinigų politikos sprendimai

2015 m. sausio 1 d. Lietuva tapo devynioliktąja euro zonos nare, o Lietuvos bankas prisijungė prie Eurosistemos, kurią sudaro euro zonos valstybių NCB ir ECB. Lietuvos bankas nuo šiol dalyvauja priimančią ir įgyvendinant euro zonos pinigų politikos sprendimus. Lietuvos banko valdybos pirmininkas tapo visateisiu ECB valdančiosios tarybos (toliau – Valdančioji taryba) nariu. Mūsų šalies centrinio banko atstovai įgijo teisę dalyvauti euro zonos sudėties ECBS komitetuose ir darbo grupėse. Iš karto nuo metų pradžios Lietuvos bankas mūsų šalyje pradėjo įgyvendinti Eurosistemos pinigų politikos priemones.

Eurosistemos pagrindinis tikslas yra palaikyti kainų stabilumą euro zonoje. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 127 straipsniu ir šios sutarties protokolo Nr. 4 „Dėl Europos centrinių bankų sistemos ir ECB statuto“ 2 straipsniu nustatyta, kad ECB ir ES veikiančių NCB pagrindinis tikslas yra palaikyti kainų stabilumą. Eurosistemos siekiamo kainų stabilumo tikslą apibrėžia Valdančiosios tarybos 2003 m. gegužės 8 d. nutarimas – tai metinis euro zonos SVKI pokytis, kuris vidutiniu laikotarpiu neviršija 2 proc., bet yra artimas šiam lygiui. Tokiu tikslu siekiama apsaugoti euro zonos visuomenę ne tik nuo didesnės infliacijos, bet ir nuo ūkiui ne mažiau žalingos defliacijos pinigų sąjungoje ar atskirose jos dalyse, atsižvelgiant į tebesančius kainų lygio ir kaitos skirtumus tarp atskirų euro zonos šalių.

Vykdydama pinigų politiką, Eurosistema derina centralizuotą sprendimų priėmimą bei koordinavimą ir decentralizuotą jų vykdymą. Euro zonos valstybių NCB ir ECB bendradarbiauja komitetuose ir darbo grupėse, rengdami Valdančiajai tarybai siūlymus dėl bendrosios pinigų politikos. Valdančioji taryba, kurią sudaro euro zonos valstybių NCB valdytojai ir ECB vykdomoji valdyba, bendru sutarimu priima pinigų politikos sprendimus. Koordinuojant ECB, šiuos sprendimus kiekviename euro zonos valstybėje paprastai įgyvendina tos šalies NCB, taikydami suderintą pinigų politikos priemonių paketą. Išimtiniais atvejais tam tikras pinigų politikos priemones įgyvendina ir ECB. Koordinuojamas decentralizuotas Eurosistemos pinigų politikos operacijų vykdymas užtikrina jų prieinamumą kiekvienos euro zonos šalies kredito įstaigoms. Tai ypač aktualu nuo 2008 m., kai euro zonos tarpbankinė rinka patyrė didelį sukrėtimą bei susiskaldymą ir iki šiol negrįžo į prieškrizinį lygį.

2015 m. Eurosistema sustiprino skatinamąją bendrosios pinigų politikos pobūdį, patvirtindama ir pradėdama įgyvendinti išplėstinę TPP. 2015 m. sausio mėn. Valdančioji taryba paskelbė apie skatinamųjų priemonių sustiprinimą išplėstinė TPP. Šios programos imtasi, kai 2014 m. ketvirtojo ketvirčio rezultatai ir prognozės parodė, kad, siekiant esminio infliacijos ir jos lūkesčių lūžio bei tvaraus ūkio augimo, įgyvendinamo standartinių ir nestandartinių pinigų politikos priemonių paketo nepakaks. Išplėstinė TPP pradėta įgyvendinti 2015 m. kovo 9 d.

Išplėstinė TPP dažnai vadinama Eurosistemos kiekybinio skatinimo programa. Matydama gana pasyvų kredito įstaigų skolinimąsi iš Eurosistemos 2014 m., Valdančioji taryba nusprendė, kad aktyvi intervencija SVP rinkose turi tapti vyraujančia priemone. Kad iš esmės padidintų šios intervencijos apimtį, Eurosistema ėmėsi pagal VSPP antrinėje rinkoje supirkti investicinio reitingo euro zonos viešojo sektoriaus – vyriausybės, kai kurių agentūrų ir Europos institucijų (pvz., Europos stabilumo mechanizmo, Europos investicijų banko ir kt.) – obligacijas eurai, kurių likutinė trukmė yra nuo 2 iki 30 m. Ši programa reikšmingai papildė nuo 2014 m. vykdomas privačiojo sektoriaus padengtujų obligacijų ir turtu užtikrintų vertybinių popierių pirkimo programas. 2014 m. pradėtos vykdyti TITRO, kaip gera ilgalaikių kredito išteklių pritraukimo alternatyva, kredito įstaigoms yra toliau vykdomos, kaip ir numatyta anksčiau, iki 2016 m. vidurio.

Eurosistema pagal išplėstinę TPP planuoja per mėnesį nupirkti viešojo ir privačiojo sektoriaus SVP už 60 mlrd. Eur ir ketina tai daryti bent iki 2016 m. rugsėjo pabaigos, o jei bus poreikis, – ir ilgiau.

Galutinė išplėstinės TPP pabaigos data priklausys nuo to, kaip pavyks įgyvendinti šiai programai keliamą tikslą – grįžti prie tvaraus infliacijos lygio, atitinkančio pagrindinį pinigų politikos tikslą. Išplėstinės TPP bendra apimtis per planuojamus 19 pirkimo mėnesių – 1,14 trln. Eur, ji Eurosistemos balansą padidintų 1,5 karto.

Kaip ir planuota, VSPP sudaro pagrindinę išplėstinės TPP dalį. 2015 m. kovo–rugpjūčio mėn. Eurosistema nupirko SVP už 360,7 mlrd. Eur (vidutiniškai 60,1 mlrd. Eur per mėnesį), iš jų 81 proc. sudarė viešojo sektoriaus obligacijos, 17 proc. – kredito įstaigų padengtosios obligacijos ir 2 proc. – turtu užtikrinti VP.

Tam, kad viešojo sektoriaus obligacijų rinka nebūtų iškraipoma Eurosistemos intervencijų, Valdančioji taryba nustatė du kiekybinius perkamų obligacijų apimties apribojimus. Eurosistema, atsižvelgdama ir į jau anksčiau pinigų politikos ar investavimo tikslais nupirkas ir laikomas obligacijas, gali įsigyti ne daugiau kaip 33 proc. kiekvieno leidėjo obligacijų, kad išvengtų dominavimo rinkoje. Be to, nustatytas kiekvienos obligacijų emisijos apribojimas, kad Eurosistema netaptų kreditorių sprendimus blokuojančia mažuma ir taip neiškraipytų rinkos. Pradėjus įgyvendinti VSPP, leistina supirkti vienos emisijos dalis sudarė 25 proc., orientuojantis į žemutinę blokuojančios mažumos ribą, nustatytą kai kurių obligacijų išleidimo sąlygose, ir buvo numatyta šio apribojimo peržiūra po 6 mėn. Suėjus šiam terminui ir sukaupus daugiau duomenų, Valdančioji taryba rugsėjo mėn. padidino leistiną supirkti vienos emisijos dalį iki 33 proc. visais atvejais, kai tai nesudarys blokuojančios mažumos. Kiekvienas atvejis bus vertinamas atskirai. Jei konkrečios obligacijų emisijos išleidimo sąlygose numatyta blokuojanti mažuma sudarys 25 proc., Eurosistema laikysis pastarosios ribos.

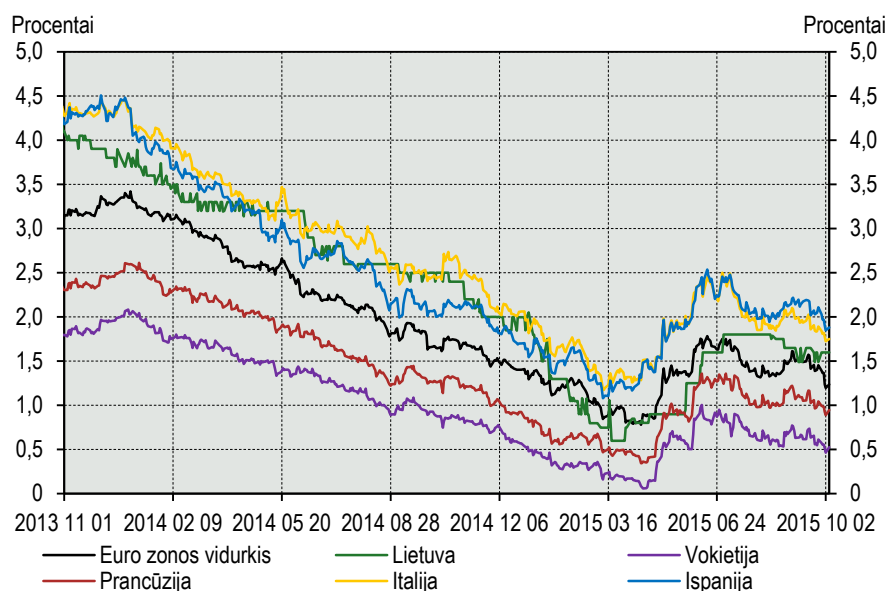
Obligacijų pirkimas pagal išplėstinę TPP paskirstytas tarp NCB ir ECB. ECB perka 8 proc. viešojo sektoriaus obligacijų, o kitą dalį (92 %) – NCB. Kiekvienas NCB perka savo šalies viešojo sektoriaus obligacijas, ir jo perkama dalis atitinka kapitalo raktą – jo įnašą į Eurosistemos apmokėtą ECB kapitalą (Lietuvos banko dalis – 0,587 %). NCB perkamos vyriausybės ir nacionalinių agentūrų obligacijos sudaro 80 proc. pagal VSPP perkamų viešojo sektoriaus obligacijų, o Europos institucijų obligacijos, kurias taip pat perka NCB, – likusius 12 proc. Jeigu rinkoje, paisant anksčiau minėtų pirkimo apribojimų, nėra pakankamai šalies vyriausybės ir agentūrų išleistų obligacijų, NCB turi kompensuoti trūkumą iki kapitalo raktu apibrėžtos sumos, pirkdamas Europos institucijų obligacijas. Prie pastarųjų NCB priskiriamas ir Lietuvos bankas. Padengtųjų obligacijų ir turtu užtikrintų VP pirkimas yra paskirstomas tarp Eurosistemos narių, atsižvelgiant į šių VP rinkos dydį šalyje ir NCB kompetenciją. Lietuvos bankas šių obligacijų pirkimo programose nedalyvauja.

Išplėstinė TPP skatina euro zonos ekonomiką per šiuos pagrindinius kanalus:

- 1) signalizavimo kanalą, skelbiant apie Eurosistemos ketinimus vykdyti itin skatinamąją pinigų politiką pakankamai ilgą laiką;
- 2) tiesioginio poveikio kanalą, sumažinant pagal TPP perkamų įvairios trukmės obligacijų pajamingumą;
- 3) portfelio perbalansavimo kanalą, kuriuo pirmųjų dviejų kanalų poveikis yra perduodamas kitoms finansų rinkoms. TPP paskatinti rinkos investuotojai keičia savo investicijų struktūrą, aktyviau pirkdami į TPP neįtrauktas skolos ir nuosavybės VP ir kitą finansinį turtą;
- 4) kredito kanalą, švelninant įmonių ir gyventojų finansavimo sąlygas.

Išplėstinės TPP tiesioginis poveikis pagal šią programą perkamų obligacijų pajamingumui nėra stiprus ir vienareikšmis. Poveikį silpnino tai, kad perkamų obligacijų pajamingumas ir jo sklaida jau buvo maži prieš tai, kai 2014 m. lapkričio mėn. labai sustiprėjo rinkos lūkesčiai, kad Eurosistema netrukus imsis išplėstinės TPP. Be to, svyruojantys vidutinio laikotarpio lūkesčiai dėl infliacijos ir realaus ūkio augimo euro zonoje taip pat veikė šių obligacijų pajamingumą. 2015 m. antrąjį ketvirtį obligacijų pajamingumas padidėjo, rinkoms ir analitikams padidinus infliacijos ir BVP augimo prognozes, o per trečiąjį ketvirtį šiek tiek sumažėjo, padidėjus susirūpinimui dėl Kinijos ir kitų kylančių rinkų galimo ekonomikos augimo sulėtėjimo ir įtakos euro zonos ūkiui.

9 pav. Nacionaline valiuta išleistų euro zonos vyriausybės obligacijų, artimų 10 m. trukmei, metinis pajamingumas

Šaltiniai: „Bloomberg“ ir ECB.

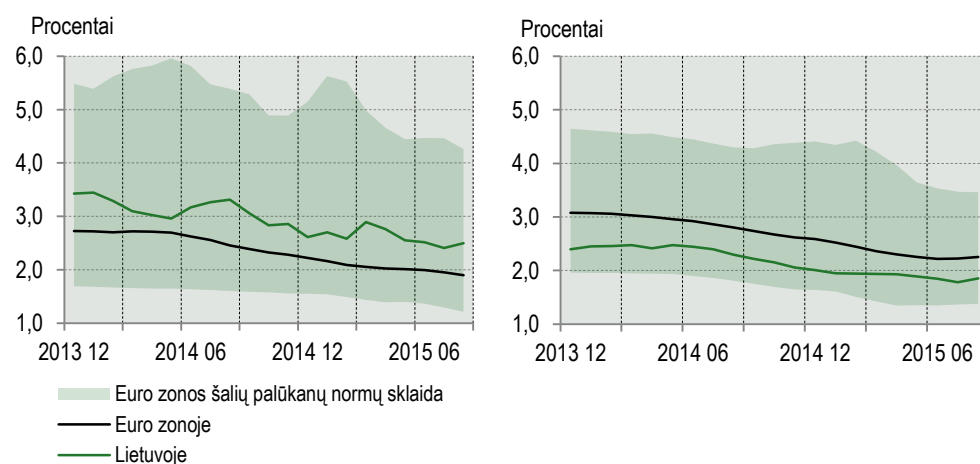
Eurosistemos nestandartinės pinigų politikos priemonės (labai žemos ECB palūkanų normos, išplėstinė TPP, TITRO) paskatino paskolų realiajai ekonomikai palūkanų normų ir jų sklaidos atskirose euro zonos šalyse mažėjimą. Per 2014 m. ir 2015 m. pirmus aštuonis mėnesius naujų paskolų nefinansinėms įmonėms palūkanų normų svartinis vidurkis euro zonoje sumažėjo 0,8, o skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios vidutinės palūkanų normos atskirose valstybėse – 0,7 proc. punkto. Per tą patį laikotarpį naujų būsto paskolų palūkanų normų svartinis vidurkis sumažėjo 0,8, o skirtumas tarp didžiausios ir mažiausios vidutinės palūkanų normos atskirose valstybėse – 0,6 proc. punkto.

Lietuvoje per šį laikotarpį naujų paskolų nefinansinėms įmonėms palūkanų normų vidurkis sumažėjo 0,9, o būsto paskolų – 0,5 proc. punkto. Šiuos pokyčius lėmė ne tik visuotinė paskolų eurai palūkanų normų mažėjimo tendencija, bet ir euro įvedimas, nors šio veiksnio nereikėtų laikyti lemiamu dėl 2014 m. jau buvusių stiprių lūkesčių, kad euras bus įvestas 2015 m.

10 pav. PFĮ naujų paskolų ne finansų sektoriui vidutinės palūkanų normos euro zonoje bei Lietuvoje

Paskolų ne finansų įmonėms vidutinė palūkanų norma

Būsto paskolų vidutinė palūkanų norma

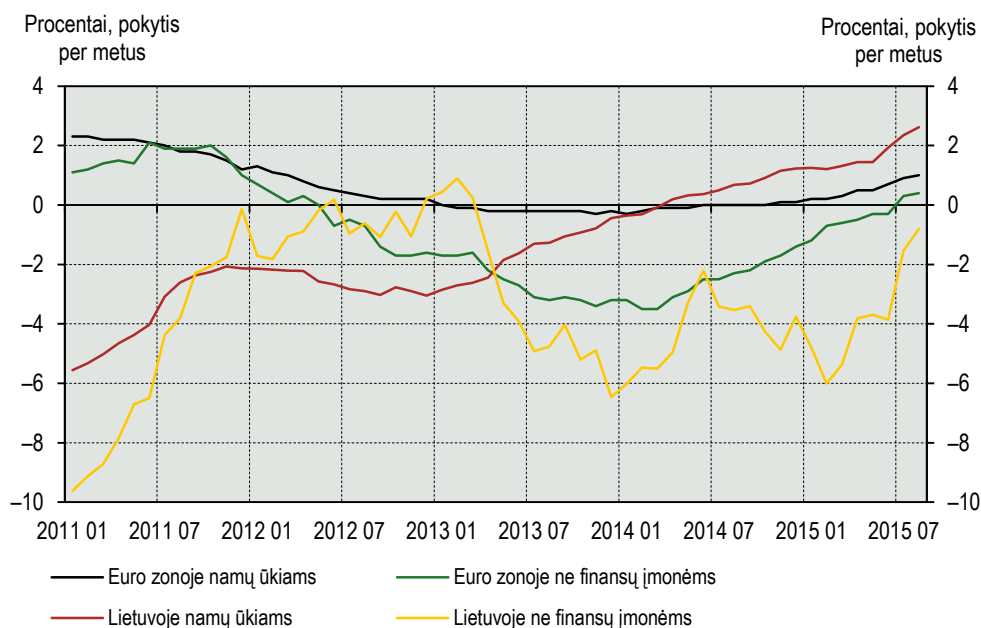

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: *3 mėn. slenkamasis vidurkis. Graikijos palūkanų normos neįtrauktos dėl išskirtinės ekonominės situacijos šioje valstybėje.

Eurosistemos skatinamoji pinigų politika paskatino euro zonos realiosios ekonomikos kreditavimą. Pagal 2015 m. rugsėjo 21 d. ECB paskelbtą patikslintą paskolų likučių įvertinimo metodologiją, paskolų namų ūkiams augimas tapo teigiamas nuo 2014 m. lapkričio mėn., o paskolų ne finansų įmonėms – augimas 2015 m. liepos mėn. tapo teigiamas po trejetą metų užtrukusio traukimosi laikotarpio. Smulkaus ir vidutinio verslo įmonių apklausos 2015 m. – pirmą kartą nuo 2009 m. – parodė gerėjančias jų kreditavimo sąlygas. Lietuvoje paskolos namų ūkiams vėl pradėjo augti nuo 2014 m. antrojo ketvirčio, o paskolų ne finansų įmonėms metinis pokytis vis dar yra neigiamas, bet per šių metų pirmus aštuonis mėnesius sparčiai sumažėjo iki mažiau nei –1 proc., o nuo šių metų pradžios jis yra teigiamas (+2 %).

11 pav. PFĮ paskolų namų ūkiams ir ne finansų įmonėms likučių kaita euro zonoje bei Lietuvoje

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: paskolų pokyčiai koreguoti eliminuojant paskolų pavertimo vertybiniais popieriais, perdavimo ir perėmimo, PFĮ bankrotų ir susijungimų įtaką. Šie duomenys gali skirtis nuo priežiūros tikslais renkamų bankų paskolų duomenų.

Padidėjus pinigų politikos ciklų skirtumams tarp euro zonos ir JAV bei kai kurių kitų šalių, euro kursas nuo 2014 m. antrojo ketvirčio sumažėjo daugelio tarptautinės prekybos partnerių valiutų atžvilgiu, pagerindamas euro zonos eksporto galimybes. Nuo 2014 m. vidurio iki 2015 m. rugsėjo pabaigos euro kursas JAV dolerio atžvilgiu sumenko 22, o Kinijos juanio atžvilgiu – 19 proc. Euro realusis efektyvusis valiutos kursas euro zonoje 38 užsienio valstybių pagrindinių prekybos partnerių atžvilgiu, apskaičiuotas įvertinus infliacijos skirtumus, nuo 2014 m. pirmojo ketvirčio iki 2015 m. antrojo ketvirčio pabaigos sumažėjo 13 proc. Per tą laiką Lietuvos nacionalinės valiutos (lito iki 2015 m. pradžios, vėliau – euro) realusis efektyvusis kursas sumažėjo 4 proc.

Lietuvos bankas prognozuoja, kad išplėstinė TPP daugiausia paveiks eksportuojantį Lietuvos ekonomikos sektorių dėl didesnės euro zonos paklausos mūsų šalies eksportui ir sumažėjusio euro kurso. Vertinama, kad išplėstinė TPP mūsų šalies realiojo BVP augimą 2015 m. gali padidinti apie 0,2, o 2016 ir 2017 m. – po 0,1 proc. punkto.

Eurosistemos pinigų politikos įgyvendinimas euro zonoje ir Lietuvoje

Eurosistemos pinigų politikos priemonės

Siekdama įgyvendinti savo tikslus, Eurosistema disponuoja įvairiomis pinigų politikos priemonėmis, kurios apima atvirosios rinkos operacijas, nuolatines galimybes ir privalomas atsargas.

Atvirosios rinkos operacijos

Atvirosios rinkos operacijoms tenka svarbus vaidmuo Eurosistemos pinigų politikoje, nes jomis siekiama reguliuoti palūkanų normas, valdyti likvidumą rinkoje ir išreikšti pinigų politikos poziciją. Atvirosios rinkos operacijas paprastai inicijuoja ECB, o nacionaliniai centriniai bankai jas vykdo decentralizuotai. Eurosistemoje taikomos penkių rūšių priemonės, skirtos atvirosios rinkos operacijoms vykdyti. Svarbiausia priemonė yra grįžtamasis sandoris (taikomas atpirkimo sandorių arba įkaitu užtikrintų paskolų forma). Be to, Eurosistema gali naudoti ir vienakrypčius sandorius (pvz., VP pirkimas ar pardavimas), leisti ECB skolos sertifikatus, sudaryti valiutų apsiskeitimo sandorius ir pritraukti teminuotuosius indėlius.

Eurosistemos atvirosios rinkos operacijos yra šios:

Pagrindinės refinansavimo operacijos – reguliarius kas savaitę sudaromi likvidumo didinimo grįžtamieji sandoriai, kurių terminas paprastai yra viena savaitė. Šias operacijas įgyvendina nacionaliniai centriniai bankai. Pagrindinėms refinansavimo operacijoms tenka lemiamas vaidmuo siekiant Eurosistemos atvirosios rinkos operacijų tikslų.

Ilgesnės trukmės refinansavimo operacijos – kas mėnesį sudaromi likvidumo didinimo grįžtamieji sandoriai, kurių terminas paprastai yra trys mėnesiai. Eurosistema taip pat gali vykdyti ir nereguliaras ilgesnės trukmės operacijas, kurių trukmė yra ilgesnė nei trys mėnesiai. Prie šių operacijų priskiriamos ir tikslinės ilgesnės trukmės refinansavimo operacijos, jų trukmė – ketveri metai.

Koreguojamosios operacijos – įgyvendinamos siekiant valdyti likvidumą rinkoje ir kontroliuoti palūkanų normas, pirmiausia sušvelninti nenumatytų likvidumo svyravimų rinkoje įtaką palūkanų normoms. Priemonės ir procedūros koreguojamosioms operacijoms atlikti taikomos atsižvelgiant į sandorių rūšis ir konkrečius operacijų atlikimo tikslus. Šias operacijas paprastai įgyvendina nacionaliniai centriniai bankai.

Struktūrinės operacijos – gali būti įgyvendinamos išleidžiant ECB skolos sertifikatus, sudarant grįžtamuosius ir vienakrypčius sandorius. Šios operacijos įgyvendinamos tada, kai ECB nori pakoreguoti Eurosistemos struktūrinę poziciją finansų sektoriaus atžvilgiu.

Nuolatinės galimybės

Nuolatinėmis galimybėmis siekiama padidinti ir sumažinti vienos nakties likvidumą, išreikšti bendrą pinigų politikos poziciją ir apriboti vienos nakties rinkos palūkanų normas. Sandorių šalys⁹ savo iniciatyva gali pasinaudoti dviem nuolatinėmis galimybėmis: ribinio skolinimosi galimybe ir indėlių galimybe.

Ribinio skolinimosi galimybė – sandorių šalys gali pasinaudoti šia galimybe, pagal kurią nacionaliniai centriniai bankai už tinkamą įkaitą suteikia vienos nakties likvidumą. Įprastomis aplinkybėmis kitoms sandorių šalims netaikomos kredito ribos ar kiti apribojimai pasinaudoti šia galimybe, išskyrus reikalavimą pateikti pakankamai prievolę užtikrinančio turto. Palūkanų norma už naudojimąsi ribinio skolinimosi galimybe paprastai atitinka vienos nakties rinkos palūkanų normos aukščiausią ribą.

Indėlių galimybė – sandorių šalys gali pasinaudoti šia galimybe, padėdamos vienos nakties indėlius į NCB. Įprastomis aplinkybėmis kitoms sandorių šalims netaikomos jokios indėlių ribos ar kiti apribojimai pasinaudoti šia galimybe. Palūkanų norma už naudojimąsi indėlių galimybe paprastai atitinka vienos nakties rinkos palūkanų normos žemiausią ribą.

Privalomosios atsargos

Eurosistemos privalomųjų atsargų sistema taikoma euro zonos kredito įstaigoms. Tuo pirmiausia siekiama stabilizuoti pinigų rinkos palūkanų normas ir sukurti (arba padidinti) struktūrinį likvidumo

⁹ Eurosistemos pinigų politikos operacijų sandorių šalys turi atitikti tam tikrus bendruosius tinkamumo kriterijus:

a) joms turi būti taikomas Eurosistemos privalomųjų atsargų reikalavimas;

b) jos turi būti finansiškai patikimos ir jų atžvilgiu nacionalinės institucijos turėtų taikyti bent vieną ES arba Europos ekonominės erdvės (EEE) suderintos priežiūros formą;

c) atitikti visus operacinius kriterijus, nustatytus atitinkamose sutartinėse arba reguliavimo priemonėse, kurias taiko atitinkamas NCB (arba ECB), siekdamas užtikrinti veiksmingą Eurosistemos pinigų politikos operacijų vykdymą.

trūkumą. Kiekvienos įstaigos privalomųjų atsargų reikalavimas nustatomas atsižvelgiant į jos balanso struktūrą. Ar įstaiga laikosi privalomųjų atsargų reikalavimo, nustatoma pagal jos turimų dienų atsargų vidurkį laikymo laikotarpiu. Už įstaigų privalomųjų atsargų laikymą atlyginama pagal Eurosistemos pagrindinių refinansavimo operacijų ribinę palūkanų normą.

Šiuo metu vykdomos Eurosistemos operacijos

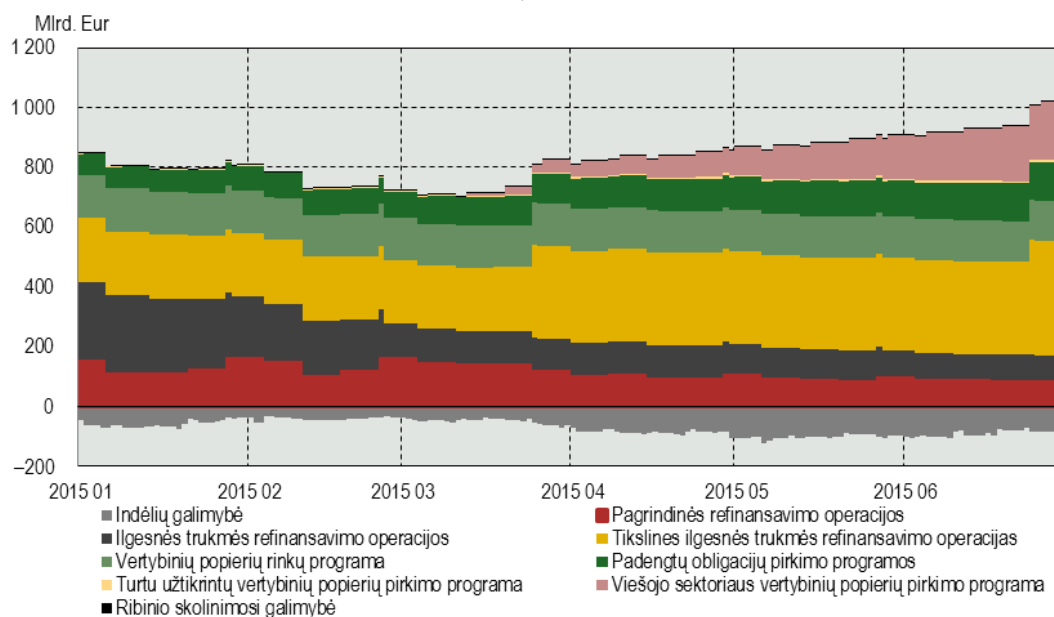
Atvirosios rinkos operacijos

Eurosistema 2015 m. pirmąjį pusmetį iš viso įvykdė 69 pagrindines, ilgesnės trukmės ar tikslines refinansavimo operacijas. Pasinaudodamos šiomis priemonėmis, Eurosistemos sandorių šalys 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje buvo pasiskolinusios 88,23 mlrd. Eur pagrindinėse refinansavimo operacijose ir 467,10 mlrd. Eur ilgesnės trukmės, įskaitant ir tikslines ilgesnės trukmės, refinansavimo operacijose. Tikslinėmis ilgesnės trukmės refinansavimo operacijomis ECB valdančioji taryba siekia paremti bankų skolinimą ne finansų privačiajam sektoriui, t. y. namų ūkiams ir ne finansų bendrovėms (neįskaitant paskolų namų ūkiams būstui įsigyti). Kredito įstaigos, pageidaujančios dalyvauti šiose operacijose, privalo laikytis tam tikrų atskaitomybės reikalavimų, t. y. kiekviena įstaiga turi teikti ataskaitas apie tinkamų paskolų likučius ir tinkamą grynąjį skolinimą per atskaitinius laikotarpius. Šie duomenys naudojami nustatant įstaigoms skolinimosi ribą ir skolinimosi limitus. Be to, šie duomenys privalomai audituojami.

Lietuvos bankas, kaip viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo programos dalyvis, perka Lietuvos Respublikos VVP ir Europos viršvalstybinių institucijų obligacijas. Nacionaliniams centriniams bankams tenkanti nupirkti dalis apskaičiuojama pagal įnašą į ECB kapitalą. Per mėnesį Lietuvos bankas VP pirkė vidutiniškai už 250 mln. Eur.

Eurosistema, vykdydama turto pirkimo programas, VP portfelį, laikomą pinigų politikos tikslais, per 2015 m. pirmąjį pusmetį padidino 260,7 mlrd. Eur – iki 477,6 mlrd. Eur.

12 pav. Eurosistemos likvidumo didinimo ir mažinimo pinigų politikos operacijos

Šaltiniai: ECB ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Nuolatinės galimybės

Eurosistemos sandorio šalys, pasinaudodamos indėlių galimybe, kuriai taikyta neigiama 0,2 proc. palūkanų norma, 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje NCB laikė 101,98 mlrd. Eur vertės vienos nakties indėlių. Ribinio skolinimosi galimybe, kuriai taikyta 0,35 proc. palūkanų norma, nagrinėjamu laikotarpiu tai pat naudotasi: didžiausia pasiskolinta suma – 3,73 mlrd., mažiausia – 0,001 mlrd. Eur.

Privalomosios atsargos

Privalomųjų atsargų vidutinis dydis 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo 109,37 mlrd. Eur. Per metus, augant privalomųjų atsargų bazei, Eurosistemos kredito įstaigų privalomosios atsargos padidėjo beveik 6 proc. – nuo 106,31 mlrd. iki 112,29 mlrd. Eur.

Eurosistemos pinigų politikos įgyvendinimas Lietuvoje

Atvirosios rinkos operacijos

Lietuvos banko sandorio šalys 2015 m. pirmąjį pusmetį gana aktyviai dalyvavo tiek pagrindinėse, tiek ilgesnės trukmės, tiek ir tikslinėse refinansavimo operacijose. Pasinaudodamos šiomis priemonėmis, sandorių šalys buvo pasiskolinusios 0,35 mlrd. Eur.

Lietuvos bankas kartu su kitais Eurosistemos NCB nuo 2015 m. kovo mėn. pradėjo įgyvendinti viešojo sektoriaus vertybinių popierių pirkimo programą. Lietuvos banko pinigų politikos tikslais įsigytų euro zonos rezidentų VP vertė 2015 m. birželio 30 d. pasiekė 1 mlrd. Eur. Eurosistema buvo įsigijusi 0,4 mlrd. Eur vertės Lietuvos Respublikos VVP.

Nuolatinės galimybės

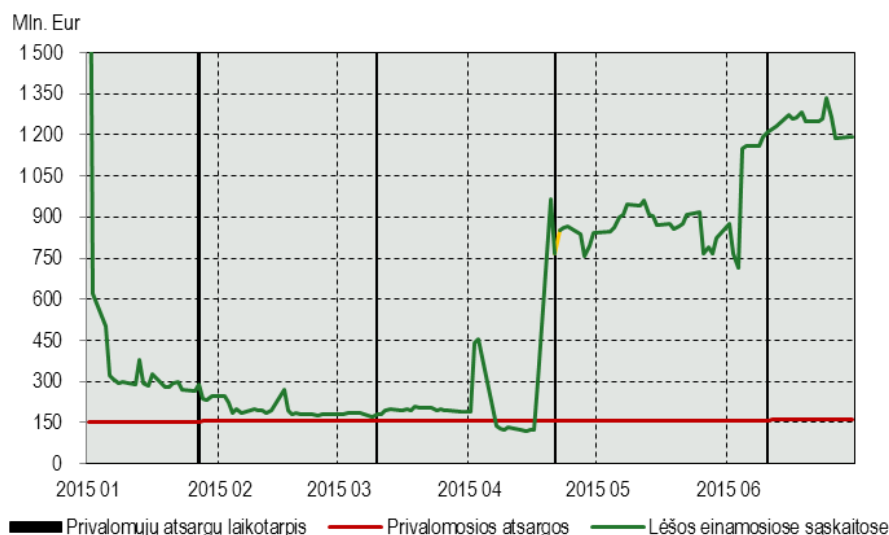
Per 2015 m. pirmąjį pusmetį indėlių galimybe, kuriai taikyta neigiama 0,2 proc. palūkanų norma, sandorių šalys nesinaudojo. Ribinio skolinimosi galimybe, kuriai taikyta 0,35 proc. palūkanų norma, nagrinėjamu laikotarpiu naudotasi: didžiausia pasiskolinta suma – 4,3 mln., mažiausia – 0,5 mln. Eur.

Privalomosios atsargos

Nuo 2015 m. sausio 1 d. reikšmingai keitėsi privalomųjų atsargų lygis. Iki įstojimo į euro zoną Lietuvoje taikyta 3 proc. privalomųjų atsargų palūkanų norma, o euro zonoje ji sudarė 1 proc. Suvienodinus privalomųjų atsargų reikalavimus su euro zona, atsilaisvino 0,3 mlrd. Eur, o privalomosios atsargos siekė 0,2 mlrd. Eur.

2015 m. pradžioje dėl euro įvedimo efekto, kai gyventojai ir įmonės grynusius pinigus perkėlė į sąskaitas, kredito įstaigos einamosiose sąskaitose Lietuvos banke sukaupė 2,7 mlrd. Eur perteklių, t. y. tiek viršijo privalomas atsargas. Lietuvai tapus euro zonos nare, kredito įstaigoms tapo lengviau valdyti likvidžias lėšas. Pažymėtina, kad nagrinėjamu laikotarpiu už perteklines privalomas atsargas buvo taikoma neigiama 0,2 proc. palūkanų norma, todėl jau 2015 m. vasario pradžioje lėšos einamosiose sąskaitose priartėjo prie privalomųjų atsargų normos. Tačiau galimybes uždirbti iš trumpalaikių saugių investicijų euro zonoje reikšmingai paveikė ECB 2015 m. kovo mėn. pradėtas aktyvesnis kiekybinis ekonomikos skatinimas ir lūkesčiai dėl JAV federalinio rezervo sistemos veiksmų. Rinkos trumpalaikės palūkanų normos euro zonoje reikšmingai sumažėjo, o tai lėmė investavimo patrauklumo mažėjimą ir paskatino atsargų pertekliaus augimą.

13 pav. Bankų atsargų eurais Lietuvos banke raida

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Finansų rinkos priežiūra

Priežiūros kryptys ir rezultatai

Lietuvos bankas yra atsakingas už visos finansų rinkos priežiūrą. Vykdomos rinkos dalyvių riziką ribojančios ir finansinių paslaugų teikimo priežiūros tikslas – užtikrinti, kad finansų rinka veiktų patikimai ir efektyviai, plėtotųsi darniai, kad rinkos dalyviai elgtųsi atsakingai, o vartotojai priimtų racionalius sprendimus.

Siekiant užtikrinti, kad į rinką patektų skaidrūs ir finansiškai patikimi rinkos dalyviai, nuolat tobulinamas licencijavimo procesas. Lietuvos banko svetainėje paskelbtas Licencijavimo gidas: jame publikuojama išsami informacija apie teisės aktuose nustatytus reikalavimus finansų rinkos dalyviams, padėsianti ketinantiems gauti veiklos licenciją ar leidimą greitai ir visapusiškai susipažinti su teisės aktų reikalavimais, o jau veikiantiems – rasti aiškiai ir išsamiai pateiktą svarbiausią informaciją. Be to, vertinamas priežiūrinių finansų įstaigų vadovų tinkamumas eiti pareigas, reikiamos kvalifikacijos ir patirties neturintiems asmenims neišduodami leidimai tapti finansų įstaigų vadovais, taip siekiant užtikrinti, kad vadovai ir kiti atsakingi asmenys būtų kompetentingi ir neprikaištingos reputacijos.

Daug dėmesio skiriama integracijos į ES bendrąją rinką procesams. Baigtas labai svarbių ES teisės aktų – KRD IV ir KRR – įgyvendinimas. Patvirtinti KRD IV įgyvendinamieji Lietuvos banko valdybos nutarimų projektai, sėkmingai įdiegtas naujas bankų finansinių ir priežiūros ataskaitų paketas. Toliau įgyvendinama 2015 m. sausio 1 d. įsigaliojusi Bankų gaivinimo ir pertvarkymo direktyva. Šia direktyva nustatoma kredito įstaigų ir investicinių įmonių gaivinimo ir pertvarkymo sistema. Parengti Finansinio tvarumo įstatymo ir susijusių įstatymų pakeitimo projektai. Metų viduryje patrunuojančiųjų institucijų neturintys bankai Priežiūros institucijai pateikė gaivinimo planus. ECB tiesiogiai priežiūrimiems bankams gaivinimo planus nurodyta pateikti rugsėjo mėn. Įgyvendinant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2002/87/EB dėl įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros, parengtas Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomų kapitalo pakankamumo reikalavimų apskaičiavimo taisyklių.

Įgyvendinant Direktyvą dėl draudimo ir perdraudimo veiklos pradėjimo ir jos vykdymo („Mokumas II“), kuria nustatomas rizikos vertinimo pagrįstas draudimo įmonių valdymas ir kapitalo apskaičiavimas, patvirtinti Lietuvos banko valdybos nutarimai dėl draudimo įmonės įsipareigojimų – techninių atidėjinių ir kapitalo reikalavimų skaičiavimo bei nuosavų lėšų kapitalo reikalavimams padengti nustatymo, dėl kapitalo reikalavimų profesinių pensijų kaupimo veiklai, dėl atskiro gyvybės draudimo veiklos ir ne

gyvybės draudimo veiklos valdymo, dėl informacijos pateikimo Lietuvos bankui ir viešo atskleidimo, dėl vidaus modelio reikalavimų.

Vyksta draudimo įmonių perėjimas prie tarptautinių apskaitos standartų taikymo. Pradėtas rengti Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl galiojančios techninių atidėjinių skaičiavimo metodikos pakeitimo, siekiant ją suderinti su tarptautinių apskaitos standartų reikalavimais. Šis nutarimas reikalingas, nes 4-asis tarptautinis finansinės atskaitomybės standartas „Draudimo sutartys“ yra laikinas ir neišsamus standartas, leidžiantis draudimo įmonėms taikyti turimą techninių atidėjinių metodiką su nedideliais pakeitimais iki bus parengtas išsamus draudimo įsipareigojimų apskaitos standartas. Be to, Lietuvos Respublikos pelno mokesčio įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatyti reikalavimai draudimo įmonėms vadovautis priežiūros institucijos nustatyta techninių atidėjinių apskaičiavimo metodika.

Pastaraisiais metais ES ypač daug dėmesio buvo skiriama finansinių paslaugų reglamentavimo sričiai. Lietuvos bankas, įgyvendindamas Direktyvą dėl vartojimo kredito sutarčių dėl gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto, parengė Lietuvos Respublikos kredito, susijusio su nekilnojamoju turtu, įstatymo projektą. Jame numatoma, kad minėtos direktyvos nuostatos bus perkeltos į Lietuvos teisę išplečiant direktyvos taikymo sritį visoms kredito sutartims, užtikrintoms ne tik būsto, bet ir kitokio nekilnojamojo turto įkeitimu. Be to, parengtas Mokėjimų įstatymo pakeitimų projektas. Juo įgyvendinama Direktyva 2014/92/ES dėl mokesčių, susijusių su mokėjimo sąskaitomis, palyginamumo, mokėjimo sąskaitų perkėlimo ir galimybės naudotis būtiniausiais savybės turinčiomis mokėjimo sąskaitomis. Projekto tikslas – didinti mokėjimo paslaugų prieinamumą, skatinti vartotojus naudotis efektyviomis mokėjimo priemonėmis ir taip skatinti konkurenciją tarp mokėjimo paslaugų teikėjų bei užtikrinti, kad už pagrindinę mokėjimo sąskaitą kartu su būtiniausiomis mokėjimo paslaugomis, kurios yra reikalingos vartotojams patenkinti kasdienes su mokėjimais susijusias poreikis, būtų taikoma pagrįsta kaina.

Įgyvendinant Finansinių priemonių rinkų direktyvą, rengiamas Finansinių priemonių rinkų pakeitimo įstatymo projektas. Jis apims naujus rinkos infrastruktūros, skaidrumo ir informavimo apie sandorius, algoritminės prekybos, prekybos biržos prekių išvestinėmis finansinėmis priemonėmis reikalavimus, nustatys griežtesnius neprofesionaliųjų investuotojų apsaugos reikalavimus, įtvirtins atviros prieigos nuostatas ir didesnes priežiūros institucijos galias.

Daug dėmesio buvo skirta ilgalaikio kaupimo draudimo produktų reguliavimui tobulinti. Parengtas ir viešai paskelbtas dokumentas viešoms konsultacijoms „Pasiūlymai dėl investicinio gyvybės draudimo teisinio reguliavimo ir priežiūros tobulinimo“, kuriame pateikta šios srities problematika, susijusi su egzistuojančiu reguliaciniu arbitražu ir informacijos asimetrija, ir konkretūs sprendimai dėl ilgalaikio kaupimo (investicinio ir tradicinio gyvybės draudimo) produktų reguliavimo.

Ir toliau ieškoma būdų, kaip stiprinti kredito unijų priežiūrą ir užtikrinti šio finansų sektoriaus segmento veiklos tvarumą. Lietuvos Respublikos Seimo Biudžeto ir finansų komitetui pritarus Tvarios kredito unijų veiklos koncepcijai, parengti ir Finansų ministerijai pateikti Kredito unijų ir Centrinės kredito unijos įstatymų pakeitimų įstatymų projektai. Patvirtintos Kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius taisyklės, kuriose nustatyti kredito unijų laisvų lėšų investavimo, VP portfelio formavimo ir vertinimo reikalavimai. Taisyklėmis apribotos kredito unijų investicijų į VP apimtys (kredito unija negali investuoti į VP daugiau nei 30 % savo turto), taisyklėmis siekiama užtikrinti, kad kredito unijų investicijos neturėtų neigiamo poveikio pagrindiniam kredito unijų tikslui – narių skolinimosi poreikių tenkinimui, t. y. kredito unijos privalo išlaikyti tradicinį veiklos modelį, o investavimo į VP tikslas turėtų būti likvidumo valdymas. Stiprinant rizikos valdymą kredito unijose ir siekiant tiksliau įvertinti kredito riziką, su kuria jos susiduria, pakeisti Lietuvos banko valdybos nutarimai „Dėl Kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų“ ir „Dėl kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų apskaičiavimo“: nuo 2015 m. spalio 1 d. atsisakyta diferencijuoto kapitalo pakankamumo normatyvo ir nustatytas vienodas normatyvo dydis visoms kredito unijoms – 13 proc. Kredito unijos, kurios turi reikšmingus paskolų, suteiktų asocijuotiesiems nariams, portfelius, privalės skaičiuoti papildomą kapitalo poreikį šiai rizikai padengti pritaikydamos atitinkamus rizikos koeficientus.

Finansinių paslaugų priežiūros srityje Lietuvos bankas itin daug dėmesio skyrė vartojimo kredito davėjų veiklai: vykdoma šių subjektų reklamos stebėseną, inspektavimas, tiriami gauti vartotojų

skundai, nagrinėjami Vartojimo kredito įstatymo pažeidimo atvejai. Lietuvos banko dažniausiai nustatomi pažeidimai yra susiję su netinkamai atliktu vartojimo kredito gavėjo mokumo vertinimu ir atsakingo skolinimo principų nesilaikymu, o pavėluotų įmokų mokėjimo atvejais – su ribojamo netesybų dydžio reikalavimo nesilaikymu. Be to, Lietuvos bankas šiuo metu atlieka tyrimą, kuriuo siekiama įvertinti vartojimo kredito davėjų taikomą vartojimo kredito gavėjų pradelstų įsipareigojimų išieškojimo praktiką.

Daug dėmesio skirta bendravimui su rinkos dalyviais ir jų konsultavimui. Tradiciškai Lietuvos banko Prižiūros tarnyba su visais prižiūrimais rinkos dalyviais ar jų asociacijomis rengia metinius susitikimus, kuriuose pristato jau įgyvendintas ir būsimas veiklos reguliavimo naujoves, numatomas ES priežiūrinio reguliavimo tendencijas, aptaria esamą rinkos situaciją. Periodiškai rengiami susitikimai su rinkos dalyvių atstovais, jų metu aptarti praktikoje visiems rinkos dalyviams kylantys klausimai dėl teisės aktuose nustatytų reikalavimų laikymosi. Prižiūrimi subjektai konsultuojami ir individualiai: bankų sektoriui 2015 m. pirmąją pusę aktualiausi buvo KRD IV įgyvendinamųjų teisės aktų ir KRR įgyvendinimo klausimai, draudimo rinkos dalyviams surengtos diskusijos – susitikimai dėl „Mokumas II“ įgyvendinimo. Esami ir potencialūs rinkos dalyviai konsultuoti įvairiais licencijavimo klausimais: mokėjimo ir investicinių paslaugų teikimo, veiklos modelio vertinimo, reorganizavimo, akcijų įsigijimo, vadovų kompetencijos, valiutų keityklų operatorių veiklos ir kt.

Finansų rinkos dalyviai, jų priežiūra

Bankai

2015 m. liepos 1 d. Lietuvoje veikė 7 bankai ir 8 užsienio bankų filialai. Bankų pelnas 2015 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo 17,0 proc. – tam darė įtaką tiek sumažėjusios grynosios palūkanų pajamos, tiek grynosios paslaugų ir komisinių pajamos. Bankuose laikomų indėlių suma pirmąjį ketvirtį šiek tiek sumenko dėl 2015 m. pradžioje po litų keitimo į eurus sumažėjusios indėlių sumos, tačiau antrąjį ketvirtį indėlių pokyčių tendencijos vis dar buvo teigiamos. Bankų paskolų rinkoje, ypač 2015 m. antrąjį ketvirtį, buvo stebimas didesnis nei įprasta skolinimo aktyvumas: didėjo tiek paskolos įmonėms, tiek gyventojams (itin pastebimas buvo būsto paskolų augimas). Paskolų portfelio kokybės rodikliai stabilizavosi (mažėjant nurašymų apimčiai, sulėtėjo šių rodiklių gerėjimo tempas). Bankų sistemos likvidumo būklė ir toliau buvo gera, o Lietuvos bankui tapus Eurosistemos dalimi, bankams atsirado galimybė diversifikuoti finansavimo šaltinius, papildant juos galimybe skolintis iš ECB. Šiuo metu bankai daug dėmesio ir išteklių skiria SEPA mokėjimų projektui, kuris bus įgyvendintas iki 2015 m. pabaigos.

Bankų priežiūra

2015 m. pirmąjį pusmetį vykdydamas bankų priežiūrą, Lietuvos bankas toliau daug dėmesio skyrė bankų rizikos vertinimui ir vidaus kapitalo pakankamumo analizei. Metinio priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu yra vertinami Lietuvoje veikiančių bankų veiklos modeliai, vidaus valdymas, priiimamos rizikos ir jų kontrolė. Pažymėtina, kad priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu bankams yra nustatomi papildomi kapitalo pakankamumo rodiklio reikalavimai, t. y. įvertinamas papildomoms rizikoms padengti reikalingas kapitalo dydis. Nustatant minimalius kapitalo reikalavimus, atsižvelgta į nuo 2015 m. birželio 30 d. Lietuvoje pradėjusį galioti kapitalo apsaugos rezervą, jo dydis – 2,5 proc. banko bendros pagal riziką įvertintos pozicijų sumos.

Trijų didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų – AB SEB banko, „Swedbank“, AB, ir AB DNB banko – tiesioginę priežiūrą nuo 2015 m. Lietuvos bankas vykdo kartu su ECB. Atlikus jų priežiūrinį tikrinimą ir vertinimą, konstatuota, kad bankų turimas kapitalo lygis yra pakankamas nustatytoms rizikoms padengti. Tam tikrais atvejais Lietuvos bankas atkreipė dėmesį į geopolitinę riziką ir jos valdymą, vyraujant žemų palūkanų normų aplinkai, akcentuotas palūkanų normos rizikos valdymas ir kontrolė bankinėje knygoje, taip pat nurodyta nuosekliai planuoti kapitalo lygį ir priežiūros institucijai tokius planus atskleisti iš anksto, atkreiptas dėmesys į atskirus testavimo nepalankiausiomis sąlygomis elementus. Be to, minėti bankai dalyvavo ECB organizuotame teminiame tyrime, kurio metu buvo vertinamas visų ECB tiesiogiai prižiūrimų bankų stebėtojų tarybų veiklos organizavimas ir norimos

prisiimti rizikos nustatymo bei stebėjimo sistemos. Atlikus tyrimą, esminių trūkumų bankuose nenustatyta.

Atliekant metinį mažesniųjų bankų (AB Šiaulių banko ir UAB Medicinos banko) priežiūrinį tikrinimą ir vertinimą, pabrėžta, kad abiem bankams aktualus kapitalo stiprinimo klausimas. Priežiūrinio tikrinimo ir vertinimo proceso metu nustatęs papildomus kapitalo pakankamumo rodiklio reikalavimus ECB tiesiogiai neprižiūrimiems bankams, Lietuvos bankas juos skelbs viešai.

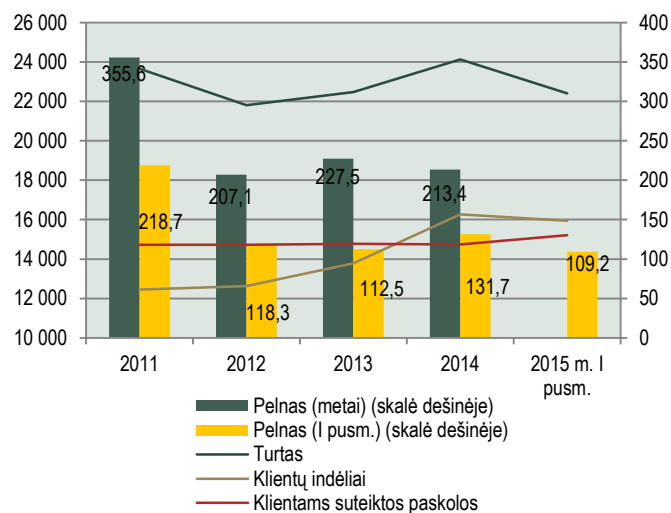
Baigėsi procesai, susiję su dviejų bankų akcijų įsigijimu. Lietuvos bankas kartu su ECB įvertino pirkėjų prašymus įsigyti AB „Citadele“ banko ir AB banko „FINASTA“ nuosavybę. Buvo nuspręsta neprieštarauti jų įsigijimui. 2015 m. liepos 7 d. baigtas AB „Citadele“ banko akcijų netiesioginio įsigijimo procesas, kuriuo leista netiesioginę dalies banko akcijų nuosavybę įsigyti JAV investuotojų grupei, vadovaujamai „Ripplewood Advisors Inc“. 2015 m. balandžio mėn. šiems investuotojams leista įsigyti 75 proc. + 1 balsą Latvijos AS „Citadele banka“ akcijų (pastarajam bankui priklauso 100 % AB „Citadele“ banko akcijų). 2015 m. liepos 17 d. AB Šiaulių bankas mainais į naujos emisijos akcijas įsigijo AB banką „FINASTA“ ir susijusias įmones iš AB „Invalda INVL“. Šiuo metu reorganizuojamas AB bankas „FINASTA“. Jį reorganizavus, AB Šiaulių bankas perims visą AB banko „FINASTA“ turtą, teises bei pareigas ir tęs veiklą, o AB bankas „FINASTA“ bus išregistruotas iš Juridinių asmenų registro.

Bankų sektoriaus veikla

Bankų sektoriaus turtas 2015 m. liepos 1 d. sudarė 22,4 mlrd. Eur ir per pusmetį sumažėjo 7,1 proc. Pokytį lėmė sumažėjusi bankų lėšų, laikomų Lietuvos banko sąskaitose, suma ir susitraukęs SVP portfelis. Pasibaigus eurų keitimo procesui, bankai perkėlė dalį lėšų iš sąskaitų Lietuvos banke į sąskaitas patrunuojančiuosiuose bankuose, o SVP rinkoje vykę pokyčiai skatino bankus optimizuoti turimą portfelį. Bankuose klientų laikomų indėlių suma 2015 m. liepos 1 d. sudarė 15,9 mlrd. Eur, ji per pusmetį sumažėjo 330 mln. Eur, arba 2,0 proc. Šis pokytis taip pat susijęs su nacionalinės valiutos keitimo procesu – klientai atsiėmė dalį prieš eurų keitimą įneštų indėlių, tačiau jų suma vis dėlto buvo 1,8 mlrd. Eur didesnė nei prieš metus.

14 pav. Bankų veiklos rodiklių raida

Mln. Eur

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Visi bankai 2015 m. liepos 1 d. vykdė tiek minimalaus bendro kapitalo pakankamumo reikalavimą (8 %), tiek naująjį 2,5 proc. dydžio kapitalo apsaugos rezervo reikalavimą (iš viso 10,5 %). Bendras bankų kapitalo pakankamumo rodiklis 2015 m. liepos 1 d. sudarė 23,8 proc. ir buvo didesnis nei 2015 m. sausio 1 d. (21,3 %). Lietuvos bankų sistemos kapitalą daugiausia (98 %) sudaro aukščiausios kokybės bendras 1 lygio nuosavas kapitalas, kurio atitinkamas rodiklis 2015 m. liepos 1 d. siekė 23,4 proc. (minimalus reikalaujamas – 4,5 %, o įskaitant kapitalo apsaugos rezervą, – 7 %). Nepaisant geros bankų sistemos kapitalo būklės, Priežiūros tarnyba nuolat stebi bankų

pajėgumą padengti nuostolius, vykdo intensyvesnę atskirų bankų priežiūrą, kurios metu siekia užtikrinti, kad virš minimalių reikalavimų būtų suformuota adekvati kapitalo atsarga.

2015 m. pirmąjį pusmetį bankų sistemos paskolų portfelis išaugo 3,1 proc. ir liepos 1 d. sudarė 15,2 mlrd., o kartu su lizingo portfeliu – 16,2 mlrd. Eur. Aktyvumo padidėjimas buvo stebimas tiek įmonių, tiek fizinių asmenų segmentuose, ypač augo būsto paskolų portfelis. Fizinių asmenų paskolų portfelis padidėjo 174 mln. Eur (2,5%), įmonių – 284 mln. Eur (4,3%)¹⁰; paskolų būstui suma – 99 mln. Eur (1,7 %). Būsto paskolų rinkos suaktyvėjimą iš dalies galima sieti su 2015 m. lapkričio 1 d. įsigaliosiančiais Atsakingojo skolinimo nuostatų pakeitimais, kuriais bus dar labiau mažinama gyventojų perteklinio įsiskolinimo rizika. Lietuvos banko vertinimu, naujųjų pakeitimų poveikis gyventojų galimybėms pasiskolinti norimą sumą bus neutralus, tačiau pati žinia galėjo paskatinti gyventojus įsigyti būstą būtent šiuo metu, užuot atidėliojus sprendimą. Paskolų privačioms įmonėms portfelio augimą daugiausia lėmė didelių paskolų, suteiktų praėjusių metų pabaigoje, išmokėjimas. Didžiausią įtaką įmonių paskolų portfelio augimui turėjo energetikos sektoriaus įmonių finansavimas, sąlyginai sparčiau augo nekilnojamojo turto ir apdirbamosios gamybos įmonių kreditavimas, o paskolų likučius labiausiai sumažino didmeninės bei mažmeninės prekybos įmonės ir žemės ūkio bendrovės.

Bankų paskolų portfelio kokybės rodikliai 2015 m. pirmąjį pusmetį stabilizavosi. Neveiksnių skolos priemonių¹¹ rodiklis iš esmės nepakito: sumažėjo 0,1 proc. punkto – iki 6,4 proc. Neveiksnių paskolų¹² rodiklis (6,8 %) ir jų padengimo specialiaisiais atidėjiniais rodiklis (31 %) taip pat nepakito. Didžiausiose bankuose vis dar stebimi teigiami tiek verslo klientų, tiek fizinių asmenų reitingų pokyčiai. Blogų paskolų nurašymo apimtis šiek tiek sumažėjo, o tai lėmė santykinai nedidelį pirmiau minėtų kokybės rodiklių gerėjimą. Be to, gerėjimą pristabdė ir kelių reikšmingesnių paskolų priskyrimas prie neveiksnių.

Per 2015 m. pirmąjį pusmetį bankų likvidumas vis dar buvo didelis. Indėliai sumažėjo nedaug – didžioji dalis klientų indėlių, kurie reikšmingai augo 2014 m. pabaigoje ruošiantis euro įvedimui, liko bankų sistemoje. Keitėsi likvidžiojo turto struktūra – dalį lėšų, laikytų Lietuvos banko sąskaitose, bankai perkėlė į sąskaitas patrunuojančiuosiuose bankuose. Tam įtakos turėjo ir tai, kad Lietuvos bankui tapus Eurosistemos dalimi, kaip ir kituose euro zonos centriniuose bankuose, už lėšas, viršijančias privalomąsias atsargas, bankai turi mokėti palūkanas.

Bankų turimo likvidžiojo turto atsargos atitinka nustatytus reikalavimus. Nuo 2015 m. šalyje veikiantys bankai turi užtikrinti reikalavimą dėl padengimo likvidžiuoju turto rodiklio (angl. *liquidity coverage ratio*, LCR) vykdymą. Stebėdamas bankų pasirengimą įgyvendinti naujuosius likvidumo reikalavimus ir siekdamas užtikrinti jų vykdymą, Lietuvos bankas šiuo metu skaičiuoja preliminarinius LCR rodiklius. Lietuvos banko duomenimis, bankams turint dideles likvidžiojo turto atsargas, nustatytojo rodiklio reikalavimai 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo vykdomi su pakankamomis atsargomis.

Lietuvos bankui tapus Eurosistemos dalimi, bankams atsirado galimybė diversifikuoti finansavimo šaltinius, palankiomis sąlygomis skolinantis iš ECB ir valdyti likvidumą naudojantis Eurosistemos pinigų politikos priemonėmis. Keli Lietuvoje veikiantys bankai šiomis galimybėmis jau pasinaudojo. Nors ir atsirado daugiau finansavimo diversifikavimo galimybių, bankai prioritetą tebeteikia tvariai indėlių bazės, kaip patikimo ir pastovus finansavimo šaltinio, išlaikymui. Žemos palūkanų normos ir toliau lėmė indėlių iki pareikalavimo apimtį didėjimą, o terminuotieji indėliai mažėjo.

Ilgą termino vyriausybės obligacijų pajamingumo didėjimas ir mažas trumpalaikių obligacijų pajamingumas turėjo įtakos bankų SVP portfeliui, kuris sumažėjo 383 mln. Eur (18,4 %) ir sudarė 1,7 mlrd. Eur. Pati portfelio struktūra pagal emitentus reikšmingai nekito – toliau dominavo (93 %) ES šalių emitentų VP, be to, sumažėjo bankų pozicijos dideliais svyravimais pasižyminčiose Rusijos biržose.

¹⁰ Pokyčius šiek tiek iškreipia tai, kad 2015 m. liepos 1 d. vienas sistemos dalyvis apytiksliai 50 mln. Eur sumą iš paskolų įmonėms priskyrė namų ūkiams. Atsižvelgiant į šią aplinkybę, fizinių asmenų portfelio augimas turėtų siekti 1,8, o įmonių – 5,1 proc. Būsto paskoloms šis persikirstymas įtakos neturėjo.

¹¹ Pagal oficialią EBI metodiką, į rodiklio skaičiavimą įtraukiamos visos paskolos ir išankstiniai mokėjimai bei SVP (pvz., VVP), kurie laikomi ne prekybai.

¹² Paskolos ir išankstiniai mokėjimai (neįtraukiant SVP).

2015 m. pirmąjį pusmetį tarpbankinės palūkanų normos EURIBOR toliau mažėjo: paskolų kainodarai dažniausiai naudojamas 6 mėn. EURIBOR nukrito iki 0,049, o 3 mėn. EURIBOR – iki –0,014 proc. Kadangi anksčiau sudarytose paskolų sutartyse dauguma bankų nebuvo nustatę žemutinės palūkanų ribos, dėl mažėjusių tarpbankinių palūkanų normų 15 proc., palyginti su ankstesniais metais, sumažėjo palūkanų pajamos. Mažėjanti turto pajamingumą bankai iš dalies kompensavo mažėjančia išteklių kaina, todėl grynosios palūkanų pajamos ir grynoji palūkanų marža sumažėjo nedaug (pastaroji sumenko nuo 1,59 iki 1,51 %). Išteklių kaina mažėjo tiek dėl mažėjusių terminuotųjų indėlių palūkanų normų, tiek dėl tolesnės terminuotųjų indėlių pakeitimo einamaisiais indėliais.

Lietuvos bankų sektorius 2015 m. pirmąjį pusmetį dirbo pelningai: tik du rinkos dalyviai patyrė nuostolių. Iš viso bankai ir užsienio bankų filialai uždirbo 109,2 mln. Eur pelną – 22,5 mln. Eur (17,0 %) mažiau nei prieš metus. Mažėjęs pelnas atsiliepė bankų pelningumo rodikliams. Bankų turto grąžos rodiklis per metus sumažėjo nuo 1,17 iki 0,95 proc., o nuosavybės grąža suprastėjo nuo 10,4 iki 7,62 proc. Dėl daugiau nei pajamos padidėjusių išlaidų, 2015 m. liepos 1 d. pablogėjo ir bankų efektyvumą parodantis sąnaudų ir pajamų (angl. *cost-to-income*) santykis – jis sudarė 55,2, prieš metus – 50,5 proc.

Pelnei neigiamą įtaką darė tiek mažėjusios grynosios palūkanų pajamos, tiek ir sumenkusios grynosios paslaugų ir komisinių pajamos, be to, didėjo ir bankų administracinės išlaidos. Grynosios bankų palūkanų pajamos 2015 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo 2,9 mln. Eur, arba 1,6 proc. Mažėjant palūkanų normoms rinkoje, bendrosios bankų palūkanų pajamos per nagrinėjamą laikotarpį sumenko 41,7 mln. Eur. Palūkanų išlaidos taip pat sumažėjo 38,8 mln. Eur, tačiau šis pokytis buvo nepakankamas sumažėjusioms pajamoms kompensuoti. Grynosios paslaugų ir komisinių pajamos sumenko 17,2 mln. Eur, arba 17,1 proc. Grynam rezultatui buvo nepalanki tiek bendrųjų pajamų, tiek ir išlaidų kaita. Dalies pajamų šioje srityje bankai neteko nebelikus poreikio konvertuoti litus į eurus, taip pat mažėjo pajamos iš tarptautinių pavedimų. Bankų bendrosios paslaugų ir komisinių pajamos sumenko 15,4 mln., o išlaidos išaugo 1,8 mln. Eur. Administracinės bankų išlaidos 2015 m. pirmąjį pusmetį padidėjo 10,6 mln. Eur, arba 7,3 proc. Gaudami mažesnes grynąsias pajamas iš pagrindinės veiklos, bankai patiria spaudimą ir dėl administracinių išlaidų, kurios greičiausiai didėja ir dėl darbo užmokesčio išlaidų.

Bendras bankų operacinės rizikos lygis 2015 m. pirmąjį pusmetį atitiko ilgalaikes tendencijas, apie penktadalį visų sistemos patirtų nuostolių sudarė neteisėtos operacijos mokėjimo kortelėmis. Šiuo metu bankai daug dėmesio ir išteklių skiria SEPA mokėjimų projektui įgyvendinti. Projektas turi būti baigtas iki 2015 m. pabaigos. Lietuvos bankas aktyviai dalyvauja jį įgyvendinant. Toliau vyksta diskusijos dėl minimalių saugumo reikalavimų internetiniams mokėjimams įgyvendinimo. Lietuvos bankas dalyvauja diskusijose tiek su mokėjimo paslaugų tiekėjais, tiek ir su kitomis suinteresuotosiomis šalimis.

Draudimo rinka

Šalies rinkoje 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje draudimo paslaugas teikė 22 draudikai, iš jų 9 yra Lietuvoje registruotos draudimo įmonės, o 13 – kitose ES šalyse įsteigtų draudimo įmonių filialai (draudimo įmonės – UAB „Būsto paskolų draudimas“ draudimo veiklos licencijos galiojimas yra sustabdytas). Nagrinėjamu laikotarpiu iš draudikų sąrašo pasitraukė du draudikai. Nuo 2015 m. kovo 1 d. Lenkijos draudimo bendrovė *MetLife Towarzystwo Ubezpieczen na Zycie i Reasekuracji Spolka Akcyjna* pradėjo Lietuvos filialo likvidavimą ir nuo 2015 m. kovo 1 d. paslaugas Lietuvoje teikia iš Lenkijos neįsisteigus filialo. 2015 m. birželio 11 d. panaikintas aktyvios veiklos nebevykdančios UADB „Industrijos garantas“ draudimo veiklos licencijos galiojimas. Draudimo įmonių filialų užimama rinkos dalis sudarė 49,8 proc. visos Lietuvos draudimo rinkos (53,9 % ne gyvybės draudimo ir 41,9 % gyvybės draudimo rinkos).

Vykstant draudimo įmonių akcininkų pasikeitimo sandoriams, ataskaitiniu laikotarpiu AB „Lietuvos draudimas“ perėmė UAB DK „PZU Lietuva“ Estijos filialo draudimo portfelį ir nuo šiol vykdo veiklą Estijoje. Artimiausiu metu dėl draudimo įmonių akcininkų struktūros pasikeitimų tikėtini persiskirstymai tarp draudimo rinkos dalyvių.

2015 m. pirmąją pusę Lietuvos draudimo rinka pasiekė rekordinę apimtį: Lietuvoje registruotos draudimo įmonės ir kitų ES šalių filialai pasirašė 312,3 mln. Eur draudimo įmokų, t. y. 6,4 proc.

daugiau nei pernai per tą patį laikotarpį, tačiau draudimo rinkos apimtį gyvybės ir ne gyvybės draudimo šakos augino nevienodais tempais. Gyvybės draudimo rinka augo sparčiai: pasirašytos įmokos padidėjo 11,2 proc. ir išaugo iki 106,6 mln. Eur, t. y. 11,7 proc. daugiau nei 2007 m. pirmąjį pusmetį, kai buvo pasiekta didžiausia šios draudimo rinkos pasirašytų įmokų apimtis. Investicinio gyvybės draudimo apimtis išaugo 13,5 proc. – iki rekordinio 74,6 mln. Eur pasirašytų įmokų dydžio. Reikšmingą įtaką šiam augimui turėjo vyraujanti mažų palūkanų normų aplinka ir didesnis gyventojų investavimo rizikos toleravimas renkant ne pačius konservatyviausius finansinius produktus. Gyvybės draudimo šakoje pasirašytos įmokos augo beveik visų draudimo grupių, išskyrus sutuoktinių ir gimimų draudimo grupes, kuri sudaro mažiausią portfelio dalį. Ne gyvybės draudimo rinka augo nuosaikiau nei gyvybės, t. y. 4 proc., o pasirašytos įmokos sudarė 205,7 mln. Eur. Ne gyvybės draudimo rinką labiausiai augino kasko, turto ir sveikatos draudimo grupės, o neigiamą įtaką apimčių augimui turėjo TPVCA ir laidavimo draudimo grupės.

Neaudituotais duomenimis, 2015 m. pirmąją pusę Lietuvoje registruotos draudimo įmonės patyrė 16,4 mln. Eur nuostolį. Vertinant dešimties metų rezultatus, tik 2006 m. pirmąjį pusmetį bendras įmonių veiklos rezultatas buvo nuostolis, tačiau jis nė iš tolo neprilygsta ataskaitinio laikotarpio rezultatui. Draudimo įmonių veiklos rezultatus lėmė itin didelis nuostolis, patirtas iš investicinės veiklos – 15,7 mln. Eur, nedžiugino ir kuklus draudimo veiklos pelnas – 0,2 mln. Eur. Vis dėlto pažymėtina, kad didžiausias per dešimtmetį iš investicinės veiklos patirtas nuostolis sietinas su UAB DK „PZU Lietuva“ 2014 m. įsigyto *Codan Forsikring A/S* Estijos filialo draudimo portfelio perdavimo nulemtu investicijų perleidimu – šio sandorio nuostolis sudarė 21,0 mln. Eur. Eliminavus tai, draudimo įmonės iš investicinės veiklos būtų uždirbusios 3,2 mln. Eur pelną.

15 pav. Draudimo įmonių veiklos rezultatų kaita

2015 m. birželio 30 d. draudimo įmonių turtas sudarė 1,046 mlrd. Eur, t. y. nuo metų pradžios išaugo 2,6 proc. Draudimo įmonių investicijos pagal ekonominę kilmę skirstomos į įmonės investicijas ir draudėjų lėšas, pagal investicinio gyvybės draudimo sutartis patikėtas valdyti įmonėms, paprastai vykdančioms gyvybės draudimo veiklą. Draudėjų lėšos, patikėtos valdyti draudimo įmonėms, ataskaitinio laikotarpio pabaigoje sudarė 385,1 mln. Eur – daugiau kaip pusę viso gyvybės draudimo įmonių valdomo turto. Įmonių investicijos, kuriomis dengiami tradiciniai draudimo techniniai atidėjiniai ir nuosavas kapitalas bei kiti įsipareigojimai, sudarė 533,3 mln. Eur. Draudikų turimo investicijų portfelio sudėtis iš esmės nekito, t. y. ir toliau buvo konservatyvi – daugiausia buvo investuota į VVP, įmonių obligacijas, akcijas ir terminuotuosius indėlius bankuose. Šių investicijų dalis, palyginti su visu draudimo įmonių turtu, dėl spartesnio gyvybės draudimo investicijų, kai investavimo rizika tenka draudėjui, augimo nuolat mažėja.

Vienas iš pagrindinių draudimo rinkos finansinio stabilumo rodiklių – mokumo koeficientas – buvo ganėtinai didelis – 2,4 (mokumo atsargos reikalavimai vykdomi, kai mokumo koeficientas yra didesnis nei 1). Pakankamas draudimo rinkos techninių atidėjinių padengimas turtu ir didelis mokumo koeficientas rodo, kad rinka yra finansiškai stabili.

2015 m. pirmąjį pusmetį buvo atliktas vienos draudimo įmonės tikslinis veiklos patikrinimas. Jo metu patikrintos draudimo įmonės valdymo, vidaus kontrolės ir rizikos valdymo sistemos, įvertintas suformuotų techninių atidėjinių pakankamumas ir pinigų plovimo bei teroristų finansavimo prevencijos priemonių įgyvendinimas.

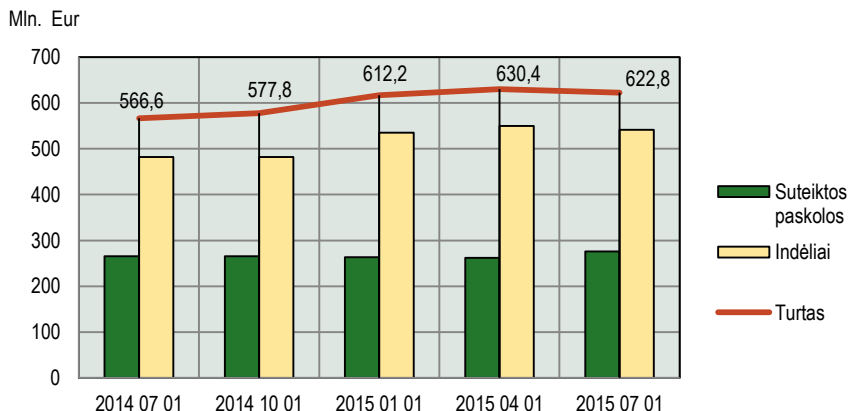
Draudimo brokerių įmonės. Draudimo brokerių įmonių skaičius nesikeitė – 2015 m. birželio 30 d. veikė 97 draudimo brokerių įmonės. Draudimo brokerių įmonės minimalaus nuosavo kapitalo (kapitalas negali būti mažesnis kaip 18 760 Eur arba ne mažesnis kaip 4 proc. per metus draudimo brokerių įmonės gautų draudimo įmokų, mokėtinų draudikams) reikalavimų 2015 m. kovo 31 d. netenkino viena draudimo brokerių įmonė. Už sistemingą teisės akto pažeidimą buvo pritaikyta poveikio priemonė įspėjimas. 2015 m. pirmąjį pusmetį kai kurios draudimo brokerių įmonės taip pat ėmėsi priemonių minimalaus nuosavo kapitalo reikalavimui vykdyti: 4 draudimo brokerių įmonės įnešė lėšų nuostoliams padengti. Atlikti dviejų draudimo brokerių įmonių veiklos patikrinimai. Viena iš tikrinamų įmonių buvo įspėta, nes nustatyta, kad draudimo brokerių įmonė neužtikrino, kad buhalterinės apskaitos sistema būtų organizuota taip, kad užtikrintų tinkamą finansinių ir ūkinių operacijų fiksavimą. Be to, nebuvo tinkamai vykdomas iš klientų surinktų draudimo įmokų grynaisiais pinigais pervedimas į atskirą sąskaitą. Pagrindiniai draudimo brokerių įmonių veiklos rodikliai, 2015 m. birželio 30 d. pateiktų ataskaitų duomenimis, buvo tokie: turtas sudarė 23,1 mln., nuosavas kapitalas – 12,8 mln., pardavimo pajamos – 17,4 mln. Eur, įmonių veiklos rezultatas buvo 1,8 mln. Eur pelnas. 2015 m. pirmąją pusę draudimo brokerių įmonės tarpininkavo sudarant 744,8 tūkst. draudimo ir pensijų kaupimo sutarčių. Kaip įprasta, draudimo brokerių įmonės aktyviausiai veikė ne gyvybės draudimo rinkoje.

Kredito unijos

2015 m. liepos 1 d. Lietuvos banko licenciją vykdyti veiklą turėjo 74 kredito unijos. Jos vienijo 153,5 tūkst. narių (nuo metų pradžios narių skaičius padidėjo 3,7 tūkst., o nuo 2014 m. liepos 1 d. – beveik 8 tūkst.). Ataskaitinę datą 63 kredito unijos buvo Lietuvos centrinės kredito unijos (LCKU) narės, tačiau liepos mėn., vienai kredito unijai išstojus, LCKU narių sumažėjo ir atitinkamai padidėjo (iki 12) savarankiškai dirbančių kredito unijų.

2015 m. pirmąjį ketvirtį vykusių visuotinių narių susirinkimų sprendimais 2014 m. pelningai dirbusios kredito unijos uždirbtu pelnu sustiprino kapitalo bazę, išskyrus vieną kredito uniją, reikšmingą pelno dalį skyrusią tantjemų paskolų komiteto nariams išmokėjimui. Nuostolingai dirbusios kredito unijos dengė nuostolius sukaupu rezerviniu ar atsargos kapitalu, o tos kredito unijos, kurių minėti kapitalai buvo nepakankami patirtiems nuostoliams padengti, nepadengtus nuostolius perkėlė į 2015 m. pradžią. Kai kuriose kredito unijose dėl patirtų nuostolių nuosavas kapitalas tapo mažesnis negu pusė jų pajinio kapitalo, tačiau nė vienos jų pajininkai nepriėmė sprendimo dengti nuostolius papildomais įnašais. Siekdamos užtikrinti Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatyme nustatytą nuosavo kapitalo dydžio reikalavimą, kredito unijos rinkosi kitus šios problemos sprendimo būdus, įskaitant pajinio ir atsargos kapitalo didinimą.

16 pav. Kredito unijų veiklos rodikliai

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Kredito unijų turtas dėl pritrauktų naujų indėlių 2015 m. pirmąjį pusmetį padidėjo ir, 2015 m. liepos 1 d. duomenimis, sudarė 622,8 mln. Eur, arba 2,8 proc. (prieš metus – 2,5 %) veikiančių bankų sistemos turto.

Reikšmingiausią kredito unijų turto dalį (44,3 %) sudarė nariams suteiktos paskolos (275,8 mln. Eur). Nuo metų pradžios kredito unijų paskolų portfelis padidėjo 12,3 mln. Eur. Didžiausią įtaką kredito unijų sektoriaus paskolų portfelio augimui minėtu laikotarpiu turėjo vienuolikos kredito unijų, suteikusių naujų paskolų verslui finansuoti ir būstui įsigyti, paskolų portfelių padidėjimas. Šių kredito unijų paskolų portfelių pokytis labiausiai lėmė asocijuotiesiems nariams (daugiausia juridiniams asmenims) suteiktų paskolų padidėjimą ir minėtų paskolų dalies sektoriaus paskolų portfelyje augimą (iki 26,3 %).

Blogėjant kredito unijų paskolų kokybei, buvo formuojama daugiau specialiųjų atidėjinių galimoms paskolų nuvertėjimo išlaidoms padengti. Kredito unijų suformuotų specialiųjų atidėjinių ir paskolų santykis minėtą laikotarpį padidėjo 0,9 proc. punkto – iki 7 proc., o neveiksnių paskolų, 2015 m. liepos 1 d. duomenimis, sudarė daugiau kaip ketvirtadalį visų paskolų.

2015 m. pirmąjį pusmetį kredito unijų investicijos į SVP sumenko daugiau nei 10 proc. – iki 198,2 mln. Eur ir, 2015 m. liepos 1 d. duomenimis, sudarė beveik trečdalią jų turto. Tikėtina, kad investicijų į VP mažėjimą lėmė ne tik padidėjęs narių poreikis paskoloms, bet ir kredito unijų rengimasis vykdyti įsigaliosiančių Kredito unijų investavimo į ne nuosavybės vertybinius popierius taisyklių reikalavimus. Pagal minėtų taisyklių nuostatas nuo 2015 m. gruodžio 31 d. kredito unijų investicinis portfelis neturės sudaryti daugiau kaip 50 proc. kredito unijos balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė neturės būti ilgesnė kaip penkeri metai. Nuo 2016 m. gruodžio 31 d. investicinis portfelis neturės sudaryti daugiau kaip 35 proc. kredito unijos balansinio turto, o vidutinė VP portfelio modifikuota finansinė trukmė neturės būti ilgesnė kaip treji metai, o nuo 2017 m. gruodžio 31 d. – neturės būti ilgesnė kaip dveji metai. Kredito unijoms, nemažai investuojančioms į ilgą trukmės ir žemesnius investicinius reitingus turinčioms VP ir prisiimančioms sandorio šalies ir rinkos riziką, Lietuvos bankas taiko individualias priežiūros priemones.

Pagrindinis kredito unijų finansavimosi šaltinis ir toliau buvo indėliai (541,7 mln. Eur) – jais buvo finansuojama beveik 87 proc. kredito unijų turto. 2014 m. pabaigoje, siekdami sklandesnio valiutos pakeitimo, kredito unijų nariai ir klientai turimus grynuosius pinigus įnešė į sąskaitas kredito unijose. Nors, pasikeitus valiutai, dalį šių lėšų klientai atsiėmė, tačiau 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje kredito unijose laikomų indėlių suma buvo 1,3 proc. didesnė nei 2015 m. sausio 1 d. ir daugiau kaip 12 proc. didesnė nei prieš metus. Fizinį asmenų indėliai sudarė 97 proc. visų indėlių. Bankams siūlant labai mažas arba netgi nulines palūkanas, gyventojai renkasi taupymą kredito unijose, siūlančiose patrauklesnes indėlių palūkanų normas. Pateiktų ataskaitų duomenimis, dauguma kredito unijų už populiariausius 12 mėn. trukmės indėlius nacionaline valiuta mokėjo didesnes negu 1 proc. dydžio palūkanas.

Didėjant kredito unijų narių skaičiui, pajinis kapitalas nuo metų pradžios padidėjo 4,9 proc. ir, 2015 m. liepos 1 d. duomenimis, sudarė 53,4 mln. Eur, tačiau kredito unijų perskaičiuotas kapitalas, kuris labai svarbus daugumos kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų ir kitų teisės aktų reikalavimų vykdymo užtikrinimui, augo lėčiau. Minėtą laikotarpį kredito unijų perskaičiuotas kapitalas padidėjo 3,7 proc. ir ataskaitinę datą sudarė 57,1 mln. Eur.

2015 m. antrąjį ketvirtį kredito unijų patirti nuostoliai (3,5 mln. Eur) sumažino pusmečio pelną iki 0,1 mln. Eur (2014 m. pirmąjį pusmetį kredito unijos uždirbo 2,1 mln. Eur pelno). Pagrindinė 2015 m. antrojo ketvirčio nuostolingos veiklos priežastis – nuostoliai, patirti dėl VP perkainojimo. Jie beveik du kartus viršijo pirmąjį ketvirtį iš VP perkainojimo gautą vienkartinio pobūdžio pelną. 2015 m. pirmąjį pusmetį pelningai dirbo 44 kredito unijos, nuostolingai – 30.

Kaip minėta, per ataskaitinį ketvirtį kredito unijų sektoriaus paskolų portfelyje padidėjo asocijuotiesiems nariams suteiktų paskolų dalis, o perskaičiuoto kapitalo augimo tempas sumažėjo. Pažymėtina, kad minėti pokyčiai gali turėti nemažą įtaką kai kurioms kredito unijoms ateityje užtikrinant kapitalo pakankamumo normatyvo vykdymą, nes, Lietuvos bankui pakeitus kapitalo pakankamumo normatyvo dydį (nuo 2015 m. rugsėjo 30 d. visoms kredito unijoms bus taikomas vienodas (13 %) kapitalo pakankamumo normatyvas), buvo pakeistos kapitalo pakankamumo

apskaičiavimo taisyklės. Pagal šių taisyklių reikalavimus didesnis kapitalo poreikis skaičiuojamas rizikingesniai turtui, t. y. asocijuotiesiems nariams suteiktoms paskoloms, priklausomai nuo jų dalies paskolų portfelyje. Atsižvelgiant į tai, kad kai kurių kredito unijų reikšmingą paskolų portfelių dalį (net iki 80 %) sudaro asocijuotiesiems nariams suteiktos paskolos, kapitalo stiprinimas ir toliau yra vienas iš svarbiausių kredito unijų sektoriaus uždavinių. Todėl kredito unijos, siekdamos užtikrinti veiklos riziką ribojančių normatyvų ir kitų teisės aktų reikalavimų vykdymą, panaudodamos visas priemones, privalo suformuoti tvarų kapitalą, kuris yra būtinas siekiant užtikrinti finansinių paslaugų teikimo saugumą ir patikimumą.

2015 m. liepos 1 d. ataskaitų duomenimis, kredito unijų sistemos likvidumo rodiklis sudarė 63,71 proc. (minimalus reikalaujamas – 30 %¹³). Kredito unijų kapitalo pakankamumo rodiklis sudarė 22,14 proc. (minimalus reikalaujamas – 13 %¹⁴). Ataskaitinę datą kredito unijų veiklos riziką ribojančių normatyvų nevykdė devynios kredito unijos. Trims kredito unijoms, šalinančioms inspektavimo metu nustatytus teisės aktų pažeidimus ir veiklos trūkumus, yra nustatyti individualūs terminai, iki kurių jos privalo užtikrinti normatyvų vykdymą. Kai kurios kredito unijos 2015 m. liepos mėn. pateikė informaciją, kad ėmėsi priemonių, kuriomis jau užtikrino veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymą, o vienai kredito unijai, neužtikrinusiai didžiausios paskolos sumos vienam skolininkui normatyvo vykdymo, taikyta poveikio priemonė – ji įspėta ir įpareigota užtikrinti šio normatyvo vykdymą.

Informacija apie kiekvienos kredito unijos pagrindinius veiklos rodiklius ir veiklos riziką ribojančių normatyvų vykdymą skelbiama Lietuvos banko interneto svetainėje.

Kaip minėta, 2015 m. liepos 1 d. LCKU vienijo 63 kredito unijas. LCKU turtas 2015 m. pirmąjį pusmetį padidėjo 5,9 mln. Eur – iki 117,6 mln. Eur. Turto padidėjimą nulėmė 8,4 proc. – iki 93,3 mln. Eur – išaugę indėliai (daugiausia kredito unijų LCKU narių), kurie ir toliau buvo pagrindinis LCKU turto finansavimo šaltinis (indėliais finansuojama 79 % LCKU turto). Didžiausią LCKU turto dalį (47 %) sudarė investicijos į SVP – 55,8 mln. Eur. LCKU didinant investicijas į VP, paskolų portfelis traukėsi. Nuo metų pradžios paskolos sumažėjo 3,4 mln. Eur ir 2015 m. liepos 1 d. sudarė 18,8 mln. Eur (kredito unijoms LCKU narėms suteiktos paskolos – 15,7 mln. Eur), paskolų portfelio kokybė buvo gera. LCKU likvidumo palaikymo rezervas, padidėjęs indėliams kredito unijose, išaugo 0,8 mln. Eur ir sudarė 5 mln. Eur. Kredito unijų (LCKU narių) mokumui atkurti skirtas stabilizacijos fondo lėšas, skyrus paramą dviem kredito unijoms, sumažėjo iki 1 mln. Eur. Kadangi daugelis kredito unijų 2015–2017 m. įmokas sumokėjo avansu, ateityje LCKU gali kilti sunkumų sprendžiant kredito unijų mokumo problemas. LCKU narėms kredito unijoms įnešus papildomų pajinių įnašų, pajinis kapitalas padidėjo ir sudarė 9,4 mln. Eur. 2015 m. pirmąjį pusmetį LCKU gautos grynosios veiklos pajamos nepadengė administracinių ir nusidėvėjimo išlaidų, todėl patirta 0,1 mln. Eur nuostolių (2014 m. tą patį laikotarpį gauta 0,4 mln. Eur pelno). 2015 m. pirmąjį ketvirtį Lietuvos banko valdyba apsvaistė 2014 m. antrąjį pusmetį atlikto LCKU tikslinio inspektavimo rezultatus. Dėl teisės aktų pažeidimų ir veiklos trūkumų LCKU buvo įspėta ir įpareigota trūkumus pašalinti.

Kitos finansų įstaigos

Elektroninių pinigų įstaigos. 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo suteikta 1 elektroninių pinigų įstaigos ribotos veiklos licencija. 2015 m. birželio 30 d. licencijas leisti elektroninius pinigus ir teikti mokėjimo paslaugas buvo gavusios 3 elektroninių pinigų įstaigos. Neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkis (apskaičiuotas kaip finansinių įsipareigojimų, susijusių su kiekvienos dienos pabaigoje per praėjusius 6 mėn. išleista elektroniniais pinigais, bendros sumos vidurkis) 2015 m. birželio 30 d. sudarė 12,6 mln. Eur. Elektroninių pinigų įstaigos 2015 m. pirmąjį pusmetį pajamų iš elektroninių pinigų leidimo ir mokėjimo paslaugų teikimo uždirbo 1,6 mln. Eur. Kaip ir ankstesniais laikotarpiais, pajamų iš elektroninių pinigų leidimo bei mokėjimo paslaugų teikimo ir neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkio didėjimą lėmė vienos elektroninių pinigų įstaigos sparti veiklos plėtra.

¹³ Kredito unijoms, kurių turtas didesnis kaip 4,34 mln. Eur ir indėlių metinis augimo tempas viršija tvarų augimo tempą, taikomas atitinkamai 40, 50 arba 60 proc. dydžio likvidumo normatyvas.

¹⁴ Kredito unijų, kurių reikšmingą paskolų portfelio dalį sudaro asocijuotiesiems nariams suteiktos paskolos, šis rodiklis turi būti ne mažesnis kaip 18 arba 25 proc.

Elektroninių pinigų įstaigos ataskaitinę datą vykdė jų veiklos riziką ribojančius (neapmokėtų elektroninių pinigų vidurkio, minimalaus nuosavo kapitalo, teisės aktuose nustatytus nuosavo kapitalo bei gautų lėšų už išleistus elektroninius pinigus ir suteiktas mokėjimo paslaugas apsaugos) reikalavimus. 2015 m. sulaukta ir naujų rinkos dalyvių, ketinančių vykdyti mokėjimus elektroniniais pinigais, atėjimo į mokėjimų rinką, ir mokėjimo įstaigų, ketinančių leisti elektroninius pinigus ir vykdyti mokėjimus elektroniniais pinigais, prašymų gauti elektroninių pinigų licencijas.

Mokėjimo įstaigos. 2015 m. birželio 30 d. viešajame mokėjimo įstaigų sąrašė užregistruotos 37 mokėjimo įstaigos. 2015 m. pirmąjį pusmetį licencijų teikti mokėjimo paslaugas nebuvo suteikta. Pažymėtina, kad 30 iš visų licencijas turinčių mokėjimo įstaigų turėjo licencijas, suteikiančias teisę teikti vienintelę mokėjimo paslaugą – pinigų perlaidas. Kaip ir ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais, visų mokėjimo įstaigų pajamų iš mokėjimo paslaugų teikimo veiklos dalis buvo nedidelė (3,9 % visų pajamų). Tam įtaką darė daugumos mokėjimo įstaigų (ypač mobiliojo tinklo operatorių) vykdomos veiklos modelis, kai didžiąją pajamų dalį jos gavo vykdydamos ūkinę ir komercinę veiklą, o mokėjimo paslaugos buvo tik papildoma jų veikla. Viena mokėjimo įstaiga (AB Lietuvos paštas) 2015 m. pirmąjį pusmetį, kaip ir ankstesniais ataskaitiniais laikotarpiais, pagal suteiktą mokėjimo paslaugų apimtį užėmė vis dar reikšmingą visos mokėjimo įstaigų sistemos dalį (pajamos iš mokėjimo paslaugų teikimo veiklos sudarė 38 % visų mokėjimo įstaigų mokėjimo paslaugų pajamų, ši bendrovė atliko 42 % visų mokėjimo įstaigų bendros mokėjimo operacijų apyvartos).

2015 m. birželio 30 d. visos mokėjimo įstaigos vykdė Lietuvos Respublikos mokėjimo įstaigų įstatyme nustatytus mokėjimo paslaugų vartotojų ar iš kito mokėjimo paslaugų teikėjo gautų lėšų apsaugos, mokėjimo operacijų sumos vidurkio, minimalaus nuosavo kapitalo reikalavimus.

Finansų maklerio įmonės. 2015 m. birželio 30 d. Lietuvoje veikė 6 finansų maklerio įmonės. Iš jų 1 turėjo A kategorijos, 4 – B kategorijos ir 1 – C kategorijos finansų maklerio įmonės licenciją. Naujų licencijų 2015 m. pirmąjį pusmetį nebuvo išduota. 2015 m. vasario mėn. įmonės vienintelio akcininko prašymu panaikinta UAB FMĮ „MRC Markets“ veiklos licencija. Lietuvos banko valdybos 2015 m. gegužės 28 d. sprendimu panaikinta 2003 m. kovo 28 d. išduota UAB FMĮ „Finvesta“ finansų maklerio įmonės licencija, nes nebuvo sudarytos sąlygos priežiūros institucijai vykdyti veiksmingą įmonės priežiūrą, neužtikrinta įmonei patikėto klientų turto apsauga, klientams buvo teikiama klaidinanti informacija, o, teikiant investicines paslaugas, įmonei atstovavo tinkamos kvalifikacijos neturintis vadovas.

Finansų maklerio įmonių turtas 2015 m. pirmąjį pusmetį sumažėjo 12,1 proc. ir 2015 m. birželio 30 d. sudarė 4,7 mln. Eur. Didžiausią dalį (34,1 %) finansų maklerio įmonių turto 2015 m. birželio 30 d. sudarė lėšos, laikomos bankuose. UAB FMĮ „Orion securities“, kaip ir anksčiau, buvo didžiausia finansų maklerio įmonė – jos turtas sudarė 54,9 proc. viso sektoriaus turto, arba 2,6 mln. Eur.

Finansinių ataskaitų duomenimis, finansų maklerio įmonių 2015 m. pirmojo pusmečio veiklos rezultatas – 0,03 mln. Eur pelno (2014 m. pirmąjį pusmetį įmonės buvo patyrusios 0,1 mln. Eur nuostolių). 2015 m. birželio 30 d. duomenimis, pelningai dirbo 5 finansų maklerio įmonės, 2 patyrė nuostolių.

Finansų maklerio įmonėms taikomas minimalaus pradinio kapitalo reikalavimas (A kategorijos finansų maklerio įmonėms – 730 tūkst., B kategorijos – 125 tūkst., C kategorijos – 50 tūkst. Eur) ir 8 proc. minimalaus kapitalo pakankamumo reikalavimas. Visos finansų maklerio įmonės 2015 m. birželio 30 d. vykdė joms nustatytus kapitalo reikalavimus.

Valdymo įmonės. 2015 m. birželio 30 d. duomenimis, Lietuvos finansinių priemonių rinkoje veikė 13 valdymo įmonių, turinčių veiklos licencijas ir veikiančių pagal Kolektyvinio investavimo subjektų ir Papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymus.

2015 m. birželio mėn. Lietuvos banko valdyba, įmonės UAB „Lords LB Asset Management“ prašymu, išdavė profesionaliesiems investuotojams skirtą kolektyvinio investavimo subjektų (KIS) valdymo įmonės licenciją, suteikdama jai teisę valdyti profesionaliesiems investuotojams skirtus KIS.

2015 m. birželio 30 d. valdymo įmonės valdė 23 valstybinio socialinio draudimo įmokos dalies kaupimo (antrosios pakopos) pensijų fondus, 12 papildomo savanoriško pensijų kaupimo (trečiosios pakopos) fondų, 25 KIS, veikiančius pagal Kolektyvinio investavimo subjektų įstatymą, ir 18 KIS, veikiančių pagal Informuotiesiems investuotojams skirtą kolektyvinio investavimo subjektų įstatymą.

2015 m. antrąjį pusmetį valdymo įmonių turtas sumažėjo 5,1 proc. ir 2015 m. birželio 30 d. sudarė 18,6 mln. Eur. Daugiausia (49,0 %) valdymo įmonių turto buvo laikoma bankų atsiskaitomosiose ir terminuotųjų indėlių sąskaitose. UAB „SEB investicijų valdymas“ turtas buvo didžiausias.

Finansinių ataskaitų duomenimis, valdymo įmonių 2015 m. antrojo pusmečio veiklos rezultatas – 2,3 mln. Eur pelno, 2014 m. antrąjį pusmetį – 1,7 mln. Eur pelno. Dauguma (10) valdymo įmonių dirbo pelningai, o UAB „SEB investicijų valdymas“ ir UAB „Swedbank investicijų valdymas“ gavo daugiausia pelno.

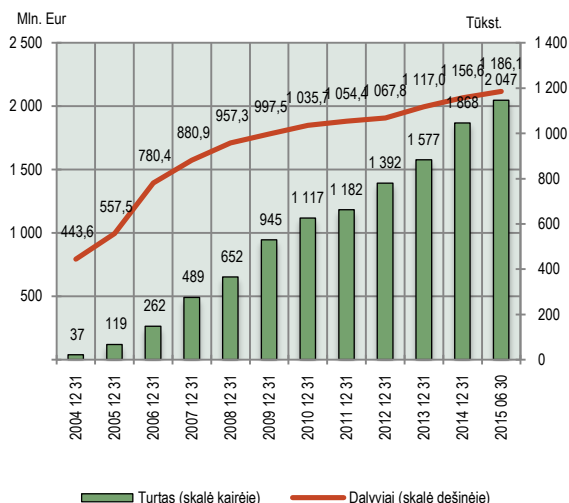
2015 m. birželio 30 d. visos valdymo įmonės vykdė kapitalo pakankamumo normatyvą, kuris yra 1,0, jį viršydamos.

Finansinės paslaugos ir rinkos, jų priežiūra

Pensijų fondai

2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje Lietuvoje veikė 26 antrosios pakopos pensijų fondai (PF), kuriuos valdė 7 pensijų kaupimo bendrovės: 6 valdymo įmonės ir 1 gyvybės draudimo įmonė. 2015 m. pirmąjį pusmetį antrosios pakopos PF valdomas turtas padidėjo 179,32 mln. Eur (8,55 %) ir birželio pabaigoje sudarė 2 047,01 mln. Eur. Dalyvių, kaupiančių pensiją antrosios pakopos PF, skaičius išaugo 2,54 proc. ir sudarė 1 186,1 tūkst.

17 pav. Antrosios pakopos PF dalyvių skaičiaus ir turto kaita

Praėjusiems 6 mėn. buvo būdingi svyravimai finansų rinkose, tačiau beveik visų antrosios pakopos PF rezultatai buvo teigiami – fondų vertės vidutiniškai didėjo 4,7 proc. Mažiausiai kilo konservatyviai investuojančių PF vienetų vertės (vidutiniškai 0,5 %). Kiti fondai, bent dalį savo lėšų investuojantys į akcijas, fiksavo didesnius vienetų vertės pokyčius: mažos akcijų dalies PF vienetų vertės vidutiniškai padidėjo 2,7, vidutinės akcijų dalies PF – 5,4, o akcijų PF – 9,8 proc.

Apibūdinant antrosios pakopos PF investicijų portfelį, pasakytina, kad 2015 m. birželio 30 d. didžiausią investicijų dalį (52,98 %) sudarė investicijos į KIS vienetus, iš jų į akcijų KIS buvo investuota 0,80 mlrd., o į SVP KIS – 0,25 mlrd. Eur. Antra pagal populiarumą investicija – VVP, į juos tiesiogiai investuota 37,92 proc. antrosios pakopos PF turto (0,78 mlrd. Eur). Didžioji PF turto dalis (88,55 %) buvo investuota eurai, investicijų dalis JAV doleriais sudarė 10,64 proc.

2015 m. pirmąjį pusmetį į PF sudarė 100,28 mln. Eur, iš jų 67,37 mln. Eur pervadė SODRA, 14,98 mln. Eur – dalyviai, o 17,93 mln. Eur sudarė papildomos įmokos iš valstybės biudžeto. Tai reiškia, kad maksimalų kaupimą dažniau rinkosi mažesnes už vidutines pajamas gaunantys PF dalyviai. Jiems nuo vidutinio darbo užmokesčio šalyje mokama skatinamoji įmoka yra didesnė nei jų

pačių mokama papildoma įmoka nuo atlyginimo ir taip padidinama galimybė sukaupti didesnę sumą pensijai.

Lietuvoje veikia 12 papildomo savanoriško pensijų kaupimo PF, juos valdo 5 valdymo įmonės. 2015 m. trečiosios pakopos PF valdomas turtas padidėjo 6,10 mln. Eur (12,82 %) ir birželio pabaigoje sudarė 53,69 mln. Eur. Dalyvių, kaupiančių pensiją trečiosios pakopos PF, skaičius per 6 mėn. padidėjo 11,17 proc. ir pirmojo pusmečio pabaigoje sudarė 44 395. 2015 m. pirmasis pusmetis trečiosios pakopos PF buvo sėkmingas, 10 iš 12 PF vienetų vertės padidėjo vidutiniškai 6,1 proc. Daugiausia didėjo rizikingiausių, savo taisyklėse nurodančių iki 100 proc. investavimo į akcijas galimybę, PF vienetų vertės – vidutiniškai 8,8 proc. Mišraus investavimo PF vertės kilo mažiau – 4,9, o obligacijų PF – 1,2 proc.

Trečiosios pakopos PF investicijų struktūra panaši į antrosios pakopos PF. 2015 m. birželio 30 d. didžiausią PF investicijų dalį (61,91 %) sudarė investicijos į KIS vienetus ar akcijas. Antra pagal populiarumą investicija – VVP, į juos investuota 26,23 proc. trečiosios pakopos PF turto. Didžioji trečiosios pakopos PF turto dalis (83,05 %) investuota eurai, investicijos JAV doleriais sudarė 15,31 proc. PF turto.

Kolektyvinio investavimo subjektai

2015 m. birželio 30 d. Lietuvoje 9 valdymo įmonės buvo įsteigusios 24 KIS (23 investicinius fondus ir 1 investicinę kintamojo kapitalo bendrovę). Šių metų pirmąjį pusmetį KIS valdomas turtas ir juose kaupiančių dalyvių skaičius mažėjo. Nuo metų pradžios fondų turtas sumažėjo 8,84 mln. Eur (1,47 %) – iki 256,85 mln. Eur, o dalyvių skaičius sumažėjo 5,32 proc. (0,8 tūkst.) – iki 14,5 tūkst. Tokia tendencija jau vyrauja kelerius metus, dalyvių skaičius nuo 2008 m. pabaigos mažėja dėl dalyvių lūkesčių netenkinančių fondų rezultatų, jų sujungimų, mažo pasirinkimo rinkoje ir kitų priežasčių.

2015 m. pirmąjį pusmetį visų KIS, platinamų neprofesionaliesiems investuotojams, vienetų verčių pokyčiai buvo teigiami, užfiksuotas vidutinis 8,1 proc. augimas. Labiausiai didėjo akcijų ir mišraus investavimo KIS vienetų vertės – atitinkamai 10,5 ir 6,4, obligacijų KIS – 3,8 proc.

2015 m. birželio 30 d. didžiausią KIS investicijų dalį (32,47 %) sudarė investicijos į kitų KIS vienetus ar akcijas. Antra pagal populiarumą investicija – įmonių SVP. Į juos investuota 30,72 proc. KIS turto. 2015 m. birželio pabaigoje daugiau nei 78 proc. KIS turto buvo investuota eurai. KIS investicijos JAV doleriais sudarė 13,63 proc. fondų turto. Kita KIS lėšų dalis buvo investuota Švedijos kronomis, D. Britanijos svarais, Norvegijos kronomis ir kitomis valiutomis.

2015 m. birželio 30 d. 7 valdymo įmonės valdė 18 informuotiesiems investuotojams skirtų kolektyvinio investavimo subjektų (IISKIS), o jų valdomas turtas sudarė 90,90 mln. Eur. Šių fondų turtas per pusmetį padidėjo 76,12 proc. Savo lėšas į tokio tipo subjektus 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje buvo investavę 248 dalyviai. Investuoti į IISKIS gali tik profesionalieji arba informuotųjų investuotojų statusą turintys asmenys, o mažiausia galima investicija – 125 tūkst. Eur. Spartus IISKIS rinkos augimas rodo, kad rinkos dalyvius domina galimybės investuoti į tokio tipo subjektus ir taip praplėsti savo investicinį portfelį.

Pirminė ir antrinė rinkos

2015 m. pirmojo pusmečio bendroji AB „NASDAQ OMX Vilnius“ apyvarta, palyginti su 2014 m. antruoju pusmečiu, padidėjo 5 proc., o sandorių sudaryta 1 proc. daugiau. Nagrinėjamu laikotarpiu rinkoje didėjo tik SVP apyvarta (14%), o nuosavybės VP apyvarta sumažėjo (–5 %). Per 2015 m. pirmąjį pusmetį pakilo 17 iš 33 (51 %) emitentų akcijų kainos, o OMX Vilnius indeksas paaugo beveik 10 proc.

Pirminė akcijų rinka buvo pasyvi, išplatintos tik dvi neviešos akcijų emisijos, kurių bendra nominalioji emisijos vertė sudarė tik 8 mln. Eur. Pirminėje obligacijų rinkoje esminių pokyčių nėra – rinka ir toliau mažėja, pirmąjį pusmetį tik vienas bankas išleido 7 neviešas obligacijų emisijas, kurių bendra nominalioji vertė sudarė 16 mln. Eur. Šį pusmetį palūkanų normos dar sumažėjo – nuo 0,5 iki 0,3 proc. Be to, per pirmąjį pusmetį įgyvendinti penki oficialūs siūlymai supirkti akcijas: pagal juos

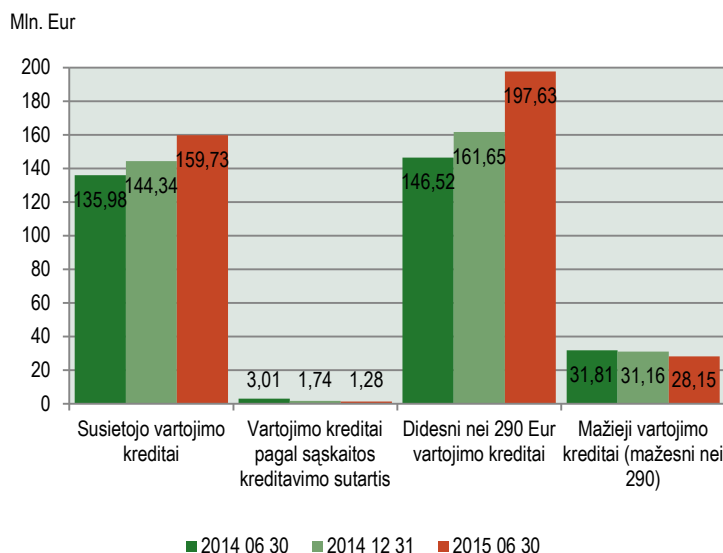
stambieji bendrovių akcininkai supirkinėjo akcijas iš smulkiųjų akcininkų. Iš viso siūlyta supirkti akcijų už 1,4 mln., tačiau faktiškai buvo supirkta už 0,2 mln. Eur. Po akcijų supirkimo AB „IG Alita“ ir AB „Anykščių vynas“ akcijos išbrauktos iš prekybos AB „NASDAQ OMX Vilnius“ biržoje.

Per pusmetį Lietuvos banko prižiūrimų emitentų skaičius sumažėjo viena bendrove. 2015 m. birželio 30 d. Lietuvos bankas prižiūrėjo 47 emitentus, iš jų – 16 bendrovių, kurių akcijos įtrauktos į AB „NASDAQ OMX Vilnius“ Oficialųjį prekybos sąrašą, 17 – į Papildomąjį prekybos sąrašą (iš jų 1 emitento akcijos įtrauktos ir į prekybą Varšuvos akcijų biržoje), 4 emitentų akcijos – į prekybą Varšuvos akcijų biržoje, 1 emitento obligacijos – į AB „NASDAQ OMX Vilnius“ SVP prekybos sąrašą. Be to, emitentų sąraše buvo 10 bendrovių, kurių VP neprekiaujama reguliuojamose rinkose.

Vartojimo kreditų rinka

2015 m. birželio 30 d. į viešąjį vartojimo kredito davėjų sąrašą buvo įrašytos 63 įmonės (ne kredito įstaigos), turinčios teisę teikti vartojimo kreditus. Šios bendrovės 2015 m. viduryje buvo suteikusios 852 tūkst. vartojimo kreditų – 8,72 proc. daugiau nei 2014 m. pabaigoje. Vartojimo kredito gavėjams išmokėtų kreditų suma 2015 m. birželio 30 d. sudarė 386,79 mln. Eur, palyginti su ankstesnių metų pabaiga, kreditų portfelis išaugo 14,14 proc.

18 pav. Vartojimo kredito likutis pagal vartojimo kredito sutartis 2014 m. birželio 30 d., 2014 m. gruodžio 31 d. ir 2015 m. birželio 30 d.

2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje vartojimo kredito davėjai fiziniams asmenimis daugiausia buvo suteikę didesnių nei 290 Eur vartojimo kreditų – 197,63 mln. Eur. Nagrinėjant pagal kitas vartojimo kredito sutartis suteiktų kreditų portfelį, matyti, kad 2015 m. viduryje susietojo vartojimo kreditų suteikta 159,73 mln., o mažųjų vartojimo kreditų likutis sudarė 28,15 mln. Eur. Pagal sąskaitas kreditavimo sutartis suteikta 1,28 mln. Eur.

Vartojimo kredito gavėjams suteiktų vartojimo kreditų skaičius sumažėjo, tačiau per laikotarpį išmokėtų naujų kreditų suma didėjo: per 2015 m. pirmąjį pusmetį vartojimo kredito davėjai suteikė 2,23 proc. naujų kreditų mažiau nei per 2014 m. antrąjį pusmetį, o per laikotarpį išmokėtų naujų kreditų suma padidėjo 10,07 proc. – labiausiai dėl didesnių nei 290 Eur vartojimo kreditų. Jų 2015 m. suteikta net 47,30 proc. daugiau nei 2014 m. antrąjį pusmetį, o suteiktų naujų kreditų suma padidėjo 34,72 proc., vidutinis vartojimo kredito sumos dydis sumažėjo 8,46 proc. ir sudarė 649 Eur. Suteiktų naujų mažųjų vartojimo kreditų skaičius ir suma mažėjo – atitinkamai 11,95 (iki 297,00 tūkst. kreditų) ir 11,73 proc. (iki 33,20 mln. Eur), o vidutinis kredito sumos dydis sudarė 111,79 Eur. Mažųjų vartojimo kredito davėjų paslaugomis 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje naudojosi 205,48 tūkst. klientų, iš jų 73,46 tūkst. (35,75 %) asmenų, jaunesnių nei 25 m. amžiaus. Vidutinė svertinė bendros mažojo vartojimo kredito kainos metinė norma sutarties sudarymo metu buvo 146, o vidutinė svertinė metinė palūkanų norma – 97 proc. Tiek svertinė bendros mažojo vartojimo kredito kainos metinė

norma, tiek ir vidutinė svertinė metinė palūkanų norma per pusmetį sumažėjo – atitinkamai nuo 155 ir 99 proc.

Pradelstų mokėti paskolų dalis toliau auga: vartojimo kredito gavėjų įsiskolinimų, kai mokėjimas buvo pradelstas ilgiau kaip 90 dienų iš eilės, skaičius 2015 m. išaugo 7,14 proc. ir pusmečio pabaigoje sudarė 182,61 tūkst. kreditų, o suma (įskaitant delspinigius, netesybas ir kitas pagal sutartis mokėtinas sumas) padidėjo nuo 88,23 mln. iki 94,13 mln. Eur, arba 6,68 proc. Dažniausiai vėluojama vykdyti įsipareigojimus pagal didesnių nei 290 Eur vartojimo kreditų sutartis ir mažųjų vartojimo kreditų sutartis.

Ginčų nagrinėjimas

2015 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos banke buvo išnagrinėti 235 kreipimaisi dėl ginčų, kilusių dėl finansinių paslaugų sutarčių. Palyginti su praėjusių metų antruoju pusmečiu, per kurį buvo išnagrinėta 218 kreipimusi dėl ginčų, aptariamą laikotarpį kreipimusi skaičius paaugo beveik 8 proc. Daugiausia (63 %) ginčų kilo su draudimo įmonėmis, ginčai su bankais tesudarė ketvirtadalį (25 %), kiti (12 %) – su kitais finansų rinkos dalyviais. Ginčai su draudimo įmonėmis nuolat užima didžiausią ginčų, nagrinėjamų Lietuvos banke, dalį.

Aptariamą laikotarpį Lietuvos bankas priėmė daugiau sprendimų dėl ginčo esmės – 85 sprendimai (palyginti su 2014 m. pirmuoju pusmečiu, šis skaičius paaugo 12 %). Beveik trečdalis šių sprendimų buvo vartotojų naudai (28 %). Kiti buvo atmesti kaip nepagrįsti. Toks sprendimų santykis buvo ir kitais laikotarpiais. Primintina, kad Lietuvos banko sprendimai dėl ginčo esmės yra rekomendaciniai. Nepaisant to, finansų rinkos dalyviai iš esmės įvykdo didžiąją Lietuvos banko sprendimų dėl ginčo esmės dalį. 2015 m. pirmąjį pusmetį buvo neįvykdyti du rekomendacinio pobūdžio sprendimai dėl ginčų, kilusių su draudimo įmonėmis.

Nagrinėdamas ginčus, Lietuvos bankas siekia, kad ginčo šalys rastų taikų sprendimo būdą ir susitartų dėl kilusio ginčo. Per pirmąjį pusmetį 27 atvejais vartotojai ir finansų rinkos dalyviai užbaigė kilusius ginčus taikiai. Daugiausia taikių susitarimų buvo su draudimo įmonėmis (60 %).

Lietuvos bankas, kaip ir kasmet, parengė ir viešai savo interneto svetainėje paskelbė 2014 metų Lietuvos banke nagrinėtų ginčų praktikos apžvalgą. Apžvalgoje pateikiama apibendrinta informacija apie dažniausių ginčų situacijas, ginčų pobūdį, priimtus dėl jų sprendimus. Minėtos informacijos pateikimo tikslas – supažindinti finansų rinkos dalyvius ir visuomenę su Lietuvos banko nuomone dėl kai kurių ginčų nagrinėjimo metu nustatytų aplinkybių vertinimo, pabrėžti tam tikras finansinių paslaugų teikėjų bei finansinių paslaugų vartotojų pareigas, ugdyti atsakingą ir sąžiningą finansinių paslaugų teikėjų bei finansinių paslaugų vartotojų elgesį ir siekti sumažinti galimų ginčų skaičių ateityje.

Finansinis švietimas

Trečius metus iš eilės Lietuvoje, kaip ir visame pasaulyje, 2015 m. kovo 9–17 d. buvo minima Vaikų finansinio švietimo savaitė. Prie iniciatyvos prisijungė 18 partnerių, iš viso organizuotose renginiuose – ekskursijose, paskaitose, žaidimuose, protų mūšiuose, konkursuose – dalyvavo apie 6 tūkst. mokinių. Vaikų finansinio švietimo savaitę vainikavo Lietuvos banke vykęs moksleivių kūrybinio konkurso „Mano kišenpinigių istorija“ nugalėtojų apdovanojimas. Konkurse savo kišenpinigių istorijas, naudodami skirtingas kūrybines priemones, papasakojo daugiau kaip 200 mokinių iš 65 Lietuvos mokyklų.

Siekiant sutarti dėl glaudesnio bendradarbiavimo didinant šalies gyventojų finansinį raštingumą, buvo rengiami susitikimai su susijusiomis valstybės institucijomis (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo, Finansų, Socialinės apsaugos ir darbo, Ūkio ir Teisingumo ministerijomis). Sutarta šiam tikslui parengti bendrą valstybės institucijų veiksmų planą finansinio švietimo srityje, kuris būtų įgyvendinamas 2016–2020 m. Priemonių planas nuosekliai ir sistemiškai apims jaunosios kartos tiek formalųjį, tiek neformalųjį ugdymą, taip pat daug dėmesio bus skiriama pedagogų kvalifikacijos kėlimui, o temos glaudžiai siesis su verslumo, inovatyvumo, kūrybiškumo ugdymu.

Bendradarbiaujant su minėtomis institucijomis, daug dėmesio bus skiriama ir dabartiniams finansinių paslaugų ir produktų vartotojams – juos informuojant, praplečiant žinias ir ugdant jų finansinį raštingumą pagal jų gyvenimo etapus ar gyvenimo įvykius.

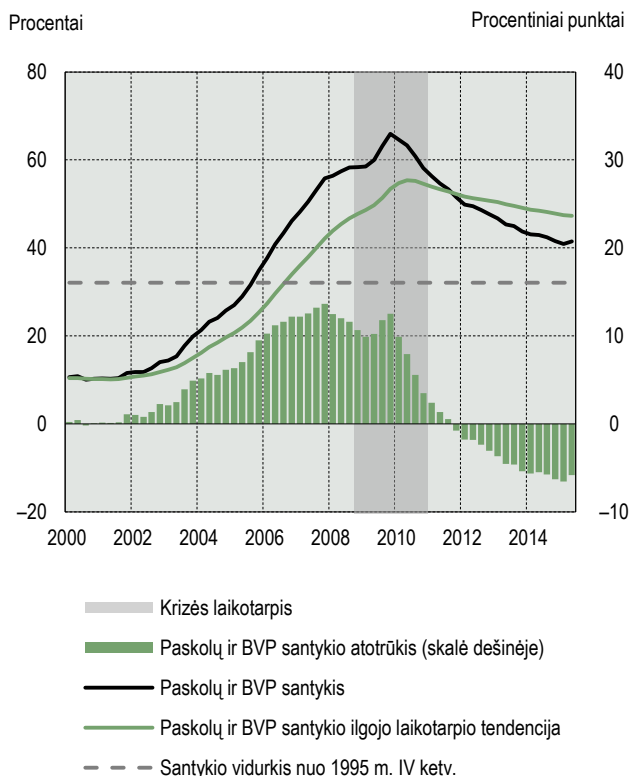
Makroprudencinė politika

Sisteminės rizikos analizė

Lietuvos ne finansų sektoriaus įsiskolinimo lygis per 2015 m. pirmąjį pusmetį reikšmingai nepasikeitė, o kredito raida buvo tvari. 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje, PFĮ suteiktų paskolų privačiam ne finansų sektoriui ir BVP santykis buvo panašus kaip ir metų pradžioje (41,5 %), o palyginti su 2014 m. pirmuoju pusmečiu, sumažėjo 1,5 proc. punkto. Pastarąjį pokytį lėmė tiek sumažėjęs ne finansų sektoriui PFĮ suteiktų paskolų portfelis bei padidėjęs nominalusis BVP. Ne finansų įmonių ir namų ūkių įsiskolinimui nedidėjant, privačiojo sektoriaus kredito atotrūkis nuo ilgalaikės tendencijos buvo neigiamas.

Ne finansų įmonės 2015 m. antrąjį pusmetį vis dar mažino savo finansinį svorį. Per 2015 m. pirmąjį pusmetį ne finansų įmonių įsiskolinimas PFĮ beveik nepakito, tačiau, palyginti su atitinkamu praėjusių metų laikotarpiu – sumažėjo 3,9 proc. PFĮ skolinimui nedidėjant, ne finansų įmonės savo veiklą daugiau finansuoja nuosavomis lėšomis ir aktyviau skolinasi iš tiekėjų. 2015 m. antrojo ketvirčio pabaigoje įmonių skolos tiekėjams buvo 5,2 proc. (0,4 mlrd. Eur) didesnės nei prieš metus. Augantis pelnas (0,6 % per metus) ir mažesni finansiniai įsipareigojimai gerino įmonių galimybes laiku ir nepatiriant finansinių sunkumų atsiskaityti su kreditoriais. 2015 m. antrojo ketvirčio pabaigoje įmonių veiklos pelno (įskaitant nusidėvėjimo sąnaudas) ir finansinių įsipareigojimų santykis sudarė 52,4 proc. (3,8 proc. p. daugiau nei prieš metus).

19 pav. PFĮ suteiktų paskolų privačiam ne finansų sektoriui ir BVP santykio ilgalaikė tendencija ir atotrūkis nuo jos (taikant prognoze papildytą metodą)

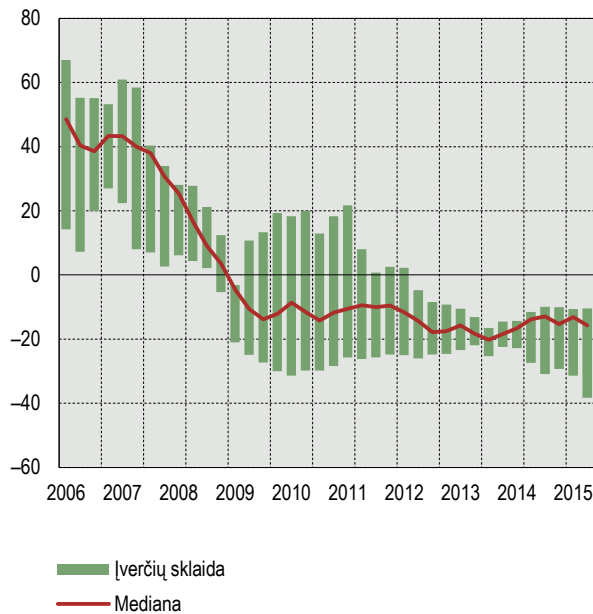

Šaltiniai: Lietuvos statistikos departamentas ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastaba: ilgalaikė tendencija apskaičiuota taikant vienos pusės HP filtrą su glodinimo parametru, lygiu 400 000; prieš taikant filtrą, rodiklis 5 m. į ateitį pratęsiamas 4 ketvirčių svertiniu vidurkiu.

20 pav. Būsto kainų atotrūkis nuo ilgojo laikotarpio vertės įverčių

Faktinių kainų atotrūkis nuo fundamentalios reikšmės, procentai

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

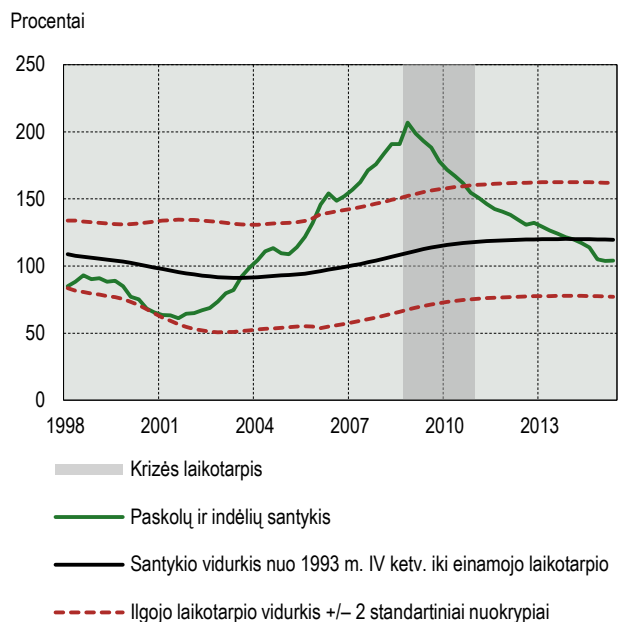
Pastaba: įverčiai yra apskaičiuoti remiantis kainos ir nuomos santykiu, kainos ir pajamų santykiu, ekonometrinio modeliu ir HP filtru.

Nors skolinimas namų ūkiams 2015 m. pirmąjį pusmetį jau didėjo, dėl sparčiau augusių pajamų jis buvo tvarus. 2015 m. antrojo pusmečio pabaigoje namų ūkiams suteiktų paskolų portfelis buvo 1,9 proc. didesnis nei prieš metus. Skolinimas būstui įsigyti padidėjo 1,3, o vartojimo ir kitų paskolų portfelis – 4,4 proc. Kita vertus, metinis vidutinis darbo užmokestis kilo sparčiau (4,7 %), todėl įsiskolinimo lygis toliau mažėjo. Tai kartu su vis dar žemo lygio palūkanų normomis lėmė, kad namų ūkiai vis mažesnę dalį savo pajamų skyrė paskoloms grąžinti.

Didėjo gyventojų polinkis vartojimo poreikius finansuoti brangesnėmis vartojimo paskolomis. Pavyzdžiui, 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje mažųjų vartojimo kreditų (iki 289 Eur) vidutinė metinė palūkanų norma sudarė 96,8 proc. Ne bankų suteiktų vartojimo paskolų portfelis 2015 m. antrojo ketvirčio pabaigoje siekė 386,8 mln. Eur ir buvo 21,9 proc. didesnis nei prieš metus. Tai sudarė apie 1,5 proc. PFI namų ūkiams suteiktų vartojimo paskolų.

Gyvenamosios paskirties nekilnojamojo turto kainos 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje tebebuvo mažesnės už savo ilgojo laikotarpio pusiausvyros reikšmę, atotrūkis per metus pakito nedaug. Nors 2015 m. antrojo ketvirčio pabaigoje būsto kainos Lietuvoje buvo 3,5 proc. didesnės nei prieš metus, praėjusių metų pradžioje šoktelėjusios būsto kainos, susijusios su nepagrįstais lūkesčiais dėl lauktos nacionalinės valiutos pasikeitimo įtakos, nevirto netvariomis tendencijomis. Be to, nekilnojamojo turto rinkos pasiūla į išaugusią paklausą sureagavo itin lanksčiai: rinkos dalyvių duomenimis, per 2015 m. pirmąjį pusmetį Vilniuje buvo pasiūlyta apie 2 010 naujos statybos butų (prieš metus atitinkamu laikotarpiu – 2 300). Dėl to padidėjo neparduotų naujos statybos butų skaičius ir šių metų pirmojo pusmečio pabaigoje buvo 48,4 proc. didesnis nei prieš metus (4 570 butų). Nors pastaruosius keletą mėnesių nekilnojamojo turto rinkoje prekyba vyko kur kas aktyviau nei metų pradžioje, tikėtina, kad toks suaktyvėjimas yra laikinas ir turėtų atslūgti įsigaliojus Atsakingojo skolinimo nuostatams.

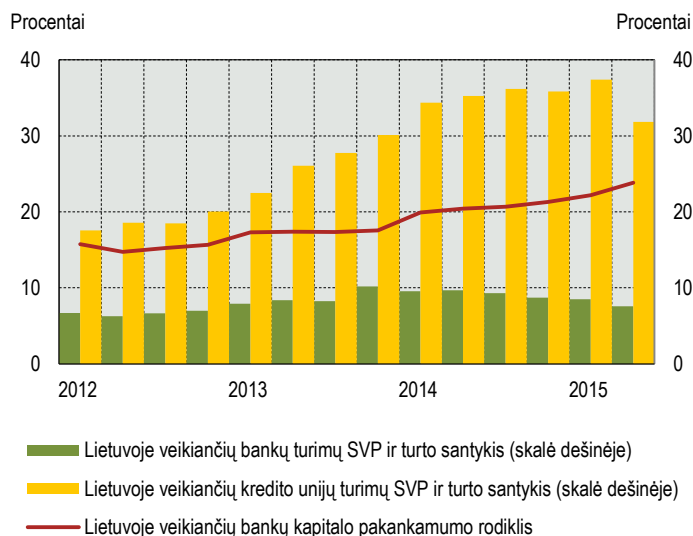
21 pav. PFĮ paskolų privačiajam sektoriui ir privačiojo sektoriaus indėlių (pašalinus sezono įtaką) santykis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Pastabos: laikoma, kad rodiklio raida subalansuota, jei nenukrypsta nuo savo ilgalaikio vidurkio daugiau kaip per 2 standartinius nuokrypius. Standartiniai nuokrypiai apskaičiuoti naudojant 1993 m. ketvirtojo ketvirčio–2006 m. pirmojo ketvirčio duomenis, apimančius tik nuosaikios rodiklio kaitos laikotarpį.

22 pav. Lietuvoje veikiančių bankų ir kredito unijų turimų SVP ir turto santykis bei bankų kapitalo pakankamumo rodiklis

Šaltinis: Lietuvos banko skaičiavimai.

Lietuvoje veikiančių Šiaurės šalių kapitalo bankų priklausomybė nuo patronuojančiųjų bankų veiklos mažėjo. 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje Šiaurės šalių kapitalo bankai buvo suteikę apie 92 proc. Lietuvos bankų sektoriaus paskolų, juose buvo padėta 87 proc. indėlių. Kurį laiką sparčiai kilusios nekilnojamojo turto kainos ir didelis privačiojo sektoriaus įsiskolinimas daro Šiaurės šalių finansų sistemas pažeidžiamas įvairiems šokams. Be to, nors ir užimtumas, ir namų ūkių pajamos yra dideli, reguliuojančių institucijų taikomos ir ketinamos taikyti makroprudencinės politikos priemonės nėra pakankamos susiformavusioms rizikoms apriboti. Kita vertus, Lietuvoje veikiančių PFĮ paskolų ir indėlių santykis 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje sudarė 104,0 proc., t. y. 11,3 proc. mažiau nei prieš metus. Tai rodo, kad Lietuvoje veikiantys bankai didžiąją savo veiklos dalį

finansuoja vietos rinkoje ir yra mažiau priklausomi nuo patronuojančiųjų institucijų suteikiamo likvidumo.

Ilgai vyraujant mažų palūkanų normų aplinkai, didėja investuotojų noras rizikuoti, susidaro prielaidų neprofesionaliesiems rinkos dalyviams tokią aplinką laikyti įprasta ir stiprėja paskatos investuoti į nekilnojamąjį turtą. Euro zonos ūkiui dar tik pradėdant atsigausti, o kainų lygiui krintant, ECB toliau vykdys skatinamąją pinigų politiką, todėl lūkesčiai, kad palūkanų normos bus mažos dar kurį laiką stiprėja. Dėl tokių lūkesčių priimdami sprendimus skolinis kintamųjų palūkanų normų sąlygomis, namų ūkiai gali nepagrįstai neįvertinti tikimybės, kad, ekonominiams rodikliams pasikeitus, palūkanos pradės didėti. Pavyzdžiui, vidutinė būsto paskolų palūkanų norma eurais 2015 m. kovo mėn. sudarė 1,9 proc., tačiau tikėtina, kad, padidėjus infliacijai, ji artės prie du kartus didesnės ilgalaikės vidutinės reikšmės. Šią riziką švelnina nuo 2015 m. lapkričio 1 d. įsigaliojantys Atsakingojo skolinimo nuostatų pakeitimai (žr. skirsnį „Makroprudencinės politikos priemonės“).

Lietuvos finansų sektoriaus atsparumas staigiems rizikos priedų pokyčiams 2015 m. pirmąjį pusmetį stiprėjo. Dėl vyraujančios menkos gražos iš saugaus finansinio turto investuotojai pastaraisiais metais didino rizikingesnių pozicijų paklausą, todėl tiek trukmės, tiek rizikos priedai buvo gerokai žemiau už savo vidurkius. Jeigu pastarieji koreguotųsi sparčiai, daliai investuotojų tai galėtų reikšti didelius nuostolius. Kita vertus, 2015 m. pirmojo pusmečio pabaigoje Lietuvoje veikiančių bankų rinkos pokyčiams jautraus turto – SVP – dalis¹⁵ buvo 2,1 proc. punkto mažesnė nei prieš metus (7,6 %). Šiuo aspektu kredito unių jautrumas buvo didesnis, tačiau jis taip pat mažėjo (nuo 35,2 % iki 31,8 %).

Makroprudencinės politikos priemonės

2014 m. rugsėjo 24 d. priimti Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo pakeitimai¹⁶ įpareigojo Lietuvos banką vykdyti makroprudencinę politiką, kurios tikslas – prisidėti prie finansų sistemos stabilumo apsaugos, įskaitant finansų sistemos atsparumo stiprinimą ir sisteminės rizikos susidarymo mažinimą, kad būtų užtikrintas tvarus finansų sektoriaus įnašas į ekonomikos augimą. Vadovaudamasis šiuo įstatymu, Lietuvos bankas 2015 m. kovo 12 d. patvirtino Makroprudencinės politikos strategiją¹⁷. Joje nustatyti pagrindinis ir tarpiniai makroprudencinės politikos tikslai bei priemonės šiems tikslams pasiekti. Strategijoje apibrėžta makroprudencinės politikos sprendimų priėmimo ir viešinimo bei Lietuvos banko bendradarbiavimo su kitomis institucijomis tvarka. 2015 m. kovo 21 d. į Lietuvos teisę perkeltos pagrindinės KRD IV nuostatos. Šie pakeitimai Lietuvos bankui suteikė teisę Lietuvos finansų įstaigoms taikyti naujus kapitalo rezervus, skirtus struktūrinei ir ciklinei rizikai mažinti.

Anticiklinis kapitalo rezervas yra viena iš priemonių pasiekti svarbiam makroprudencinės politikos tarpiniam tikslui – riboti perteklinį kredito augimą, pernelyg didelį finansinį svertą ir siekti jų išvengti. Ši makroprudencinė priemonė nustatoma kiekvieną ketvirtį įvertinus padėtį kredito ir nekilnojamojo turto rinkoje. KRD IV įpareigoja ES valstybes nares anticiklinio kapitalo rezervą pradėti taikyti nuo 2016 m., tačiau Lietuvos bankas šį reikalavimą įgyvendino anksčiau ir 2015 m. antrąjį ketvirtį nustatė 0 proc. normą, kuri įsigaliojo nuo 2015 m. birželio 30 d. Kadangi disbalansai skolinimo ir būsto rinkose nesusidarė ir trečiąjį ketvirtį, Lietuvos bankas rugsėjo mėn. priėmė sprendimą palikti galioti nustatytą 0 proc. anticiklinio kapitalo rezervo normą. Didesnė nei 0 proc. punkto anticiklinio kapitalo rezervo norma nustatoma, kai identifikuojama, kad dėl nesubalansuotos kredito sektoriaus raidos finansų sistemoje didėja sisteminės rizikos lygis ir kyla pavojus tvariai ūkio raidai.

¹⁵ Dalis SVP bankų balansuose laikomi iki išpirkimo, tačiau, nepalankiai susiklosčius aplinkybėms, bankai gali būti priversti realizuoti ir rinkos verte nevertinamą finansinį turtą, kurio vertė dėl padėties rinkoje taip pat gali būti mažesnė už vertę, parodomą balanse.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Lietuvos banko įstatymo Nr. I-678 8, 11, 27, 51, 55 straipsniai, 2 priedo pakeitimo ir įstatymo papildymo septintuoju skirsniu ir 52 straipsniu įstatymas (2014 m. rugsėjo 18 d., Nr. XII-1097). Teisės aktų registras, 2014 rugsėjo 23 d., Nr. 2014-12712.

¹⁷ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Makroprudencinės politikos strategijos patvirtinimo. 2015 m. kovo 12 d., Nr. 03 31.

Kad būtų užtikrintas atsakingas skolinimasis mažų palūkanų normų sąlygomis ir namų ūkiai būtų apsaugoti nuo perteklinio įsiskolinimo, kai imamos ilgos trukmės paskolos, buvo peržiūrėti Atsakingojo skolinimo nuostatai ir priimti¹⁸ 2015 m. lapkričio 1 d. įsigaliojantys pakeitimai. Dėl įsivyravusių mažų palūkanų normų dabar galiojančio 40 proc. vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykio galimybės apriboti perteklinį įsiskolinimą sumenko, todėl kredito įstaigos turės užtikrinti dar ir tai, kad šis dydis sudarytų ne daugiau kaip 50 proc. skaičiavimams naudojant apytiksliai ilgamečiam vidurkiui lygią 5 proc. palūkanų normą. Be to, namų ūkiai, siekdami mažinti mėnesines paskolos įmokas, neretai yra linkę ilginti paskolos trukmę, tačiau pastarasis sprendimas yra susijęs su dažnesniu paskolų grąžinimo vėlavimu. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos bankas maksimalią paskolos trukmę sumažino nuo 40 iki 30 m. Pakeitimai daryti taip, kad jų poveikis ekonomikos kreditavimui būtų neutralus, nes privačiojo sektoriaus įsiskolinimo lygis 2015 m. pirmąjį pusmetį vis dar mažėjo. Dėl to Atsakingojo skolinimo nuostatomis buvo suteikta lankstumo: kredito įstaigoms sudarytos galimybės per kalendorinius metus suteikti 5 proc. naujų paskolų (vertine išraiška), taikant iki 60 proc. sudarantį vidutinės įmokos dydžio ir pajamų santykį.

Iki 2015 m. pabaigos Lietuvos bankas identifikuos ir paskelbs Lietuvos sisteminės svarbos institucijas, kurioms bus taikomas papildomas kapitalo rezervas. Sisteminės svarbos institucijomis laikomos didelės, glaudžiai su finansų sistema susijusios įstaigos. Finansų įstaigų sistemiskumo riziką mažinantis kapitalo rezervas atliks du pagrindinius vaidmenis: didins šių institucijų atsparumą galimiems nuostoliams ir sumažins jų paskatas prisiimti pernelyg daug rizikos. Nustatant sisteminės svarbos institucijas, bus atsižvelgiama į jų dydį, svarbą šalies ir visos ES finansų sistemai, tarpvalstybinės veiklos sąsajas, įstaigos ir finansų sistemos tarpusavio susietumą. Identifikuotoms sisteminės svarbos institucijoms bus nustatomas papildomas kapitalo rezervas, kuris sudarys 0–2 proc. Sistemiskai svarbių institucijų sąrašas ir joms nustatyti papildomi kapitalo reikalavimai bus atnaujinami kasmet.

Grynieji pinigai

Vykdydamas savo išimtinę teisę leisti pinigus, Lietuvos bankas įstatymų nustatyta tvarka išleidžia į apyvartą ir išima iš jos pinigus, organizuoja pinigų gamybą, gabenimą ir saugojimą, sudaro banknotų ir monetų atsargas.

2015 m. birželio 30 d. Lietuvos bankas į apyvartą, įskaitant kolekcinės eurų monetas ir apyvartinių eurų monetų numizmatinius rinkinius, buvo išleidęs 1 823,0 mln. eurų.

4 lentelė. Grynas pinigų išleidimas

(mln. Eur)

Metai	Ketvirčiai				
	I	II	III	IV	I–IV
2015	1 618,9	204,1	–	–	1 823,0

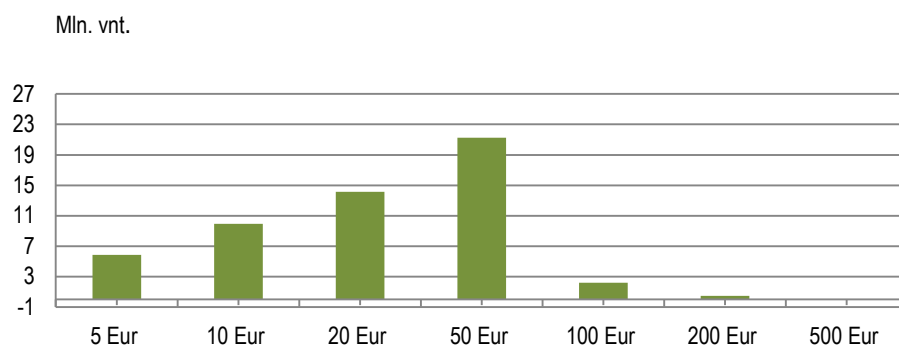
Šaltinis: Lietuvos bankas.

Per 2015 m. pirmuosius du ketvirčius Lietuvos bankas išleido į apyvartą 53,8 mln. vienetų banknotų, jų suma – 1 774,2 mln. Eur, apyvartinių monetų – 138,2 mln. vienetų, jų suma – 48,1 mln. Eur, kolekcinį eurų monetų ir apyvartinių eurų monetų numizmatinių rinkinių – 0,1 mln. vienetų, jų suma – 0,7 mln. Eur.

2015 m. birželio 30 d. 20 ir 50 eurų banknotai (atitinkamai 14,1 mln. ir 21,3 mln. vienetų) sudarė didžiąją Lietuvos banko išleistų į apyvartą eurų banknotų dalį, 1 ir 2 euro centų monetos (atitinkamai 32,9 mln. ir 26,7 mln. vienetų) – didžiąją apyvartinių eurų monetų dalį.

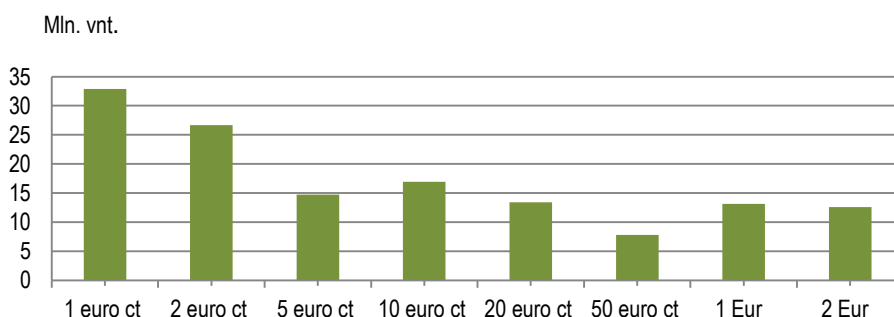
¹⁸ Lietuvos banko valdybos nutarimas dėl Lietuvos banko valdybos 2011 m. rugsėjo 1 d. nutarimo Nr. 03-144 „Dėl atsakingojo skolinimo nuostatų pakeitimo (2015 m. gegužės 28 d. Nr. 03-90)“.

23 pav. Lietuvos banko išleisti į apyvartą eurų banknotai

Šaltinis: Lietuvos bankas.

24 pav. Lietuvos banko išleistos į apyvartą apyvarinės eurų monetos

Šaltinis: Lietuvos bankas.

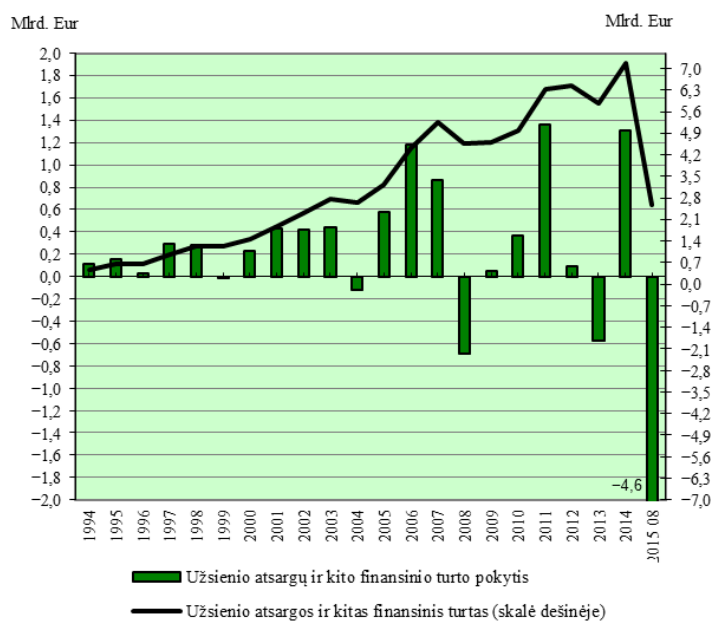
Finansinio turto valdymas

Lietuvos banko įstatyme nustatytas pagrindinis Lietuvos banko tikslas – palaikyti kainų stabilumą. Po euro įvedimo Lietuvos bankas šį tikslą įgyvendina būdamas sudedamąja ECBS dalimi bei dalyvaudamas formuojant ir įgyvendinant euro zonos pinigų politiką. Valdydamas finansinį turtą, Lietuvos bankas siekia užtikrinti Lietuvos ir euro zonos finansų sistemos stabilumą, sudaryti sąlygas sėkmingai vykdyti pinigų politiką, taip pat užtikrinti Lietuvos banko finansinį nepriklausomumą ir sudaryti prielaidas šaliai lengviau absorbuoti ekonominius, finansinius šokus ir kitas ypatingas aplinkybes.

Finansinis turtas

2015 m. sausio 1 d. Lietuvai tapus euro zonos nare, visos Lietuvos banko investicijos eurai ir investicijos užsienio valiuta euro zonos šalyse (tokių investicijų 2014 m. pabaigoje buvo 4 466 mln. Eur) į oficialiųjų tarptautinių atsargų dydį nebeištraukiamos. Dėl šios techninės priežasties oficialiosios užsienio atsargos 2015 m. reikšmingai sumažėjo. Lietuvos banko balanso dydžiui tai įtakos neturėjo. Lietuvos banko turtas šių metų rugpjūčio mėn. buvo 9 011,1 mln. Eur ir buvo didesnis negu 2014 m. pabaigoje (8 039,4 mln. Eur).

25 pav. Užsienio atsargos ir kitas finansinis turtas, nesusijęs su pinigų politikos operacijomis

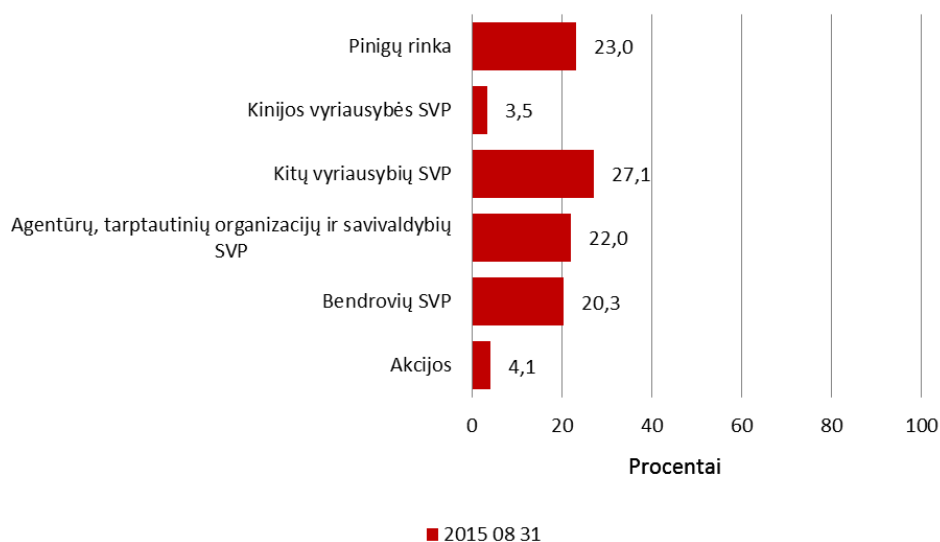
Be to, šalia jau minėto techninio veiksnio, užsienio atsargų dydžio pokyčiams 2014–2015 m. įtakos turėjo ir prieš euro įvedimą sumažėjęs grynujų pinigų apyvartoje kiekis bei su tuo susijęs komercinių bankų atsargų eurai, laikomų centriniame banke, padidėjimas, pastariesiems rengiantis keisti litus į eurus ir jų sumažėjimas įsivedus eurą.

Finansinio turto valdymo politika ir rezultatai

Įsivedus eurą ir reikšmingai sumažėjus likvidumo poreikiui, Lietuvos banko finansinis turtas valdomas prioritetą teikiant jo saugumui. Pelningumo principas taip pat įgavo didesnę reikšmę, tačiau jis ir toliau yra subordinuotas saugumo principo atžvilgiu.

Atžvelgdamas į pasikeitusius Lietuvos banko tikslus tapus Eurosistemos dalimi ir to nulemtus finansinio turto valdymo tikslus, taip pat reaguodamas į pastarųjų metų Europos ir pasaulio ekonomikos bei finansų rinkų raidą, Lietuvos bankas toliau siekė skaidyti investavimo riziką ir didinti tikėtiną investicijų pelningumą per trejų metų investavimo laikotarpį.

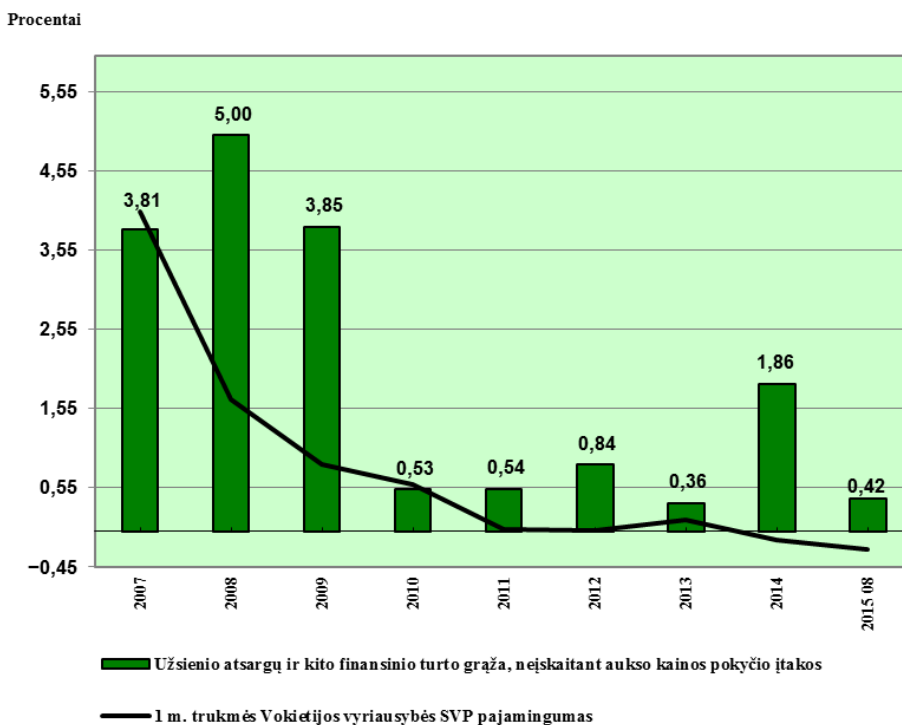
26 pav. Investicijų pasiskirstymas

Finansinio turto saugumas užtikrinamas skaidant investicijas, sudarant sandorius tik su investicinį reitingą turinčiomis finansų institucijomis ir investuojant tik į investicinį reitingą turinčių emitentų SVP. Finansų institucijoms ir emitentams tarptautinių reitingų agentūrų suteiktas investicinis reitingas rodo, kad jų įsipareigojimų nevykdymo tikimybė yra maža. Rugsėjo pabaigoje vidutinis investicijų reitingas buvo AA, o daugiau kaip 30 proc. investicijų buvo suteiktas aukščiausias AAA reitingas.

Vidutinė investicijų grąža nuo metų pradžios sudarė 0,42 proc. Didžioji Lietuvos banko investicijų grąžos dalis buvo gauta iš palankių akcijų kainų ir valiutų kursų pokyčių.

27 pav. Užsienio atsargų ir kito finansinio turto grąža bei 1 m. trukmės Vokietijos vyriausybės SVP pajamingumas

Šaltinis: Lietuvos bankas.

Pastaba: nuo 2015 m. laiku svertą grąžą pakeitė investicijų vertė sverta grąža.

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos

Skatinti patvarų ir veiksmingą mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikimą – viena iš Lietuvos banko funkcijų. Lietuvos bankas teikia atsiskaitymų paslaugas, prižiūri mokėjimo ir VP atsiskaitymo sistemas, koordinuoja Lietuvos rinkos subjektų veiklą vykdant nacionalinius ir tarptautinius projektus. Lietuvos bankas kartu su kitais Eurosistemos centriniiais bankais valdo transeuropinę automatizuotą realaus laiko atskirųjų atsiskaitymų skubių pervedimų eurais sistemą TARGET2. Lietuvos bankas atsakingas už šios sistemos sudedamąją dalį – mokėjimo sistemą TARGET2-LIETUVOS BANKAS. Teikdamas atsiskaitymo paslaugas, Lietuvos bankas taip pat valdo mažmeninių mokėjimų sistemą (LITAS-MMS).

Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūra

Lietuvos bankas, siekdamas patvaraus ir veiksmingo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų veikimo, vykdo sistemų priežiūrą: registruoja sistemas, kurių operatorius nėra Lietuvos bankas, atlieka šių ir paties Lietuvos banko sistemų veiklos stebėseną ir vertina jas pagal sistemų priežiūrinius standartus bei rekomendacijas. 2015 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas vykdė trijų sistemų – mokėjimo sistemos LITAS-MMS, sistemos TARGET2-LIETUVOS BANKAS ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemos (VPAS) – priežiūrą. Prižiūrimos sistemos veikė stabiliai (be

probleminių incidentų), jų operatoriai laikėsi Lietuvos Respublikos atsiskaitymų baigtinumo mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemose įstatyme nustatytų reikalavimų.

Vykdydamas mokėjimo ir VPAS priežiūrą, Lietuvos bankas vadovaujasi Eurosistemos patvirtintais dokumentais – Reglamentu (ES) Nr. 795/2014 dėl priežiūros reikalavimų sistemaiškai svarbioms mokėjimo sistemoms (ECB/2014/28) ir ECB patvirtintomis sistemų priežiūros gairėmis bei su jais suderintu nuo 2015 m. sausio 1 d. pradėjusiu galioti Lietuvos banko valdybos nutarimu patvirtintu Mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūros tvarkos aprašu. Apraše reglamentuota Lietuvos banko atliekamos mokėjimo ir vertybinių popierių atsiskaitymo sistemų priežiūros priemonės, jų taikymo tvarka ir bendradarbiavimas su užsienio kompetentingomis institucijomis – ECB, eurą įsivedusių ES valstybių narių NCB ir kitų šalių institucijomis, atsakingomis už sistemų priežiūrą.

Bendros mokėjimų eurais erdvės projektas

Įvedus eurą Lietuvoje veikiančių bankų ir kitų mokėjimo paslaugų teikėjų prioritetu tapo pasirengimas nuo 2016 m. atitikti SEPA reglamento¹⁹ reikalavimus, kurie suvienodins mažmeninių mokėjimų eurais formas ir vykdymą Europos lygiu. Gyventojai ir įmonės galės mokėjimų eurais nebeskirstyti į vietinius ir tarptautinius, be apribojimų naudoti užsienyje ar Lietuvoje atidarytą sąskaitą, norėdami siųsti ir gauti mokėjimus iš bet kurios SEPA šalies²⁰. Įmonės galės supaprastinti vidaus procesus ir praplėsti paslaugų geografiją, bus palankesnės sąlygos pasireikšti konkurencijai tarp mokėjimo paslaugų teikėjų nacionaliniu ir tarptautiniu lygiais.

2015 m. pirmąjį pusmetį Lietuvos bankas, kaip kompetentinga institucija, atsakinga už tinkamą SEPA reglamento nuostatų laikymosi užtikrinimą, stebėjo ir vertino mokėjimo paslaugų teikėjų (MPT) ir įmonių pasirengimą atitikti SEPA reikalavimus ir naudoti ISO 20022 XML formatą. Ypač daug dėmesio skirta įvertinti Lietuvos mokėjimo paslaugų teikėjų atitiktį Lietuvos banko suformuotiems lūkesčiams parengti MPT vidaus sistemas ir sąsajas su klientais iki 2015 m. liepos 1 d. Tuo tikslu Lietuvos bankas 2015 m. gegužės–birželio mėn. vertino MPT Pasirengimo atitikties SEPA reikalavimams planus ir Komunikacijos su galutiniais klientais planus, apibendrintus planų analizės rezultatus pristatė SEPA koordinavimo komiteto posėdyje, rengė individualius susitikimus su MPT SEPA projektų vadovais ir (arba) SEPA komandomis. Lietuvos bankas nustatė, kad trumpas laikotarpis po euro įvedimo vėlina MPT pasirengimą SEPA reikalavimams. Lietuvos bankas paragino MPT pateikti įmonėms ir viešojo sektoriaus subjektams visą techninę dokumentaciją, reikalingą pasirengti vykdyti SEPA mokėjimus, taip pat sudaryti galimybę įmonėms ir viešojo sektoriaus subjektams atlikti testus. Papildomai paragino bankus greičiau pateikti elektroninės sąskaitos pateikimo ir apmokėjimo paslauga besidominčioms įmonėms visą reikalingą techninę ir komercinę informaciją.

SEPA žinomumui didinti ir aktualiems klausimams aptarti Lietuvos bankas kartu su SEPA koordinavimo komitetu 2015 m. pradžioje suorganizavo tris informacinius SEPA forumus įmonėms, viešojo sektoriaus subjektams (valstybės įstaigoms ir savivaldybėms) ir programinės įrangos kūrėjams. Ypač reikšmingą postūmį informacijos sklaidai turėjo Lietuvos banko kartu su Valstybine mokesčių inspekcija birželio mėn. išsiųsti elektroniniai laiškai tiesiogiai apie 200 tūkst. verslo subjektų. Lietuvos bankas toliau naudojo savo administruojamą specializuotą SEPA interneto svetainę, kurioje buvo paskelbti SEPA komiteto darbo grupių parengti dokumentai. Juose pateikta informacija padės užtikrinti technologiškai sklandų įmonių perėjimą nuo LITAS-ESIS formato prie ISO 20022 XML formato standarto. Lietuvos bankas kartu su bankais paskelbė patarimus įmonėms, kaip pasirengti sklandžiai atlikti mokėjimus nuo 2016 m., išleido naują leidinį apie SEPA „Bendra mokėjimų eurais erdvė. Naujos galimybės Lietuvos mokėjimo paslaugų vartotojams“. Šių metų pradžioje, siekdamas informuoti Lietuvos įmones apie SEPA reikalavimus jau atitinkančias apskaitos programas ir palaikyti programų plėtotojų sprendimą kuo anksčiau prie jų pereiti, Lietuvos bankas SEPA interneto svetainėje pradėjo viešai skelbti „Apskaitos (finansų valdymo) programų, atitinkančių SEPA reikalavimus, sąrašą“. 2015 m. antrąją pusę planuojama toliau aktyviai stebėti MPT ir įmonių

¹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos Reglamentas Nr. 260/2012, kuriuo nustatomi kredito pervedimų ir tiesioginio debeto operacijų eurais techniniai ir komerciniai reikalavimai ir iš dalies keičiamas Reglamentas (EB) Nr. 924/2009

²⁰ SEPA šalys: ES valstybės narės, Norvegija, Islandija, Lichtenšteinas, Monako Kunigaikštystė, Šveicarija ir San Marinas.

pasirengimą SEPA reikalavimams, teikti rekomendacijas ir kitą susijusią pagalbą, siekiant padėti visiems rinkos dalyviams sėkmingai pereiti prie SEPA. Daug dėmesio bus skiriama gyventojų informavimui apie SEPA projektą, jo poveikį ir mokėjimo formos pokyčius.

Nusprendęs įdiegti SEPA reglamento reikalavimus atitinkančią mažmeninių mokėjimų eurais sistemą, Lietuvos bankas sėkmingai vykdė jos kūrimo darbus. Jau 2015 m. gruodžio mėn. SEPA formatams pritaikyta sistema sudarys kredito įstaigoms sąlygas keistis pagal bendrą SEPA standartą parengtais mokėjimo nurodymais ne tik šalies viduje, bet ir siųsti bei gauti juos iš visų Europos ekonominės erdvės šalių kredito įstaigų. Jungtis prie Lietuvos banko sistemos pakviestos ne tik kredito įstaigos, bet ir mokėjimo bei elektroninių pinigų įstaigos – tai, tikimasi, padidins konkurenciją mokėjimų rinkoje.

Valstybės išdo ir kitų institucijų sąskaitų tvarkymas

Vykdydamas Lietuvos banko įstatyme nustatytas valstybės išdo agento funkcijas, Lietuvos bankas 2015 m. pirmąjį pusmetį tvarkė valstybės išdo sąskaitas eurais ir užsienio valiutomis. Šiose sąskaitose laikomus valstybės piniginius išteklius, kaupiamus ir naudojamus Lietuvos Respublikos valstybės išdo įstatyme ir kituose teisės aktuose nustatyta tvarka, valdo Finansų ministerija. Be to, Lietuvos bankas tvarkė ES institucijų ir tarptautinių finansų įstaigų (toliau – kitos institucijos) sąskaitas eurais. Finansų ministerijos valdomose valstybės išdo sąskaitose laikomi piniginiai ištekliai sudarė didžiausią visose sąskaitose esančių lėšų dalį.

2015 m. birželio 30 d. Lietuvos banke buvo tvarkomos 69 valstybės išdo ir kitų institucijų sąskaitos (2014 m. birželio 30 d. – 148). Sąskaitų skaičius sumažėjo po euro įvedimo Lietuvos Respublikoje. Finansų ministerijai uždarius buvusias sąskaitas litais. Šios sąskaitos atidarytos ir tvarkomos Lietuvos banke vadovaujantis Lietuvos Respublikos, Lietuvos banko ir ECB teisės aktais.

Lietuvos bankas teikia valstybės išdui ir kitoms institucijoms šias bankines paslaugas: perveda lėšas pagal išteklių valdytojų mokėjimo nurodymus, įskaito lėšas į sąskaitas, keičia valiutas, rengia ir teikia sąskaitų išrašus bei kitą informaciją. Per 2015 m. pirmąjį pusmetį, vykdant Finansų ministerijos ir kitų institucijų mokėjimo nurodymus, atlikta 336,6 tūkst. kredito pervedimų, jų apyvarta sudarė 13,437 mlrd. Eur.

Dalyvavimas Europos centrinių bankų sistemoje ir tarptautinis bendradarbiavimas

Lietuvos bankas dalyvavo Eurosistemos ir ECBS sprendimų priėmimo procesuose, ES institucijų ir Europos finansų priežiūros institucijų sistemos veikloje, atstovavo Lietuvai tarptautinėse finansų organizacijose, palaikė ryšius su kitų šalių NCB ir kredito reitingų agentūromis.

Dalyvavimas Eurosistemoje ir Europos centrinių bankų sistemoje

Lietuvos bankas yra ECBS, kurią sudaro ECB ir visų ES valstybių narių NCB, narys. Nuo 2015 m. sausio 1 d. Lietuvos bankas tapo ir Eurosistemos, kurią sudaro ECB ir euro zonos NCB, nariu bei BPM dalyviu. BPM yra finansų priežiūros institucijų sistema, kurią šiuo metu sudaro ECB ir valstybės narės, kurių valiuta yra euro. Eurosistemos ir ECBS darbas vyksta ES NCB atstovams dalyvaujant ECB valdančios tarybos, bendrosios tarybos, priežiūros valdybos bei ECBS komitetų ir jų darbo grupių veikloje.

Lietuvos banko valdybos pirmininkas du kartus per mėnesį dalyvauja ECB valdančiosios tarybos susitikimuose, kur priimami sprendimai dėl euro zonos pinigų politikos ir kitų su Eurosistema susijusių klausimų. ECB valdančioji taryba taip pat atsakinga už tai, kad veiksmingai ir nuosekliai veiktų BPM. Svarbiausios 2015 m. Valdančiojoje taryboje vykusios diskusijos buvo susijusios su Eurosistemos išplėstinės turto pirkimo programos vykdymu ir padėties Graikijoje vertinimu.

Lietuvos banko valdybos pirmininkas ir toliau keturis kartus per metus dalyvauja ECB bendrosios tarybos susitikimuose, kur kartu su visais ES valstybių narių NCB vadovais vertina ES valstybių narių

makroekonominę padėtį, pinigų ir finansų rinkų raidą. ECB bendroji taryba yra ECB sprendimus priimančias organas, kuris veiks tol, kol bus valstybių narių, neįsivedusių euro.

Kasdienis ECBS darbas vyksta ES NCB atstovams dalyvaujant ECBS komitetų ir jų darbo grupių veikloje. Lietuvos banko, kaip ir kitų euro zonos valstybių narių NCB, atstovai dalyvauja 17 Eurosistemos ir ECBS komitetų ir jų įsteigtų darbo grupių veikloje, sprenddami įvairius su centrinių bankų veikla susijusius klausimus: pinigų politikos, rinkos operacijų, apskaitos, finansinio stabilumo, mokėjimo sistemų, eurų banknotų, statistikos, tarptautinių ryšių, komunikacijos ir kt.

Nuo 2015 m. pradžios Lietuvos bankas taip pat pradėjo dalyvauti ir praėjusių metų rudenį darbą pradėjusio BPM veikloje. BPM – pirmasis kuriamos Europos bankų sąjungos elementas, kuriuo siekiama užtikrinti Europos bankų sistemos saugumą ir patikimumą, padidinti finansinę integraciją ir stabilumą Europoje. Lietuvos banko valdybos narys dalyvauja Priežiūros valdybos, kuri paprastai posėdžiauja du kartus per mėnesį, veikloje. Priežiūros valdyboje svarstomi įvairūs su ECB tiesiogiai prižiūrimais bankais susiję klausimai.

Lietuvos bankas stebi ECBS sprendimų, priimamų rašytinių procedūrų metu, eigą, taip pat, vertindamas galimą jų poveikį, teikia pastabas ir siūlymus. 2015 m. su ECB buvo konsultuojamasi dėl makroprudencinės politikos strategijos, dėl oficialiosios statistikos organizavimo naujo teisinio reglamentavimo ir dėl Lietuvos banko paskyrimo pertvarkymo institucija.

Lietuvos bankas yra pasirašyto ECB kapitalo dalininkas. Pasirašyti ir turėti ECB kapitalo gali tik ES šalių NCB. Euro zonos valstybių narių NCB priklauso 70 proc. viso ECB kapitalo, o kitus 30 proc. dalijasi ne euro zonos valstybių narių NCB. NCB dalių ECB kapitalo pasirašymo rakte svoris nustatomas pagal atitinkamų valstybių narių bendro gyventojų skaičiaus ir bendrojo vidaus produkto dalį. Šie svoriai koreguojami kas penkerius metus arba tada, kai į ES įstoja nauja valstybė narė. Lietuvos bankui tenkanti pasirašyto ECB kapitalo dalis – 0,4132 proc., sudaranti 44 728 929,21 euro. Nedalyvaudamas euro zonoje, Lietuvos bankas buvo apmokėjęs 3,75 proc. šios pasirašyto ECB kapitalo dalies. Lietuvai prisijungus prie euro zonos, Lietuvos bankas į ECB kapitalą pervedė likusią 43 051 594,36 euro dydžio įmoką.

Dalyvavimas ES institucijų ir Europos finansų priežiūros institucijų sistemos veikloje

Lietuvos bankas palaiko glaudžius ryšius su ES Ekonomikos ir finansų reikalų (ECOFIN) taryba ir EK, pagal savo kompetenciją teikia nuomonę ir vertinimus formuojant Lietuvos Respublikos poziciją ECOFIN taryboje svarstomais klausimais. Lietuvos banko valdybos pirmininkas dalyvauja neformaliuose ECOFIN tarybos susitikimuose. Juose ES valstybių narių finansų ministrai ir centrinių bankų valdytojai aptaria aktualius ekonomikos ir finansų klausimus, tariaisi dėl būtinų teisinių ir politinių sprendimų. Be to, Lietuvos banko atstovai dalyvauja Ekonomikos ir finansų komiteto (EFK) – ECOFIN tarybos patariamojo komiteto – veikloje.

2015 m. vykusią neformalią ECOFIN tarybos posėdžių metu daugiausia dėmesio skirta diskusijoms dėl ekonominės ir pinigų sąjungos (EPS) ateities, ypač dėl veiksmų, kurių būtina imtis siekiant greičiau užbaigti bankų sąjungos kūrimą, sukurti ES kapitalo rinkų sąjungą, taip pat paskatinti ekonomikos augimui būtinas struktūrines reformas ir šalinti joms iškylančias kliūtis. EFK posėdžiuose diskutuota dėl tarptautinio bendradarbiavimo finansinių paslaugų srityje, bendro pertvarkymo mechanizmo įgyvendinimo, EK iniciatyvos dėl Kapitalo rinkų sąjungos sukūrimo ir pagrindinių EPS reformų kryptį, pasiūlytų Penkių pirmininkų pranešime „Europos ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimas“.

Lietuvos bankas taip pat dalyvauja ESRV bendrosios valdybos ir jos Patariamojo techninio komiteto darbe. Kaip įprastai, daugiausia dėmesio skirta nuolatiniam ES finansų sistemoje kylančių rizikų ir grėsmių stebėjimui ir nustatymui. Naudodamasi ES teisės aktų dėl bankų veiklos KRD IV ir KRR suteiktais įgaliojimais, nacionalinės makroprudencinės priežiūros institucijos savo nuožiūra taikė makroprudencines priemones, taip įtvirtindamos makroprudencinę politiką Europoje. Atidžiai stebimas mažų palūkanų normų poveikis finansiniam stabilumui, mažas bankų, draudimo įmonių ir pensijų bei investicinių fondų pelningumas dabartinėmis rinkos sąlygomis, daug dėmesio skiriama ir turimų valstybės SVP pozicijų reguliavimui.

Prižiūrėdamas finansų rinką, Lietuvos bankas aktyviai dalyvauja Europos institucijų, atsakingų už mikroprudencinę priežiūrą (Europos bankininkystės institucijos (EBI), Europos draudimo ir profesinių pensijų institucijos (EIOPA) bei Europos vertybinių popierių ir rinkų institucijos (ESMA)), veikloje sprendžiant ES finansų rinkai aktualius klausimus ir deramai išreiškiant Lietuvos banko poziciją.

Bendradarbiavimas su TVF

Lietuvos bankas glaudžiai bendradarbiavo su TVF ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis, reitingų agentūromis, NCB. Ypač intensyviai buvo bendradarbiaujama su TVF, kurio aukščiausiam valdymo organe – Valdytojų valdyboje – Lietuvos Respublikai atstovauja Lietuvos banko valdybos pirmininkas.

Lietuvos ir TVF dvišalio bendradarbiavimo pagrindas – kasmetinės ekonominės konsultacijos pagal TVF steigimo sutarties IV straipsnį. 2015 m. Lietuvos ekonominių konsultacijų, kurios TVF vykdančiojoje valdyboje vyko gegužės mėn., metu palankiai įvertinta Lietuvos vykdyta atsakinga ekonominė politika, nulėmusi subalansuotą ekonomikos augimą, sustiprinusi viešuosius finansus ir sudariusi geras galimybes Lietuvai įsivesti eurą. TVF palankiai įvertino Lietuvos banko žingsnius stiprinant bankų sektorių bei sprendžiant kredito unijų problemas ir pabrėžė, kad veiksminga finansų sektoriaus priežiūra sustiprino Lietuvos finansų sistemos atsparumą.

2015 m. balandžio mėn. Vašingtone vyko TVF ir Pasaulio banko pavasariniai susitikimai. Jų metu vertintos pasaulio ekonomikos perspektyvos, aptarti finansinio stabilumo, tarptautinės finansų architektūros ir tarptautinių finansų institucijų vaidmens jai sustiprinti klausimai. Susitikimų darbotvarkėje dominavo tarptautinės makroekonominės aplinkos, pinigų politikos suregulavimo ir finansų sistemos pertvarkos klausimai. Daug dėmesio skirta regioninės stebėsenos stiprinimui.

III. EURO ĮVEDIMAS LIETUVOJE

2015 m. sausio 1 d. Lietuva tapo devynioliktąja euro zonos nare. Lietuvos bankas tapo Eurosistemos dalimi ir kartu su ECB bei kitų euro zonos šalių centriniais bankais nuo šiol dalyvauja priimančiais sprendimus dėl euro zonos pinigų politikos nustatymo ir įgyvendinimo, ECB užsienio atsargų valdymo, euro zonos bankų priežiūros vykdymo ir dėl kitų svarbių finansinių klausimų.

Lietuvos bankų sistema sėkmingai įveikė euro įvedimo iššūkius: bankų paslaugų infrastruktūra buvo laiku pertvarkyta dirbti su eurai, mokėjimo kortelių ir bankomatų veiklos pertrūkiai buvo mažesni, nei planuota, grynųjų pinigai pakeisti be didesnių trikdžių. „Eurobarometro“ apklausų duomenimis, 86 proc. Lietuvos gyventojų teigia, kad euro įvedimas praėjo sklandžiai ir efektyviai²¹. Valiutos pakeitimą, kaip gerai organizuotą ir sklandų, įvertino ir tarptautinės institucijos – EK ir ECB.

2015 m. birželio 30 d., įvykdžiusios nustatytus tikslus, darbą baigė Lietuvos banko vadovaujamos nacionalinės darbo grupės, koordinavusios grynųjų pinigų, visuomenės informavimo ir konvergencijos kriterijų stebėsenos klausimus. Veiklą užbaigė ir Lietuvos banko euro įvedimo klausimų koordinavimo komitetas bei nuolatinę Lietuvos banko veiklos planę dėl euro įvedimo numatytų priemonių įgyvendinimo stebėseną vykdžiusi įsteigta speciali darbo grupė.

Lietuvos bankas euro įvedimo metu ir po euro įvedimo aktyviai bendradarbiavo su kitomis valstybės institucijomis, komerciniais bankais, Lietuvos paštu. Toliau šiame skirsnyje apžvelgiami pagrindiniai euro įvedimo darbai, atsižvelgiant į sritis, kuriose Lietuvos bankui tenka svarbiausias vaidmuo. Plačiau apie pasirengimą euro įvedimui taip pat skaitykite Lietuvos banko 2014 metų ataskaitoje.

Grynųjų pinigų pakeitimas

Apsirūpinimas eurų banknotais ir monetomis bei litų išėmimas iš apyvartos vyko sklandžiai. Grynųjų pakeitimą lengvino 2014 m. pabaigoje sumažėjęs grynųjų litų apyvartoje kiekis ir 2014 m. spalio mėn. prasidėjęs išankstinis eurų paskirstymas bankams, o gruodžio mėn. – ir verslo subjektams. Iki 2014 m. gruodžio 31 d. Lietuvos bankas komerciniams bankams išankstinio pirminio eurų paskirstymo metu išdavė 193,1 mln. vnt. eurų monetų ir 36,1 mln. vnt. eurų banknotų. Komerciniai bankai išankstinio antrinio eurų paskirstymo metu klientams išdavė 95,6 mln. vnt. monetų ir 9,5 mln. vnt. banknotų.

Neatlygintinis litų keitimas į eurus fiksuotu kursu – 3,4528 lito už eurą – prasidėjo 2015 m. sausio 1 d. Litai į eurus neatlygintinai Lietuvos pašte ir kai kuriose kredito unijose buvo keičiami 60 kalendorinių dienų nuo euro įvedimo, visuose komerciniuose bankuose – pusę metų. Dalyje komercinių bankų padalinių jie bus keičiami visus metus. Lietuvos banke litai į eurus neatlygintinai bus keičiami neribotą laiką.

Neatlygintinį keitimą vykdė 344 komercinių bankų padaliniai, 330 Lietuvos pašto skyrių, 14 kredito unijų padalinių ir 3 Lietuvos banko kasos. Intensyviausiu valiutos keitimo metu komerciniuose bankuose, Lietuvos banke ir Lietuvos pašte buvo imtasi papildomų organizacinių priemonių: prailgintas darbo laikas, pasitelkiama papildomų darbuotojų, dirbama poilsio ir švenčių dienomis. 2015 m. sausio pirmąją veikė 43 neatlygintinio keitimo vietos visose Lietuvos apskrityse.

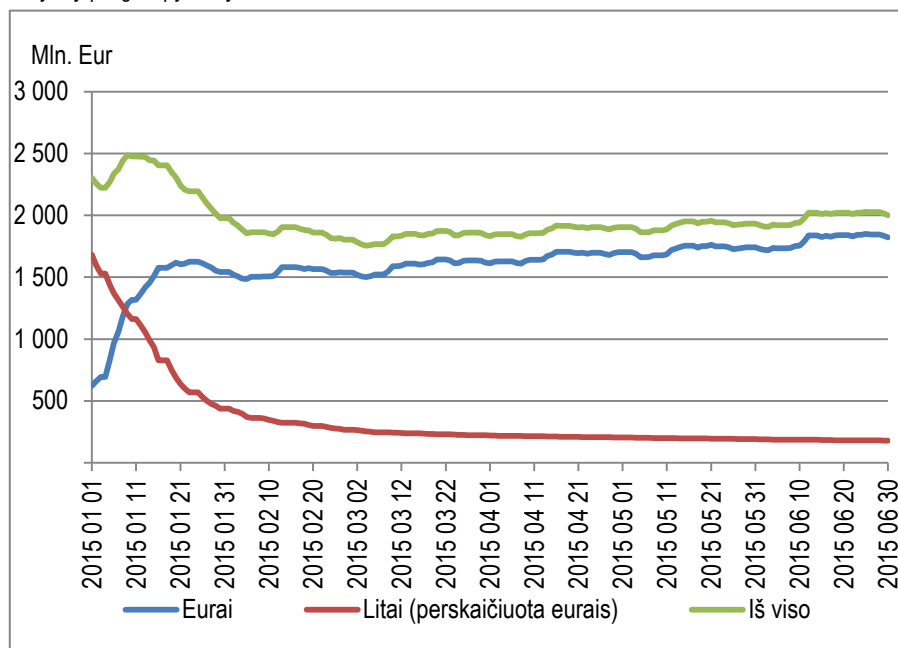
Per 2015 m. pirmąjį pusmetį neatlygintinai iškeista daugiau nei 3 mlrd. Lt: komerciniuose bankuose – 2,1 mlrd., Lietuvos pašte – 829 mln., Lietuvos banke – 71 mln., kredito unijose – 9,4 mln. Lt. Iš viso buvo atlikta beveik 1,5 mln. neatlygintinio keitimo operacijų.

Siekiant palengvinti perėjimą prie naujosios valiutos, Lietuvoje, įvedus eurą, 2015 m. sausio 1–15 d., mokant už prekes ir paslaugas, grynaisiais pinigais buvo galima atsiskaityti ir litais. 2015 m. sausio 16 d. euras tapo vienintele teisėta, privaloma priimti atsiskaitymams, mokėjimo priemone.

²¹ http://ec.europa.eu/economy_finance/articles/pdf/f1412_report_final_en.pdf.

Jau 2015 m. sausio 9 d. apyvartoje eurų suma viršijo litų sumą, t. y. apyvartoje buvo 1 282,8 mln. eurų (51,6 %) ir 1 204,8 mln. eurų litais (48,4 %).

28 pav. Grynieji pinigai apyvartoje

2015 m. birželio 30 d. duomenimis, apyvartoje buvo likę 12,1 mln. vnt. litų banknotų (jų vertė sudarė 479,8 mln. Lt) ir 864,9 mln. vnt. litų monetų (jų vertė – 117,8 mln. Lt). Iš viso nuo 2014 m. pradžios iki 2015 m. birželio 30 d. iš apyvartos išimta 87 proc. (80,8 mln. vnt.) litų banknotų ir 26 proc. (301,1 mln. vnt.) litų monetų. 2015 m. sausio–birželio mėn. iš apyvartos išimta 44,3 mln. vnt. litų banknotų ir 225 mln. vnt. litų monetų.

Visuomenės informavimo veikla

Lietuvos bankas kartu su ECB vykdė aktyvią informavimo apie grynuosius pinigus kampaniją. Vienas iš svarbiausių jos tikslų buvo supažindinti visuomenę su ES bendrąja valiuta – eurų monetomis ir banknotais, jų apsaugos priemonėmis, kad gyventojai būtų kuo geriau pasirengę apsisaugoti nuo galimų apgavysčių, nesusipratimų ir pan.

Informavimui apie eurą veiksmingai panaudoti leidiniai, vyko informacinės ir šviečiamosios paskaitos, parodos, kitokie renginiai įvairioms visuomenės grupėms, siunčiami pranešimai žiniasklaidai, organizuotos spaudos konferencijos. Lietuvos bankui susitarus su trimis didžiausiais šalies mobiliojo ryšio operatoriais, jų lėšomis gyventojai buvo informuoti apie svarbiausius euro įvedimo aspektus trumposiomis žinutėmis (SMS). Informacija apie eurų banknotus gyventojus pasiekė per bankų, prekybininkų, paslaugų teikėjų, oro uostų ir kitų įstaigų valdomus informacinius ekranus. Mokinių, jų tėvų ir mokytojų informavimui panaudoti jiems įprasti elektroniniai dienynai. Dėmesio informavimo kampanijos metu skirta ir tautinių mažumų informavimui (išplatinti leidiniai apie eurą lenkų ir rusų kalbomis). Naujoji valiuta pristatyta akliesiems ir silpnaregiams, klausos negalią turintiems asmenims. Daug dėmesio skirta grynųjų pinigų tvarkytojų, kasininkų supažindinimui su grynaisiais eurai. Artėjant euro įvedimui, Lietuvos bankas intensyviai ragino verslininkus iš anksto apsirūpinti grynaisiais eurai, kad perėjimas prie naujosios valiutos būtų sklandus. Įvedus eurą, skelbiama informacija apie grynųjų litų keitimo į eurus sąlygas ir vietas.

Lietuvos banko ir ECB organizuotos informavimo apie grynuosius eurus kampanijos intensyviausias etapas buvo 2014 m. gruodžio viduryje–2015 m. sausio viduryje: skelbtos lauko, spaudos, interneto, TV reklamos, per televiziją ir informavimo partnerių vaizdo ekranuose rodyti trumpi informaciniai filmai „Euras atvyksta į Lietuvą. Pažink naujuosius pinigus“ ir „Euras atvyksta į Lietuvą. Kelionė“, juos kuriant dalyvavo ir Lietuvos bankas. Ši kampanija davė teigiamų rezultatų: remiantis Lietuvos banko

užsakymu atliktų reprezentatyvių apklausų duomenimis, nuo 2014 m. lapkričio iki 2015 m. sausio pabaigos–vasario pradžios net 38 proc. punktais (nuo 46 iki 84 %) išaugo gyventojų, galinčių įvardyti bent vieną eurų banknotų apsaugos priemonę, dalis.

Lietuvos banko kartu su kitomis valstybės institucijomis (Finansų ir Ūkio ministerijomis, Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba ir kt.) organizuota euro informacinė kampanija, bendradarbiaujant su ECB ir EK, taip pat davė teigiamų rezultatų. Iš „Eurobarometro“ apklausų²² duomenų matyti, kad Lietuvos gyventojų informuotumas apie eurą vis didėjo: 2013 m. balandžio mėn. tik 41 proc. jų sutiko, kad yra gerai (labai gerai ir pakankamai gerai) informuoti, 2014 m. balandžio mėn. – jau 50, 2014 m. rugsėjo mėn. – 70, 2015 m. sausio mėn. – net 92 proc.. Be to, nuosekliai didėjo ir gyventojų pritarimas eurui kaip bendrajai ES valiutai: 2013 m. pavasarį pritarimas eurui siekė tik 40, 2014 m. pavasarį – 50, o 2014 m. lapkričio mėn., prieš euro įvedimą, – 63 proc.²³ Nuo 2015 m. sausio pabaigos iki vasario pradžios vykdytos reprezentatyvios visuomenės apklausos duomenimis, Lietuvoje euro įvedimą palankiai arba palankiau vertina 68 proc. gyventojų²⁴.

Vartotojų interesų apsauga euro įvedimo laikotarpiu

Siekdamas užtikrinti tinkamą finansinių paslaugų vartotojų (toliau – vartotojai) interesų apsaugą euro įvedimo metu, Lietuvos bankas jau 2014 m. pradžioje identifikavo galimas rizikas, su kuriomis gali susidurti vartotojai, ir ėmėsi priemonių minėtoms rizikoms valdyti. Buvo patvirtintos Klientų informavimo apie euro įvedimo pasekmes sutartiniams santykiams gairės, jų tikslas – atkreipti Lietuvos banko prižiūrimų finansų rinkos dalyvių dėmesį į svarbiausius klientų informavimo principus, siekiant juos visapusiškai informuoti apie praktinius euro įvedimo aspektus, euro įvedimo įtaką tarpusavio (finansų rinkos dalyvių ir jų klientų) sutartiniams santykiams ir su tuo susijusius kitus pasikeitimus.

Igyvendinant teisės aktuose nustatytas euro įvedimo Lietuvos Respublikoje priežiūros priemones, per 2014 m. rugsėjo–2015 m. birželio mėn. peržiūrėtos 50 finansų rinkos dalyvių (7 Lietuvos banko licenciją turinčių komercinių bankų, 6 užsienio bankų filialų, 8 mokėjimo įstaigų, turinčių mokėjimo įstaigos licenciją, 2 finansų maklerio įmonių, 2 elektroninių pinigų įstaigų, 8 kredito unijų, 9 vartojimo kredito davėjų, 6 draudikų, vykdančių gyvybės draudimo veiklą, ir 2 draudikų, vykdančių ne gyvybės draudimo veiklą) interneto svetainės. Įvertinus jose pateiktą informaciją apie finansų rinkos dalyvių teikiamų paslaugų įkainius, buvo nustatyta trūkumų, daugiausia susijusių su taikomų įkainių nurodymu tik viena valiuta ir neteisingu jų perskaičiavimu bei apvalinimu iš litų į eurus, o nuo 2015 m. sausio 1 d. – iš eurų į litus.

Visi subjektai, kurių interneto svetainėse buvo nustatyta trūkumų, apie juos buvo informuoti, atsižvelgė į Priežiūros tarnybos nurodymus juos ištaisyti ir tai padarė laiku.

Euro įvedimo priežiūros vykdymo laikotarpiu taip pat buvo išnagrinėti 23 vartotojų skundai dėl galimų euro įvedimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimų pažeidimų. Atlikus vertinimą, nustatyta, kad didžioji dalis (73 %) skundų buvo nepagrįsti, o galimai pagrįstų arba pagrįstų skundų atvejais buvo kreiptasi į finansų rinkos dalyvius, kurie ėmėsi veiksmų pašalinti vartotojo skundžiamas aplinkybes.

Prisijungimas prie bankų sąjungos

Lietuvos bankas jau beveik metai dalyvauja BPM veikloje. Nuo 2015 m. sausio 1 d. Lietuvai prisijungus prie BPM, Lietuvos bankas dalyvauja priimant sprendimus dėl daugiau kaip šimto didžiausių euro zonos šalyse veikiančių bankų (taip pat ir Lietuvoje veikiančių AB SEB banko, „Swedbank“, AB, ir AB DNB banko) riziką ribojančios priežiūros (išskyrus pinigų plovimo prevenciją), įskaitant geriausios euro zonos praktikos taikymą, riziką ribojančių reikalavimų nustatymą, jų

²² http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_402_sum_en.pdf.

²³ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb82/eb82_first_en.pdf.

²⁴ Lietuvos banko užsakymu apklausą atliko sociologinių tyrimų bendrovė „BERENT Research Baltic“. Išsamesnius tyrimo rezultatus rasite Lietuvos banko interneto svetainėje (http://www.lb.lt/n25062/euras_visuomenes_nuomones_tyrimas.pdf).

laikymosi priežiūrą, bet tuo neapsiribojant. Nepaisant to, kad ECB yra tiesiogiai atsakingas už trijų didžiausių Lietuvoje veikiančių bankų priežiūrą, BPM yra sukonstruotas taip, kad ECB, prižiūrėdamas šiuos bankus, intensyviai pasitelkia Lietuvos banko patirtį ir išteklius. Šiems bankams prižiūrėti ECB įsteigtose jungtinės priežiūros grupėse (angl. Joint Supervisory Teams) dalyvauja Lietuvos banko ekspertai: analizuoja bankų verslo modelį, rizikos lygį ir jos valdymą, vidaus kontrolę, stebi, kaip bankai laikosi riziką ribojančių reikalavimų ir teikia pasiūlymus dėl šių reikalavimų lygio, konsultuoja ECB nacionalinių teisės aktų taikymo klausimais, teikia priežiūrai skirtą informaciją. Nors ECB nėra tiesiogiai atsakingas už mažesnių Lietuvoje veikiančių bankų priežiūrą, tačiau dalyvauja juos prižiūrint, siekia suderinti mažesnių bankų priežiūrą euro zonos mastu. Į šiuos procesus įtrauktas ir Lietuvos bankas: banko ekspertai dalyvauja atitinkamose ECB darbo grupėse, teikia ECB priežiūrai skirtą informaciją apie mažesnius Lietuvoje veikiančius bankus.

IV. LIETUVOS BANKO VEIKLOS ORGANIZAVIMAS

Misija, vertybės ir etika

Lietuvos banko misija – siekti darnios ir tvarios šalies ekonominės plėtros, įgyvendinant pinigų ir makroprudencinę politiką, puoselėjant šalies finansų sistemos patikimą ir efektyvų funkcionavimą.

Lietuvos banko vizija – pažangus, iniciatyvus ir atvirai veikiantis centrinis bankas – Eurosistemos narys, optimaliais ištekliais kuriantis kuo didesnę naudą visuomenei.

Kasdienėje veikloje Lietuvos bankas vadovaujasi šiomis institucinėmis vertybėmis:

Ištikimybė visuomenės interesams: kiekvienas sprendimas priimamas taip, kad geriausiai tarnautų visuomenės interesams.

Kompetencija ir kokybė: instituciniai sprendimai ir vertinimai grindžiami tarnautojų profesiniu išmanymu ir kokybišku darbu.

Veiklos skaidrumas: periodiškai teikiama objektyvi ir išsami informacija apie veiklą, aiškinami ir pagrindžiami sprendimai bei jų motyvai.

Etiką reglamentuoja Lietuvos banko tarnautojų etikos kodeksas. Kodekso principai nustatyti siekiant sukurti kūrybingą, geranorišką darbo aplinką, ugdyti pagarbą bendradarbiams ir kitiems asmenims, užtikrinti nepriklausomumą ir gerą reputaciją, didinti visuomenės pasitikėjimą Lietuvos banku ir stiprinti tarnautojo autoritetą. Viešųjų ir privačių interesų tinkamą atskyrimą reglamentuoja Viešųjų ir privačių interesų derinimo Lietuvos banke aprašas.

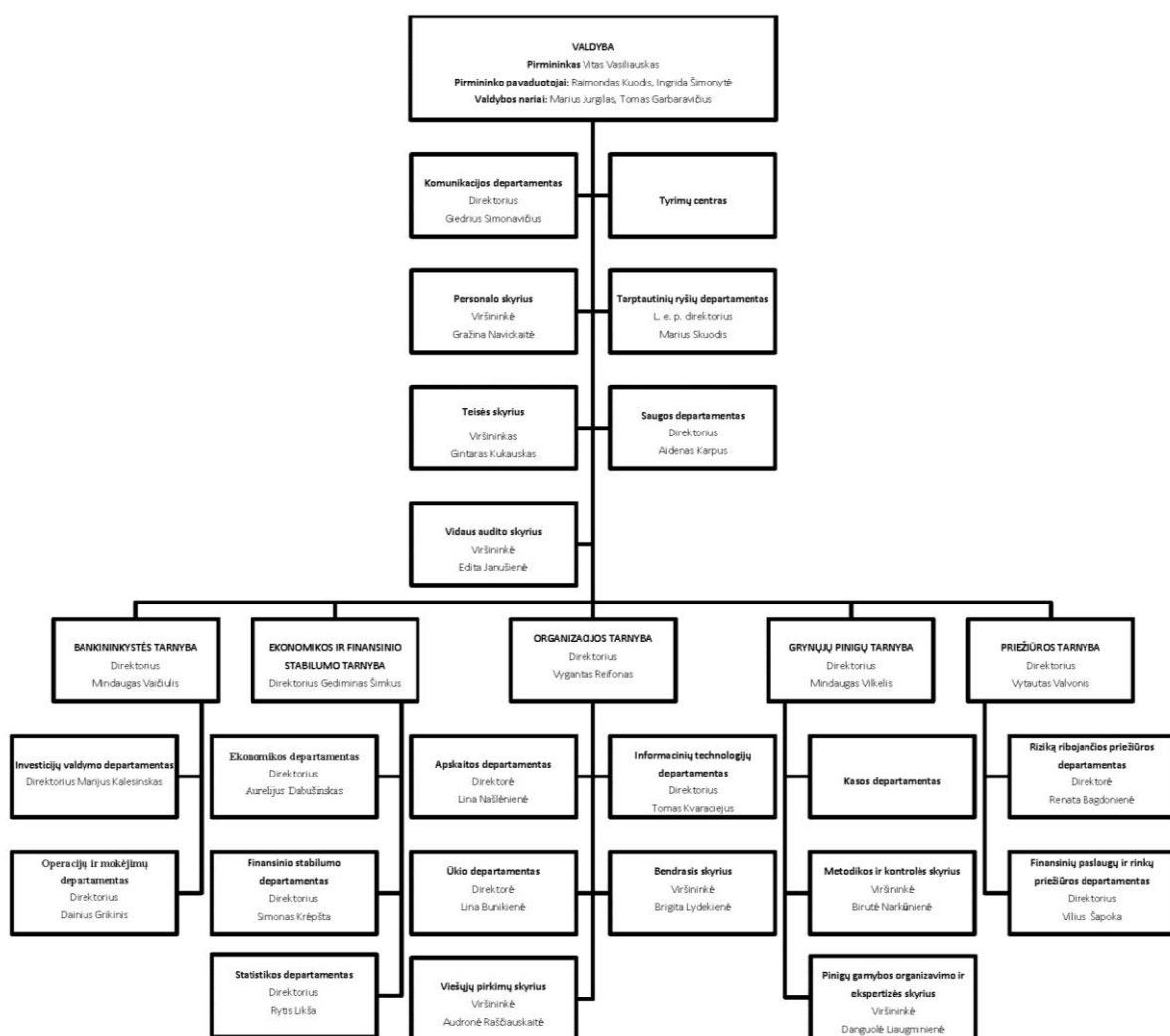
Personalas

2015 m. birželio 30 d. Lietuvos banke faktiškai dirbo 624 tarnautojai (iš jų 40 dirbo pagal terminuotas darbo sutartis), t. y. 0,6 proc. mažiau negu 2014 m. pabaigoje²⁵. Didžioji dauguma tarnautojų terminuotai buvo įdarbinti dėl euro įvedimo projekto įgyvendinimo.

2015 m. pradžioje Lietuvos banko valdyba patvirtino Priėmimo į tarnybą Lietuvos banke tvarkos aprašą (paskelbtas Teisės aktų registre), reglamentuojantį priėmimo į tarnybą Lietuvos banke būdus, etapus ir terminus.

²⁵ Į šį skaičių neįtraukta 17 tarnautojų, kuriems buvo suteiktos vaiko priežiūros arba nemokamos atostogos jų darbo ECB ar TVF laikotarpiu.

29 pav. Organizacinė schema

Lietuvos bankas
Gedimino pr. 6, LT-01103 Vilnius
Tel. (8 5) 268 0029, faks. (8 5) 268 0038
<http://www.lb.lt>; el. p. info@lb.lt